

KARINTHY FRIGYES

KÖTÉLTÁNC

**SZERKESZTETTE ÉS A SZÖVEGET GONDOZTA
UNGVÁRI TAMÁS**

I

A pilóta megfordult ülésében és visszanézett. Észak felől, ahonnan a szél fúj, még ott voltak a fekete felhők, az ismerős messzi táj, de most leereszkedtek a láthatárra, mintha elfáradtak volna. Az orgonaszót már nem hallotta. Fáradtságot érzett, de nyugodt volt. Ekkor egy pillanatra eleresztette a kormányrúd fogantyúját - a madár halkán siklott előre, ereszkedni kezdett.

A pilóta most lehajolt. Lábai előtt, kiterítve ott feküdt a fehér selyembe göngyölt test, mint valami selyemgubó, elvékonyodva egyik végén. Óvatosan fejtette le a fejről a selymet: az arc szabaddá vált. Fehér volt és nyugodt a szép vonalú száj: ugyanaz a kifejezés rajta, nyugodt szomorúság, és mintha valamire figyelne. Mert csak a száj figyelt, a szemek csukva voltak - a szép, mély bársonyszemek csukva voltak, és fölöttük kissé kérdőre emelve a szemöldökök vékony és komoly íve. Ilyen volt a falfehér arc - ilyen volt, és a pilóta lehajolt fölébe. Megcsókolta a két csukott szemét - habozott, de a száját már nem merete megcsókolni. Az arc nem mozdult a csókra, tovább figyelt a száj, és a kérdező szemöldök tovább kérdezte némán és komolyan: nos, mi lesz hát? és a közönyös, figyelő száj tovább is ennyit felelt csak: nem értelek.

A pilóta visszagöngyölte selyemgubójába a holttestet, lábai elé eresztette vissza, és megragadta a kormányfogantyút. A madár farka szisszenve lecsapódott, emelkedett a váz, és nekifeszült a szélnek.

Most figyelni kezdett. Határozottan jól érezte magát. Ebben a magasságban igazán jó volt: a felhők nem takartak el semmit, láthatta maga alatt a kígyózva csillogó folyókat, a ferdén elcsapó mezőket, egyre élesebben az utak és ösvények kemény vonalát. És zajt még nem lehetett hallani sehonnan, pedig már mozgott odalent valami, a halódó délután verőfényében, egy-egy fekete pont, kínlódva, a mezőn keresztül. Egy erdő fölött átsuhant a madár árnyéka, keresztülsiklott az úton, és beléveszett valami tó kék ragyogásába.

Igen, határozottan jól érezte magát. Figyelni kezdett, egész felsőtestével kihajolt az ülésből, és lefelé bámult. És apró, ámuló és boldog kiáltások tolokodtak elé a csöndből, abból a szörnyű csöndből, amiről azt hitte már, hogy csak ordítás törhet fel belőle, ha egyszer megszakad. Apró kiáltásokkal üdvözölte az első házat, amit meglátott, valami töltésféle mögött bukkant fel, ahol sínek és hidak kereszteződtek. Kiáltott örömeiben és csodálkozásában, és észre se vette, hogy fölötte a szürke harang is csodálkozva és hidegen bámult le rá, ugyanolyan hidegen és kérdően és kérlelhetetlenül, mint a hideg, fehér száj és lecsukott szemek, és felvont szemöldökkel ugyanúgy kérdezte: nos, mi az? minek örülsz? nem értelek.

De ő már nem fordult a szürke harang felé, és vissza se fordult immár a fekete felhőgomolyok felé, ahonnan a szél fúj, halkán, csodálkozva nevetni kezdett, csak úgy magában, kihajolt az ülésből, és csukott szájjal, ravaszul, furcsán, befelé nevetett és ez is volt aztán az első hang, ami a fülét megütötte, ez a félszeg, komikus, gyermekes nevetés: mint mikor a párhónapos csecsemő először ad hangot, felébredvén bölcsőjében s rögtön utána maga is meglepetve elhallgat és figyel, hogy honnan jön a hang, figyel és mozgatja a száját s nem tudja, hogy ketten figyelnek, ő, és könnyező, nevető szemekkel az édesanya, ujját szájára téve: „pszt, hallottad? a kicsike nevetett!”

De ő egyedül volt, és a szürke harang feje fölött és mögötte a fekete felhők némák maradtak, és nem örültek ennek a nevetésnek, és lábainál a selyembe göngyölt test hidegen és közönyösen hallgatott. Percre nyitva maradt a szája, aztán vállat vont. Karja megrándult, s megrándította a fogantyút, oldalt billent a madár, a kinyújtott szárnyak vonala mereven elferdült, s

szinte karcolta a levegőt, mint valami éles kés, amint hirtelen belehasít. A drótok sivítottak, duzzadt a megfeszült vitorla. És most kanyargó körökben siklani kezdett a madár, ringott és lebegett lefelé, most annyi volt csak, mint egy ablakból kifújó papírszeletke. És a pilóta eleresztette a fogantyút, ölbe tette kezét, és halkan füttyörészni kezdett.

Egymás után bukkantak fel a valóság apró csodái. Mező, keresztül-kasul vonalazva, töltés, vasúti híd. Porfelhő a szekér nyomában. Órház, mögötte virágos kert. Sziklás domboldal, tetején régi kaszárnya. Aztán házak és utcák - házak és utcák. Messzebb torony és kupola, de ez már szürke ködben: a város. És ez már hang volt: valami halk csilingelés, tompa bűgás, egyforma, lüktető zúgás, halkan erősödő. És a házak falát, ami megvilágította, ez már nem a kegyetlen északi fény volt, ama hideg fény, mely összeköti a pólusokat. Behunyta, meg újra kinyitotta a szemét, mikor behunyta, még az a vörös fény volt benne, mely odakint izzott az űrben, betegen és reménytelenül - forrástalan fény, süket és didergő -, de mikor kinyitotta megint, egy ablak csillogó felületén meglátta a mosolygó Napot. Ó, milyen ismerős, boldog, gyermekesen szép és gyöngéd volt így, messziről nézve, a tüzes, sárga golyó, s milyen jó volt elfelejteni ezer mérföldes kitéréseit, a szörnyű lángoszlopokat, amint visszahullanak hánykolódó testére, tüzes gázoknak, fortyogó lávaszuroknak erre a tébolyító tömegére, melynek tátongó repedésein feketén vigyorgott elő a céltalanság és a pokol.

Igen, ez a Nap volt, amott a láthatár felé, lebukóban.

Előbb az egyik kerék ért földet, a másik pörögve hadarta a levegőt, aztán megállt. Az egyik szárny, oldalt billenve, pillanatra füveket súrolt. Aztán állt az egész.

A pilóta kiugrott az ülésből. Körülnézett. A domboldal közelében volt, innen a kaszárnya alját láthatta csak és oldalt a sötét barlangot, amit már a magasban kiszemelt magának.

Éppen csak a sapkáját simította félre, s levette szemüvegét, bedobta az ülésbe. Aztán haladék nélkül megindult a barlang felé. Letaposott homoktorlasz állta el útját: lehajolt, figyelmesen nézte, még föl is emelt belőle egy marékkal. Aztán beljebb került, tapogatózott a falakon. Betekintett, megtalálta, amire számított. Visszafordult, a madárhoz sietett. Ott állt a madár, még pihegett benne a dugattyú egyre csöndesebben. A nagy lendítőkereket leszerelte, szíjat erősített a tengelyre, és a szíj két végét dereka köré kötötte. És nekifeszülve húzni kezdte maga után a madarat, a nehéz kerekek csikorogva szikrát vetettek egy-egy élesebb kavicsra. Haja lobogott a szélben, piros lett az erőlködéstől: verítékcseppek harmatoztak ki homlokán. A barlang szájában furcsa küzdelem indult meg ember és madár közt: messziről ha ki látja, úgy vélte volna, fekete hangya viaskodik elejtett pillangó tetemével, hogy becipelje a föld alá. A szárnyak alá bújott, hol itt emelintett egyet, hol ott fordított rajta, lihegve kapaszkodott a visszaguruló kerekbe, eltűnt percekre a váz alatt, ilyenkor a madár mintha egyedül erőlködött volna, hogy bejusson.

Végre a hangya győzött: a pillangó felemelkedett a nyílás magasságába, s egy erőteljes rántással eltűnt a napvilágról.

Hátul, a barlang mélye elszűkül, aztán megint kiöblösödött. Ide vontatta terhét a pilóta: a föld alatti csarnok éppen elég széles volt, hogy befogadja. Már odabent volt; a szűkület nyílását kellett még csak elzárni. Homokból és gallyakból készített torlaszt, elfödte az egészet, mint ahogy a darazsak szokták, télire eltett zsákmányukat, a tarka döglegyet befödni, hogy zümögve szálljanak tovább.

Eltűnt a madár, a pilóta megtörölte homlokát. Kijött a barlangból, körülnézett, és zavartan mosolygott. Végigtapogatta ruháját, csizmáiról leverte a port. Még aggódott... vissza-vissza-tekintett még pillanatra a barlang fekete odvába... leült egy percre, mint aki őrködni akarna.

Aztán mégis, tétovázva megindult az ismeretlen város felé.

II

Hónapokkal később, mikor a „botrány” első hullámai elsimultak, valahol, a város másik végében így mesélte el Olga ennek az estének emlékét. És míg mesélte, néha idegesen rángatta a vállát, és egy-egy szónál szinte vonakodva és kelletlen arccal próbálta elnyomni furcsa izgatottságát.

Valahogy így volt, bánom is én. Tudjátok, milyen nő az Erna. Kijelentem különben, hogy Ernát én nem gyűlölöm, ahogy ő mondja - biztosan tudom, hogy ilyeneket beszél -, ha gyűlölném, nem lettem volna annyit vele. Akkor nem is lettünk volna barátnők, már az iskolában. Sőt, nagyon tudom élvezni Ernát, mert lehet vele mulatni, jó ötletei voltak, és sokat röhögtünk. És hát szép nő az Erna, és én szeretem a szép nőket. Csak egy dolog miatt nem szerettem az Ernát, és tanúim vannak rá, hogy emiatt már az iskolában nem szerettem - a „titokzatos pofá” miatt, ahogy én elneveztem. Mert neki van egy „titokzatos pofá”-ja, és ha ezt felteszi, néha egy percre, néha napokra, akkor pofon tudnám vágni. És tudom, hogy neki mindig voltak is titokzatos dolgai... ezek miatt is gyű... ezek miatt se szerettem.

De én különben szerettem mindig az Ernát, nekem beszélhettek róla, amit akartok, már az iskolában, tudjátok, hogy nem vagyok egy moralista. Mert nagyon lehet mulatni vele, és azon a délután is sokat röhögtünk. Hát valahogy így volt. Szegény Károly elutazott valami kongresszusra, és hogy csak másnap este jön haza. Nahát, az Erna telefonált nekem, hogy jöjjek át, egész egyedül van, és szeretne otthon maradni. Át is mentem, és hozattunk teát meg parfait-t, meg szendvicseket, és nagyszerűen mulattunk kettesben. Erna örült kedvében volt, és talán még soha nem beszéltünk és röhögtünk össze annyi marhaságot. Nagyon jóba voltunk, még csókolóztunk is, és a nagy pamlagon henteregtünk. De aztán nagyon összevesztünk, valamin... várjatok csak, tudom már. Én panaszkodtam, hogy egy magunkfajta, úgynevezett „úrinő”-nek, ha olyan kevés pénzünk van, mint a mi férjeinknek, tulajdonképpen, milyen unalmas az élete... és hogy milyen más a férfiaknak, mindenhová elmehetnek, világot látnak, annyi sok emberrel meg nagyvilági nőkkel összejönnek, és szóval, hogy az milyen más és érdekesebb, mint nekünk. De az Erna erre valami szamárságot mondott, hogy nincs az a férfi a világon, még Napóleon se, akivel cserélne, te marha, mondtam is kezdtem neki magyarázni Napóleont, hogy az aztán a teteje mindennek, az egész világon otthon volt, mert övé volt a világ, képzeld el, ha te akárhová mennél, mindenütt azt tehetnéd, amit akarsz, a legnagyobb hatalom. Erre az Erna olyasmit felelt, de már akkor felvette a titokzatos pofát, és én ingerült lettem, hogy Napóleon egész életében szaladgált, és törte magát, és ette a fene, és nem lehet tudni, miért... vagy ilyesmit. Azt elhiszem, mondtam én, te pedig itthon ülsz, és várod a Károlyt, ezt lehet tudni. Erre megint röhögtünk, de már elomlott a hangulat. Erna szórakozott volt, és később még egyszer visszatért Napóleonra, olyasmit felelt, hogy ha ő Josephine lett volna, nem hagyta volna megcsókolni a kezét Napóleontól, csak egyszer nem hagyta volna, és akkor minden egész másképpen lett volna, lehet, hogy nem is ment volna el sehova, hanem talán ott marad, vagy föbe lövi magát, vagy ilyesmi. Nahát, aztán bebizonyítottam neki, hogy milyen buta, és szokása szerint, miután nem tudott felelni, egészen máshonnan kezdte megint, hogy őt az egész Napóleon nem is érdekli, mert az már volt, és azon úgyse lehet változtatni, tehát az nem érdekes. Hát ami már volt, az nem érdekes, mondtam neki, szóval az egész történelem és minden és a mi egész életünk és minden, ami történt eddig a világon, az nem érdekes, mondtam én. Nem is, mondta az Erna, mert most már szemtelen volt, mert hiszen minden úgy történt, ahogy történt, nem másképpen, és ebben semmi csoda nincsen, mindent lehet tudni az előzményből, ez nagyon unalmas, és ha ő mindent előre tudna, akármilyen szép lenne,

például, ha milliomosok lennének is, ő meghalna unalmában. Hát akkor mi a csoda, mondtam én, mire ő már egészen titokzatos pofa lett, hogy aszongya, az a csoda, ami *éppen akkor van*, mikor gondol rá az ember, szóval, valami váratlan, akármilyen kicsi dolog, például, hogy ő odanéz a falra, és azt gondolja, hogy ott most másszon egy légy, és akkor egyszerre, azért, mert gondolta, csakugyan mászott ott egy légy, hát az nagyobb és izgatóbb és mámorítóbb és csodálatosabb dolog, mint minden, ami eddig volt a világon. Szóval, a csoda az, ami *éppen akkor van*, és váratlanul van, és nem lehet tudni előre, na, mondtam, szóval megint a *kaland*, amitől elájultál egész életedben, már az iskolában, neked mindig kalandjaid voltak. Voltak is, mondta, és egész furcsán nézett rám, és legyenek is! mondta és én már nagyon kezdtem utálni, és akkor talán végre megmondom neki a véleményemet, mert már meg volt fogalmazva bennem, hogy ezeket a titokzatos és émelygős dolgokat hagyja abba, mert ezek miatt van neki rossz híre, pedig én tudom, hogy ő nem rossz nő, csak szeretne lenni, de ha megpukkad, se rossz nő, ezt akartam mondani, de valami miatt nem lehetett, várjatok csak, tudom már, mikor azt mondta, hogy legyenek is, valami miatt az ablakhoz mentünk, igen, valami berregés volt, és egy repülőgép ment a ház fölött, nagyon magasan, azt néztük egy darabig, és amiatt elfelejtettem, amit mondani akartam, mert néztük egy darabig, és aztán arról kezdtünk beszélni, hogy ki lehet benne, mert már régen nem járt errefelé repülőgép. Én azt mondtam, biztos, valami katonatiszt, de az Erna okoskodott, hogy talán nem is repülőgép, hanem valami madár, mert nagyon magasan volt, és már sötétedett akkor, hogyne, mondtam, jómadár lehet, ezen röhögtünk és találgattuk, milyen madár? Erna azt mondta, hattyú, talán az a Léda-féle, mondtam én, Erna pedig csak bólintott, mintha ő is arra gondolt volna, és egész bolond lett, a pamlaghoz szaladt, és eljátszotta nekem, hogy milyennek képzeletben Lédát, nyújtózkodott és vonaglott és összezsugorodott a díványon, már megint nagyon kezdtem utálni, de az igaz, hogy nagyon szép volt akkor a dög, a félhomályban, a tágra nyílt, fekete szemével és a hosszú karjával és lábával, ahogy ölelgette a semmit, és hátrahanyatlott, és lefelé tologatta valaminek, valami állatnak a fejét, na, szóval, megint egészen bolondok lettünk, neveltünk és ugráltunk, és nekem az a bolond ötletem támadt, hogy most valami viccet kellene csinálni, valami világraszóló nevetlenséget, valami furcsát, mire az Erna nyugodtan felült, és azt mondta, várj, ha csak az kell, mindjárt csinállok. És kiment az erkélyre.

Hát így kezdődött. Hogy hogy csinálta, még ma se tudom egészen pontosan. A véletlen is szerepet játszott, annyi bizonyos, és valószínű, hogy nem is ő, az Erna kezdte, nem ő szólította meg, hanem talán egyszerre szóltak. Erna csak kiment az erkélyre, és már a következő pillanatban csak hallom, hogy beszél valakivel, az ő gyors, nyugodt, kicsit elbizakodott modorában. És utána visszajött, és ezt mondta nekem, na, megvan a vicc, mindjárt jön egy vendég, egy vadidegen. Micsoda, mondom én, megőrültél? Dehogy, mondja ő, te akartál viccet, hát az első embert, aki elment az erkély előtt, megszólítottam, hogy szereti-e az áfonyás szendvicset? Azt mondta, nem evett még, mondtam neki, jöjjön be, itt kaphat, azt mondta, köszöni, jön. Jesszusom, hüledeztem én, megőrültél, mit szól a férjed? Erna vállat vont, azt mondta, nem kell tudni senkinek semmit, mi nem mondjuk meg, kik vagyunk, őtöle se kérdezzük, egy kicsit beszélgetünk a vadidegen emberrel, aztán elmegy.

De már nem volt idő vitatkozni, mert csöngettek és bejött. Nahát, így kezdődött. Énnekem nagyon dobogott a szívem a buta vicc miatt, de aztán hamar magamhoz tértem. Az igaz, hogy nem is volt kellemetlen. Én az első percben nem nagyon néztem meg, igaz, hogy homályos volt már a szobában, csak a kandalló világított. Annyit láttam, hogy elég magas és szőke. Erna nemigen szólt, a kandalló mellé ült, nekem úgy kellett tennem, mintha én találtam volna ki a viccet. Érdekes, hogy ő se volt zavarban. Nem is kellett közölni vele a feltételeket, úgy látszik, ő maga is úgy gondolta, nem mutatkozott be, és nem kérdezte, hogy hová került. Semmi kívánsága nem volt, leült szépen a kerevet sarkába, udvariasan megköszönte a teát, amivel

megkínáltam, és ki is itta mindjárt. Hogy valamiről mégis szó legyen, mindenféle csacsi dolgot kezdtem előadni, azokból, amiket a délután folyamán összefecsegtünk. Kíváncsian hallgatta végig, és a végén jóízűen, de egy kicsit furcsa hangon nevetett, olyan gyerekes nevetés volt, nem illett az egész emberhez, nem tetszett nekem. Inkább csak mi ketten beszélgettünk: láthatóan tetszett neki az élénk modorom. Igazin nem hencegésből mondom, nem sokat adok rá, mondták már rám más nagyemberek is, hogy jól adok elő, amennyi hasznom nekem ebből volt eddig. Szóval, egészen jól belemelegedtünk, én szóba hoztam a dolgokat, amikről Ernával veszekedtünk a délután folyamán, és most mindhárman nevtünk. A Napóleon-dolgot, azt hiszem, nem nagyon értette, de aztán, mikor Erna csoda-elméletét adtam elő, utánozva az Ernát, viccesen, egészen fölélénkült, és annyi bolondot beszéltünk, összevissza, hogy egészen megfeledkeztem, azt hiszem, mindhárman megfeledkeztünk a furcsa helyzetről, éppen úgy lehetett mulatni az idegennel, mintha egymás közt volnánk, nők között, őszintén szólva, én még most is, mindennek dacára, ami történt, és amiről tudunk, azt mondom nektek, hogy ebben az emberben van valami nőies, vagy valami nem tudom, mi. Azonkívül szeret hencegni is, ez se férfias dolog. Szóval, egyre még emlékszem, amit előadott akkor, a csoda-elmélettel kapcsolatban, vallásról vagy miről beszéltünk meg másvilágról. És akkor ő azt mondta, ezt jól megjegyeztem, hogy bizony, van másvilág. Mondtam, hogy milyen az, ahogy le van festve, felhőkkel és angyalokkal és trónussal, mire azt mondta, hogy olyan mennyország is van, természetesen. Miért *is*, kérdezem én, hát hány mennyország van? Mire ő nagyon komolyan azt kezdte beadni nekem, hogy rengeteg sok mennyország van, annyi mennyország van, ahány ember meghalt eddig, ezeknek mindegyiknek van egy külön mennyországa, nem is mennyországa, hanem egy egész mindensége, egész világegyeteme, aminek ő a közepe, és amiben minden úgy van, ahogy neki tetszik, aszerint, hogy neki mi tetszik legjobban az egész világmindenségben. Nahát, kérdeztem én, hol fér el ennyi sok mennyország, mire azt mondta, hogy ez a sok kozmosz olyasféle, mint megannyi végtelen sugarú gömb és végtelen sok van ilyen, az mindegy, hogy egy helyen, vagy külön-külön, mert a halál után már nem érvényes az a Newton-féle, vagy nem tudom, milyen törvény, hogy egy és ugyanazon a helyen egyszerre csak egy dolog lehet. Szóval, nagyon érdekesen bizonyított, még esküdözött is, hogy ez nem lehet másképpen, hogy mennyország csak az lehet, ahol én vagyok az isten, mert ahol rajtam kívül még isten van, az már nem mennyország, mivel pedig isten mindenható, és az egész világegyetem az övé, és azt ő teremti meg, ahogy neki tetszik és azt csinál benne, amit legjobban szeret csinálni, mivel pedig emberi lélek nagyon sok van, és mindegyiknek van valami, amit a legjobban szeret, és amivel megtöltené a világegyetemet, tehát nyilván annyi világegyetem van, ahány mennyország, vagyis ahány emberi lélek a mennyországba kerül... mert mennyország alatt azt kell érteni, hogy az egész végtelenségben *megtörténik* az, amit akarok, amire vagyok, amit szépnek találok, amit boldogságnak érzek, itt e földön, hiába... Szóval, nem emlékszem már az egész bolondságra, csak ezekre a gömbökre, mert ez jó volt, és még le is írt egy pár fajta mennyországot, vagyis mindenséget, aszerint, hogy ki az isten benne. Egy tót napszámosé nagyon jó volt, aztán egy nagyevő mennyországa, ahol a csillagok mind csupa ételből vannak... aztán sok másféle mennyországot is leírt... például egy szerelmes nő mennyországot, ahol minden arra van berendezve, hogy ők ketten találkozassanak, a legváltozatosabb körülmények között, ez a mennyország tele van homályos szobákkal, régi folyosókkal, portásokkal, akik levelet hoznak, zokogó nőkkel, akik nem kellene az illető férfinak... akasztófákkal és revolverekkel és méregpirulákkal és zuhatagokkal és mélységekkel, amikkel és amibe megöli magát ömiatta az illető férfi... És vannak mennyországek, amikbe minden folyton változik, átalakul, szint vált, mint az álomban, és vannak, ahol mozdulatlanul áll egy helyben minden a végtelenségig. És persze, annyit megengedett, hogy van olyan mennyország, olyan világmindenség is, ahogy Mohamed, vagy akárki, vagy Darwin alkotta meg... olyan is van, és van olyan, amibe semmi sincs... és van

olyan, amibe tűz van és kénkövek és ördögök és rettenetes, végtelen rosszság és gyötrellem... jajgató és ordító szenvedők és vér csurog az égből, eső helyett... ez a szenvedélyes és mámoros emberek mennyországa, a szomorú embereké, így mondta... És hogy amit mi ismerünk, ez, amibe mi vagyunk benne, ez a világmindenség, ez is csak egyike a sok mennyországnak, egy furcsa lélek mennyországa ez, akinek, úgy látszik, míg élt, ez volt a vágya és az akarata és a boldogsága, hogy minden így legyen, ahogy van és mi, az ő akaratának szülöttei, az ő álmoképei és káprázatai, ilyenek legyünk, mint amilyenek vagyunk. És hogy lehet, hogy most valami egészen más mennyország következik, mert az a valaki talán meghalt... Szóval, ilyeneket beszélünk. Aztán még valamire emlékszem, de ezt, úgy tudom, már Ernának mesélte, aki nemigen vett részt a társalgásban, valami mese volt, a grönlandi szobrászról. A grönlandi szobrász, az valami rettenetes nagy művész volt, nagyobb, mint Michelangelo vagy Rodin, de ott született Grönlandban, ahol a jég olyan állandó és rendes anyag, mint itt például a márvány vagy akármilyen kő. És ő csinált jégből egy gyönyörű szobrot, valami női szobor volt, de remekebb a milói Vénusznál, a legtökéletesebb szobor a világon, és ő tudta, hogy ennél tökéletesebb nincsen, mert azért csak jártak oda, művészeti lapok, Grönlandba. És már álmodozott, hogy mit szólnak majd hozzá az emberek, és egy napon becsomagolta gondosan a szobrot, hogy elviszi Párisba kiállítani, hogy mindenki bámulja és csodálja őt, és a kritikusok nagy könyveket írnak róla. És mikor jól becsomagolta, vonatra ült, vagy repülőgépre és megindult Páris felé. Ez elég unalmas volt, a grönlandi szobrásszal, de aztán nagyon lehetett nevetni, ahogy megjátszotta, hogy milyen arcot csinált a grönlandi szobrász, mikor úgy Hollandia felé egyszer csak elkezdett csurogni a víz a lábából, és kezdett neki gyanús lenni a dolog, és kiszállt a vonatból, vagy a repülőgépből és kicsomagolta... hát az egész szobor elolvadt a lábában...

- Ahogy ezt megjátszotta, a kandalló tüze elé tartotta az arcát, hogy lássuk, és akkor Erna felállt, és azt mondta, hogy most már menjek haza, majd ez az ismeretlen úr hazakisér. De énnekem eszembe jutott, hogy ez már túlságosan illetlen volna, és megkértem őt, hogy jöjjön inkább ő velem, mert a férjem már biztosan otthon van. És akkor hármásban lementünk és ők egészen a kapuig kísérték, én bementem, és meg voltam győződve róla, ahogyan ma is hiszem, hogy rögtön utána Erna is elvált tőle, és úgy látszik, később, hetek múlva találkoztak megint. Hát ennyire emlékszem, valahogy így volt.

Valahogy így volt, valóban. Azzal a különbséggel, hogy mikor Olga bement a kapun, Erna és az idegen még néhány percig együtt maradtak. A férfi most megnézte a nőt. Magas és karcsú, fekete asszony volt, sóvárgó, követelő, szinte vádoló tekintetű. És erre a tekintetre, ahogy véletlenül ráesett, a férfi szíve elszorult, és nagy levertség lett úrrá rajta. Szótlanul együtt mentek a sarokig. Akkor Erna megfordult, és a szürkülő úttest felé intett.

- Ön most erre megy, ugye? - mondta nyugodtan. - Erre van dolga?

A férfi arra nézett, amerre a nő mutatott. Hosszú ismeretlen utca volt, soha nem látta még, soha sem hitte, hogy látni fogja.

- Erre - mondta és bólintott ő is.

- Isten vele.

Kezét nyújtotta, a férfi csendesen és tünődve megcsókolta a kezét. Még egy pillanatig álltak.

- Én tudom, kicsoda ön - mondta a nő. Kicsit el is mosolyodott, és a szeme felvillant.

A férfi elsápadt.

- Ön Jellen Rudolf, a híres Jellen Rudolf.

A férfi némán nézett vissza a szemébe. A nő hangosan elnevette magát.

- A férjem nem szereti önt - mondta.

Kezet fogtak és elváltak.

A férfi még bement egy kávéházba. Feketét rendelt és lapot. A második oldalon megtalálta, amit keresett.

„Jellen Rudolf tanár a fővárosba érkezett, és holnap meglátogatja a Horosek-klinikát.”

Egy óra múlva indult el a kávéházból. Nem szívesen indult, de valami történt odakint: a redőnyöket hirtelen levonták, és az emberek mellékutcák irányában szertefutkostak. Távolról recsegő hangok, üvöltés, valami durva és egyenletes ütemre, mintha gyülevész csapat közeledne. Egy lövés dördült el.

III

A nagy, politikai fordulat délelőttje volt. Tizenegy órakor, a Horosek-klinika egyik folyosóján:

- Jertek fel hozzám, - mondta Tölgy doktor. Piros volt és jókedvű, és ilyenkor mindig jobban selypített mint rendesen.

A három orvos tisztán és fehéren, földig érő lebernyegben, mint három áldozópap, lehajtott fejjel, egyenkint lépett be a csinosan berendezett szobácskába. Az intézet legrendesebb szobája volt, szobrocskák voltak benne és modern képek a falon. Meyer doktor azonnal végigheveredett a pamlagon, és cigarettára gyújtott, Korp az asztalka elé ült, és konyakot töltött magának.

- Vettétek észre? - kezdte a házigazda, alighogy elhelyezkedtek. - A harmadik szeánsz volt csak, és már az egész társaság úgy engedelmeskedett, mint a pincs. (Mindig úgy mondta: pincs, pinyt helyett.) A verbál is fölösleges, csak rájuk nézek, és alusznak, mint a pincs. Az a golyvás fekete asszony, akinek veruccái voltak; erre csak nem lehet mondani, hogy szimulál. Tudjátok, négy szemközt szólva, szinte magamnak hihetetlen néha. Hogy ez milyen egyszerű, mint minden nagy dolog.

- Bolzának magyarázd - mondta gúnyosan Meyer.

- A Bolza - legyintett Tölgy - megcsontosodott ember. Harmincéves korában vénült meg. Nem hisz a tényeknek. A tényeknek.

- Azt mondja: hisztéria.

Tölgy hangosan felnevetett.

- A hisztéria! Az egy bő zsák: minden belefér. Csak a tények nem férnek bele. Itt tények vannak, mint a pincs. Teljes amnézia. Anesztézia. Vasomotorikus jelenségek.

- Jellenségek!...

Tölgy első pillanatban nem értette a szójátékot.

- Jellen... ja... nagyon jó. Mit gondoltok, megérkezik?

- Azt olvasom, már meg is érkezett.

- Szeretném, ha bejönne. Hasra fog esni, mi, gyerekek? Az egész komplexum! Beadjuk neki. Erről külön könyvet írhat, amit itt összegyűjtöttünk neki.

És elégedetten dörzsölte puha, rövid kis kezzeit.

Ugyanekkor:

- Halló!... Halló!... Te vagy az, Ágneska?

- Én, Rózsikám. Mit szólsz, mik vannak? Ti már kaptatok lapot?

- Bánom is én, amik vannak! De tudod-e, hogy Jellen Rudolf itt van?

- Hát aztán?

- Te nem tudod, kicsoda Jellen Rudolf?

- Dehogynem, az a híres orvos... Valami folyadékkal gyógyít.

- Ó, te kis műveletlen!... Hát nem tudod, egész Európában vele foglalkoznak. Egy új hipnózist csinál... valóságos forradalmat a tudományban... én olvastam a Tölgy könyvét, tudod, hogy nekünk Tölgy távoli rokonunk... szokott is járni hozzánk, ő hívta fel a figyelmemet a jellenizmusra... Ő maga is nagyszerűen tud jellenezni... egyszer meg kell nézned, rémes... Az ember tátong, és nem tudja kimondani a nevét... de igazán félelmes, ahogy mondja: „ólomsúlyt érez a tagjaiban!... engedelmeskedik az akaratomnak...” Nagyszerű pofa a Tölgy, ott a lányok mind direkt szerelmesek belé.

- Butaság.

- Egyszer nézd meg magad.

- Hát ha igazán érdekes, majd hívjál meg, ha esz valami... Halló, beszélünk.

- Halló!... te vagy, Ágneska? Borzasztó, mi van ma a telefonnal. Úgy látszik, csakugyan megbolondul az egész város.

- Nekünk nem árt ez a fordulat... A papa jóban van ezzel az új kormányval is. Peregrini gróf..

- Pszt... hallgass! Nem lehet tudni, nem figyelik-e mindenütt a telefonbeszélgetéseket. Olyan időket élünk...

- Igazán? Hát akkor be van kapcsolva valaki... kezit csókolom, cenzor bácsi!

- Csak ne viccelj. Még bajunk lehet.

- A nőket nem veszik komolyan.

- Ez a mi szerencsénk.

- Hát Rózsikám, ha lesz valami, hívjál föl megint.

Ugyanekkor:

- Mi nem politizálunk, uraim... Folytatjuk a viziteket, hogy a Mester, ha megérkezik, munkában találjon bennünket.

A tanár röviden meghajtott a fejét, az orvosok némán kimentek a műtőből.

- És mégis... és újra... hiszel-e valamiben, mindabból, ami itt történik?

- Nem tudom. Nem akarok semmit, és nem várok semmit. Azt látom, hogy valami forrong, valami alakul, valami lenni akar, valami meg akar születni... vagy talán káprázat ez? talán meghalni, felbomlani akar valami, hogy utána ne jöjjön semmi többé?

- Mégis, új korszakról beszélnek.

- Igen... új korszakról is... vagy legalább régi korszakokról megújulásáról... Tudomány, politika, művészet... Új lélek frissíti fel a régi testet... vagy felfrissült, bátor, ruganyos új testek kellene... hogy a régi lélek felpezsdüljön megint...

- Figyeld: milyen érdekes. Divatba jött megint a mesmerizmus. Kézzártevéssel és szemveréssel gyógyítanak, félreteszik a késeket. Jellen Rudolf kísérleteit egész Európában óriási izgalommal tárgyalják.

Tudom és figyelem. És azon tűnődöm: ki az, aki elhivatott, hogy kézzártevéssel és szemveréssel gyógyítson, és ki az, aki elhivatott, hogy ettől meggyógyuljon? Mert látod: mind a ketten emberek, akár lélek az ember, akár test, mindenképpen egyneműek. És ha lélek, mit tudsz róla, mondd?

- Nem tudok róla semmit. De látom, jelenségekben, tünetekben, hogy él és cselekszik: tehát van.

- Az ám, *mivel* látod, *mivel* fogod fel?

- Érzékeimmel.

- Önmagaddal: a lelkeddel. Itt lelkeket mérnek, adnak és vesznek, megállapítják tulajdonosságait, részekre osztják, betegnek minősítik a különlegest és egészségesnek az általánost. De mindezt lélek végzi lélekkel. Az egyik lélek megállapítja a másikról, hogy ilyen és ilyen okoknál fogva szükségképpen ilyen és ilyen lett... De ki állapítja meg *erről* a lélekről, mely ítéletet mondott a másik felett, hogy milyen okoknál fogva ítélt szükségképpen így és nem másképpen?... *Circulus vitiosus*... a legteljesebb viszonylagosság... sehol semmi állandó, semmi bizonyosság... semmi fix pont, amihez mérni lehetne, a többit... Emberismeret!... lélekelemzés!... Honnan ismered az emberismerőt?... Az egyik így szól: te ilyen vagy, mert ez és ez voltál, s ilyennek kell lenned. S a másik felel: te így ítélsz felettem, mert ez és ez voltál, s így kell ítélned felettem. S örökké így forog körben a nagy tan, mely az emberi lelket hirdeti. Ostobaság.

- És te, aki úgy beszélsz, aki így ítélt?

- Én legalább őszinte vagyok. Tudom, hogy valami mozog bennem, valami dolgozik, valami álmodik, és ordítva ébredni akar. De én legalább tudom, hogy csak álmodom, és hallgatok és figyelek, és nem hiszek magamnak semmit, éppoly kevésbé hiszek magamnak, mint másoknak, mert látom, hogy hasonlítok másokhoz, látom és érzem, ez kétségtelen, s ha önekik nem hiszek, hogyan hinnék magamnak, a hozzájuk hasonlóknak? Tudod mit, majd egzaktabban beszélek, tudományosabban, te így szereted... Hallgass rám, nem tűnt fel neked, milyen szabatosan és milyen tökéletesebben fejez ki a *nyelvtan* valamit, amit észre se vesznek, általában, elmennek mellette, pedig ordítva bizonyítja azt, amit mondtam...? A *birtokviszony*! nem érted? Ahogy magamról beszélek. A minap megálltam az utcán, úgy megdöbbsentett ez a felfedezés. Azt mondom: én, első személyben, az egyetlen szó szótárunkban, ami *kizárólagosan* egy emberre vonatkozik. De hol van ez az én, ki az, akit így nevezek? A kezemre nem azt mondom, hogy *én*, hanem azt mondom, az *én kezem*. És ugyanígy mondom: az én lábam, az én gyomrom, az én nyakam. És ugyanígy mondom: az én fejem és az én agyam. És ugyanígy mondom: az én lelkem, az én gondolataim, az én érzéseim. És ha erről beszélek: az én gondolataim és az én érzéseim, akkor csakugyan érzek valami motoszkalást, valami mozgást, nyüzsgést, percegést és elevenséget... itt a nyakam és a két szemem fölött... vagy lejjebb néha, a szívemben... de inkább itt, a koponyámban... igen, ez kétségtelen, itt történik valami... De hallgasd csak: milyen viszonyban vagyok veled? Csak olyanban, mint a gyomrom vagy a vérem, vagy a tüdőm működésével... Az én agyam, az én szívem, az én lelkem működése... Birtokviszony, a nyelv törvénye így határozza meg minden kétséget kizáró bizonyossággal. De hát mit szólsz ehhez, itt csupa *birtok* van, de hol a birtokos?

- Ugyan, bolond vagy!

- Hallgass, ne bősziíts fel. Kétségtelenül érzem, és ez nagyon megnyugtató és megvigasztal engem. Hogy a *birtokos*, az *én*, akinek mindez birtoka, az nincs sehol!... vagy legalábbis nincsen itt. Hogy annak én csak függvénye vagyok, holmi esetlegesség, a véletlenek, a vakeset tengerére kidobva.

- Mi ebben a vigasztaló?

- Nem látod? Az, hogy nem vagy felelős semmiért. És hogy nem kell meghalnod, akármit követsz el. Hogy nincs bűn, eredendő bűn, amiért lakolnod kell. Nem érezted néha álmodban

ezt a csodálatos felszabadulást? Ó, milyen gyönyörűség, nem tudok hozzá foghatót. Azt álmodod, teszem fel, hogy sugaras mezőn jársz, boldog napfény körülöttesz, és mondjuk - na, milyen példát hozzak fel? Tudom már... hogy Piroskával találkozol.

- Ugyan, ne légy már...

- Ízléstelen? Hadd csak. Nézd, hogy elpirultál... Szégyelld magad, ezért a pirulásért. Én azt mondtam, hogy álmodban találkozol vele. És előtt a boldogság és a vágy... és szeretnéd megcsókolni... lerántani a füre magad mellé és a mellecskéibe harapni...

- No de, ez már...

- Hallgass, számár. Álmodban történik, nem itt, nem most, nem a valóságban. És amikor ezt gondolod álmodban, ránézel, és nem mersz hozzányúlni. Nem ám, mert eszedbe jut, hogy milyen bajok lehetnek ebből... Hogy megtudják... hogy Piroska megharagszik... hogy félreért... hogy megutál... hogy el kell vened feleségül... hogy meghalsz... hogy a gyerekeid...

- Ami azt illeti...

- Már megint közbeszóltál. Ezt gondolod álmodban, igenis - és nem mersz hozzányúlni. És akkor egyszerre csodálatos, boldogító, ragyogó vidámság önt el, *eszedbe jut, hogy csak álmodol!* És álmodban hangosan elneveted magad! Mert egyszerre olyan vicces és könnyű és egyszerű lesz minden!... Hiszen ez a mező, ahol jársz, ez nincsen, vagy ha van, semmi közöd hozzá... Hiszen az, aki itt a te nevedben sétál ezen a mezőn, a Piroska oldala mellett, az nem te vagy... mert hiszen te alszol valahol, valami ágyban és horkolsz... és abból, ha te itt most megöleled és megcsókolod a Piroskát, nem lesz semmi baj... hiszen az igazi Piroska úgy sincsen itt... és neked *ez az igazi*... Mit nevensz?

- Bolond vagy!

- Lehet, de látom, hogy ez tetszik neked. Egyszóval: nem vagy felelős azért, amit teszel, nem kell bűnhődnöd érte... És nekimesz Piroskának...

- Talán hagyjuk már Piroskát.

- Nem bánom. Mondjunk hát egy rossz álmot. Neked megy valaki, szuronnal és revolverrel. Halálveríték ül ki a homlokodra, a megsemmisülés borzalmát érzed. Ordítsz. Egyszerre eszedbe jut, hogy csak álmodol. Milyen komikussá válik az egész lidércnyomás. Füttyörészni kezdesz álmodban, cigarettára gyújtasz, és röhögve nézed, hogy a gyilkos hogy mártogatja beléd a törte, hogy likasztja ki a hasad, hogy lövöldöz ágyúgolyókat a fejedbe. Röhögsz, mert jól tudod, hogy csinálhat veled, amit akar az az álombéli gyilkos, mert ha megöl, az legfeljebb annyi lesz, hogy nagyot rúgsz az ágyon, és fölébredsz, és a szemeid dörgölöd és káromkodsz, hogy már megint sokat ettél vacsorára... és röhögsz, és a szörnyű gyilkos arca egyszerre eltorzul előtted, és bosszús csodálkozással ejti le az állát, látván, hogy nem tehet semmit veled... mert megölhetetlen vagy... nem halhatsz meg, csak legfeljebb felébredhetsz...

- No, fejezd már be...

- Hát igen. Én a gondolataimmal és az érzéseimmel éppoly kevésbé nem azonosítom magam, mint más gondolataival, érzéseivel... *Az én lelkem*... a lelkemmel is birtokviszonyban vagyok... Álomképe vagyok tulajdon magamnak, tudod, milyen megnyugtató ez? Tehetek, amit akarok, nincs halál. Hogy a *birtokos* hol van, a másik példányom, a valódi, akinek én csak függvénye vagyok, mit tudom én? Mit tudom, melyik dimenzióban horkol, mert elrontotta a gyomrát? Nincs halál.

- Legfeljebb ébredés.

- Legfeljebb ébredés.

- És a többiek?

- Mit tudom én? Álmában nem okoskodik, és nem filozofál az ember, hanem igyekszik cselekedni, ha lehet. És te... barátom, micsoda nagyszerű dolgokat lehet csinálni ezen a szép álmovilágon! Biztosítalak, nagyon vidám és mulatságos világ ez... mihelyt cselekszel, csinálsz valamit, hozzányúlsz ahhoz, ami előtted hever, mihelyt megnyugszol benne, hogy nem vagy felelős azért, amit tettél... hogy más, más, más vállalja a felelősséget... mihelyt nem érzed magad azonosnak azzal, amit a „lelkiismereted”-nek nevezel... Mihelyt szabadjára hagyod őt... ezt a lelket, mely uralkodik fölötted, addig, amíg fogod, mint törököt, aki nem ereszt, abban a pillanatban a felszabadult lélek szolgálóvá válik... a vágyaid és örömeid és boldogságod szolgálójává... Megnyílik előtted a világ, és minden pompáját kitarja. Virág pattan ki a szennyes rögből, amit kezvedbe veszel... Az ujjad érintése arannyá változtatja a sarat... gazdagabb leszel és boldogabb minden királynál.

- Úgy, és te vagy ez a boldog ember?

- Még nem, mert hiszen mint látod, még beszélek, habozom, okoskodok, magyarázok neked... ahelyett, hogy tennék valamit veled. De volnék csak... akárki... volnék csak. Persze például... mindjárt megértenél... és én is mindjárt megértenélek.

- Azt mondtad, hogy erről nem beszélsz többet.

- Jó, bocsáss meg. De látod, vannak már férfiak is, akik kezdik megérteni azt, amit „korszellem”-nek nevezted, és amiről én azt mondtam, álom, felismerése az álomnak... Kitől tanulták, nem tudom... Talán a nőktől... ők régen, nagyon régen tudják már ezt a titkot... Hogy nem beszélni kell az emberrel... hanem rájuk nézni és megbüvölni őket... nem felébreszteni, hanem elaltatni... Nem megismerni őket, feltárni a belüket... hanem összefogni inkább... Akik nem késsel és Röntgen-fénnyel gyógyítanak... hanem szemveréssel és kézrátévéssel.

- Értelek, Jellen Rudolfra gondolsz.

- Igen, rá gondoltam. Nekem tetszik, amit csinál, pedig örültség, hazugság, csepűragás, szélhámosság. De látod, a bénák járnak, és megszólalnak a némák. Lehet, sőt biztos, hogy nem tud gyógyítani. De mindegy. Az emberek nem egészségesek, hanem boldogok akarnak lenni, ezt meg tudja tenni velük.

- De már ez, amiről te beszélsz, az ördög filozófiája.

- Apage, Satanas! Csakhogy észrevetted végre a lólábat, már egy órája dugdosom az orrod alá. Valóban, úgy rémlik nekem, az ördög ismét megjelent a földön: ha nem maga a főördög, legalábbis valamelyik jeles tanítványa. Nem lehetetlen, hogy éppen Jellen Rudolfnak hívják.

- Nekem nem kell az ilyen olcsó ördög.

- Az ördög, barátom, mindig vásári komédiásnak öltözik. Az ám. De most jót tesz az emberekkel, hadd el, bíz rá, talán jobb így. Annyi bizonyos, hogy az emberek nagyon kezdenek megint foglalkozni egymással. Túl sokáig kiabáltak a süket ég felé, elhallgatva aztán s kimeresztett füllel szimatolva a választ, túl sokáig bíztak abban a valakiben, aki az embert embernél jobban megérti. Kezdenek szinte egyenkint rájönni, hogy nem segít rajtuk senki, ha nem a másik ember - egymásra vagyunk utalva, mint a gyermekek, akiknek meghalt az apjuk.

- Én pedig nem bízom magamat Jellen Rudolfra.

- Vigyázz, ne fessd a falra az ördögöt.

- Várj csak egy pillanatra... az az úr keres valakit.

- Szólj neki.

- Kit tetszik keresni?

Az ember megállt, és tétován nézett rájuk.

- Horosek-klinika...

- Erre tessék.

A nagy műtőterem ablakredőnyei le voltak vonva, sárgás fény öntötte el a tiszta, fehér helyiséget. Mindnyájan körülállták a mestert. Horosek tanár éppen befejezte a rövidke beszédet, és most Tölgy doktor, az idegosztály főorvosa, referált. Vastag, selypítő ajkai szélén egy kis fehér nyál gyűlt össze közben.

- A megadott irányban haladtunk, úgy, ahogy a mester úgyszólván megjelölte számunkra. Főként a vasomotorikus tüneteket vizsgáltuk. Amint a statisztikából kiderül, százharmincnyolc klasszikus esetünk volt, egészen úgy zajlott le a kísérlet, ahogy a halli intézetben, a mester személyes vezetése alatt. Eleinte alkalmaztuk a fényharangot, aztán megpróbáltuk mellőzni... Tizenegy esetben a teljes amnézia, anesztézia és analgia...

És magyarázott tovább. Jellen Rudolf a szemét nézte, és már csak neveket hallott.

- Tizenkétszer... fluktuáló mozgás... egyszeri szuggesztióra... ismételt alkalmazás után... teljesen eltűnt... a beteg szubjektív vallomása alapján... a dúcok... úgy látszik, feltehető, hogy a szekréció...

Az apja kereskedő volt, gondolta magában Jellen Rudolf, és figyelmesen nézte a vastag, selypítő száját. Az apja kereskedő volt: anyja alacsony, kövérkés nő, idősebb korában hamis fogakat hordott. Míg iskolába járt, tízóráira vajjas zsemlyét és libamáját csomagolt be neki: a libamáj barna foltot hagyott a sárga vajon, mikor óvatosan leemelte róla, fél szemmel nézve a fiúk irigy, éhes pillantását. A zsír végigfolyt az állán, utána zsebkendőjébe törölte a száját.

Tölgy főorvos megtörölte a száját, és elhallgatott. A mester helyeslően bólintott, és megköszönte az értékes előadást.

- Talán lenéznénk a kórtermekbe - fordult aztán az igazgató felé. - És boldog volnék, ha az urak elkísérnének.

- Együtt vagyunk mind?

Az igazgató körülnézett.

- Bolza doktor lent maradt a Röntgen-szobában.

Tölgy elmosolyodott, és készségesen magyarázta.

- Bocsánatot kért, a látogatás váratlanul érkezett, egyik betegét vizsgálja, a vizsgálat olyan természetű, hogy nem lehetett abbahagyni.

- Nem tesz semmit.

A parasztlányok maflán felálltak, és a megszokás közönyével köszöntötték a belépő, fehérlebernyeges társaságot. Mindenütt Tölgy vitte a szót. Demonstrálni is akart mindjárt néhány kikészített médiumot, de Jellen Rudolf udvariasan félbeszakította.

- Köszönöm, majd máskor.

Később, mintha elunta volna magát.

- Talán átnéznénk a sebészetre?

- Előbb talán a szomszéd épületbe... A laboratóriumba... Néhány szabad transplantációs kultúránk van...

Ez mintha érdekelte volna. Figyelmesen nézegette a kocsonyás anyagba burkolt belső részeket, amiket villanykályhák tartottak állandó hőmérsékleten. Egy nagy edényben emberi szív lógott szabadon, villamos áramot vezettek belé, és a szív dobogni kezdett.

- Ez a Röntgen?

- Ez az. Parancsolja mester?

- Köszönöm, ne zavarjuk Bolza doktor urat.

- Ó, milyen memóriája van a mesternek, hogy megjegyezte még a nevét is... Bolza kolléga már nincsen itt, átvitte betegét a villanyozóba.

- Kollégám bizonyára ismeri az esetet...

- Igen, érdektelen dolog. Afázia... bénulásos alapon. Bolza doktor konzervatív módon próbál valamit csinálni... hónapok óta dolgozik rajta. Villanymasszázs... persze, eredménytelenül. Most a sebészünkkel tárgyal... arra gondoltak, hogy, persze a beteg beleegyezésével, próbálnak valami újat. A vizsgálat annak a gyanúnak adott alapot, hogy egy csontszilánk - sebesült katonáról van szó - megsértette a beszélő centrumot. Trepanálni akarják és eltávolítani a szilánkot.

- No és...

Tölgy főorvos megértően mosolygott.

- Bolza kollégánk nem híve az új tannak.

- Úgy.

- Ez a villanyozó.

- Nos, uraim?

- Parancsoljon, mester.

Az ajtó szélesen kitérült. Alacsony, fekete hajú, szemüveges férfi állt fel az egyik székről, és eléljük tartott. Durcás, japán vágású arc, mogorván lehúzott szájszélek.

- Bolza kollégánk... a Mester.

Az orvos kurtán és kicsit félszegen hajolt meg. Nem nézett fel.

Jellen Rudolf nyugodt volt és udvarias. Már hallott az esetről, köszöni. Ez volna a beteg? Igen, köszönöm. Köszönöm, az áramot el lehet állítani. Szóval: azt hiszi, hogy a szilánkot el lehetne távolítani? Nagyon helyes. A beteg élete kockáztatásával is vissza akarja szerezni beszélőképességét. Igen, köszönöm. Hány éve nem beszél? Három éve, köszönöm. Bocsánatot kérek, hogy megzavartuk a munkájában. Ó, kedves kollégám, nagyon természetes. Hiszen ez felfogás dolga. Magam sem kísérleteznék hasonló helyzetben, csak olyankor indikált a lelki kényszer, mikor minden más csődöt mondott. Egyébként talán még akkor se mindig... Vannak bizonyos feltételek. Sőt... hogy talán inkább előbb...? Hát ez felfogás dolga. Köszönjük a türelmét, talán mehetünk, uraim, ne zavarjuk tovább kollégánkat.

Az orvos az ajtóig kísérte őket.

Már az ajtónál voltak, mikor Jellen Rudolf hirtelen megállt. Pillanatig tűnődött, olyan ember arckifejezésével, aki elfelejtett valamit. Aztán felderült az arca, eszébe jutott. Egyik kezével a kilincset fogta, a másik nyugodtan pihent a lebernyeg zsebében. Így fordult meg és az arcán még ott volt a derült mosoly. Az egész egy pillanatot tartott: mindnyájan követték a tekintetét.

- Talán haragszol rám, barátom? - mondta lány, szinte bánatos szemrehányással.

Bolza doktor meghökkenve nézett fel: most először nézett Jellen Rudolf arcába, de zavartan állt meg a tekintete, mert a mester nem őrá nézett.

- Nem önnek szoltam, kollégám - folytatta ugyanaz a szelíd hang -, hiszen ön üdvözölt engem.

És olyan természetesnek látszott, ami most következett, hogy pillanatig senki sem csodálkozott. Csak aztán kiáltottak fel meglepetve és ámulattal.

Durva, paraszti hang válaszolt a Jellen Rudolf kérdésére.

- Jó reggelt, mester, jelentem alássan!

Bolza doktor betege egyenesen állt a sarokban, katonásan, nadrágjához szorított tenyerekkel, és ravaszul, mintegy bünbánóan somolygott a bajusza alatt, míg ezeket a szavakat tisztán és érthetően kimondta.

Sötétebb utcák következtek, az eső permetezni kezdett, és Bolza doktor kinyitotta az esernyőt. Megfordult, mert fújta a szél. Mikor nyitott esernyővel megint nekivágott az útnak, felhajtott gallérú férfi üdvözölte.

- Bocsásson meg, kedves kollégám... éppen erre tartok magam is... Nem ismer meg?... Jellen Rudolf... Hát erre lakik, a külvárosban?

- Igen, erre...

Az orvos zavarban volt. Arra gondolt, miről beszéljen most. Átvillant rajta, vajon felfogta-e Jellen Rudolf az ő tekintetét ma délután... vajon észrevette-e, hogy az általános csodálkozásban hallgatva és makacsul állt. Mentségeken törte a fejét, mit mondjon, ha szóba kerül a dolog.

Percekig hallgatva mentek egymás mellett.

- Ugye, ennek a Tölgy kollégának kereskedő volt a papája? - kérdezte hirtelen Jellen Rudolf.

- Hogyan?... ja, a Tölgynek... Bocsásson meg, nem tudom, vagyis... de igen, most jut eszembe, csakugyan...

Hallgattak. Bolza el volt képedve kicsit és azon tűnődött, hogy a hírneves tanár, akiről az egész város beszélt a mai napon, akiről cikket hoztak a lapok, itt gyalogol mellette az esőben, és hát hol az autója? és vajon hol lakik?

- Ő csak valamiben téved - kezdte Jellen Rudolf, mintha maga elé szólana.

- Kiről méltóztatik beszélni?

- Tölgy kollégáról természetesen... Ő az akaratátvitelt, azt hiszem, bocsásson meg, hogy ezzel untatom, valami különös, magasabb vagy fejlettebb, vagy bonyolultabb lelki működésnek gondolja. Azt hiszi, ha valakire ránézünk, és azt akarjuk, hogy hozzon ide egy pohár vizet, s ha akkor az a másik feláll, és odahozza a pohár vizet, hogy ez az eset különlegesebb vagy összetettebb, vagy fölényesebb, mint az, ha egyszerűen megmondom neki: „légy szíves, hozd ide azt a pohár vizet”, és ő elhozza. De honnan veszi ezt? nem értem.

Bolza minden erejét megfeszítve figyelt. Azt várta, hogy Jellen Rudolf a ma délutáni csodálatos esetre akar rátérni, a megszólalt némával, hogy ez valami bevezetésféle. Kicsinek és gyengének érezte magát, de korántsem legyőzöttek. Érezte, hogy verekedni fog, ha keze és lába megbénul, akkor a fogával megy neki. Készült a támadásra.

- Honnan veszi ezt?

Jellen Rudolf kíváncsian fordult feléje. Furcsák voltak, amint így az esőben bandukoltak egymás mellett. Bolza nem felelt.

- Bocsásson meg, talán rosszul fejeztem ki magam. A dolgot én nagyon egyszerűnek látom, mondjuk, fejlődéstanilag vizsgálva. Az alacsonyabb rendű állat, vagy az őseMBER, szavak híján gondolatátvitellel közölte vágyát és akaratát a másikkal... és ez megvan mindenütt, ahol fejletlenebb a lélek kultúrája... *A szó, az emberi beszéd...* hogy meghatározott jelölésekkel ugyanazt a folyamatot keltem fel a másik emberben, ami bennem végbement, ez ennek a közlési formának magasabb, fejlettebb állapota... Innen nézve a dolgot, azt, amit gondolatmeg akaratátvitelnek nevezünk, meg szuggesztióknak meg hipnózisnak, nem volna más, mint csökevénye ama régi, tökéletlen lelki működésnek, amikor még nem tudtunk beszélni... Nagyon is tökéletlen és alacsony dolog... És nem véletlen, ha már benne vagyunk a filozofálásban, hogy ebben a hanyatló és barbár korban, mely ránk szakadt... ebben a hanyatló és barbár városban, melyben önök élnek... most megint lábra kapott, divatba jött a hipnózis...

Bolza feszülten figyelt. Nem értette, hová vezetnek ezek a szavak. Felfogta, hogy Jellen Rudolf önmagát, a mesterségét, hírnevének alapját próbálja ócsárolni, de úgy vette mint hadicselt, az ellenfél ellenkező oldalról támad, onnan, ahol ő áll, mintha önmagát támadná, hogy őt félrevezesse.

- Nézze meg ezeket az embereket, akik foglalkoznak vele... Micsoda alakok... mintha a népvándorlás támadna fel újra. Sóvárgó, fekete szemű ázsiaiak, megannyi dervis és fakír... hasonlók azokhoz, akik Arábia síkján műveltek csodákat... vizet itattak bornak, és a „médiúm” megrészegetett. Igen, ők *altatnak*, de hol van, aki *ébreszt*? Mit gondol, kollégám?

Bolza összehúzta a szemét. Aztán megfontoltan felelt. A hangja hideg volt és visszautasító. Várta a támadást.

- Én ezeket nem értem - mondta. - De a kérdésre felelek. Én természettudományosan gondolkodom, és azt mondom: az, ami ébreszt, a tudomány, a tiszta megismerés.

Jellen Rudolf helyeslően bólintott.

- Ebben megegyezünk. Csakhogy a tiszta tudomány mindent megismer, földön és égen s még azon túl is, csak éppen az embert nem. Mert leírja a leeső kő útját... leírja előre, s a kő úgy esik le, mintha ismerné a törvényt... vagy mintha a tudomány sugalmazta volna... *A következtetés* múltból a jövőre, látja, ebben ez a nagy fordulópont. A tudomány következtet múltból a jövőre, *jóslat*, a tudomány a következő pillanatot jóslja meg: ezt a nagy fordulópontot, a jelen pillanat küszöbét, és a jóslata mindenütt bevál, ahol... ahol emberi lélek, emberi vágy, emberi akarat nem szól bele a jóslatba. A tudomány tökéletesen működik, és tökéletesen és helyesen leír és meghatároz egy olyan világmindenséget, amelyben nem élnek emberek. Ebben a világban a tudomány minden jóslata bevál, múltat és jelent és jövőt egyetlen, végtelen vonal köt össze, mely nem szakad meg, nem fordul el, nem bomlik ágakra, nem szűnik meg sehol. A tudomány istentől való, a régi istentől, aki a világot megteremtette, és aki még nem ismerte az embert. De az ember megjelenésével nagy zavar és baj érte a világot, amit a tudomány megteremtett, mert az ember *akar* valamit, és ez az akarat szembekerül a dolgok folyásával. Az ember megrontja a jóslatot, s múlt, jelen és jövő szentháromsága közül, mely a

tudomány birtokában van, elrabolja magának a harmadikat... Íme, itt állunk, a múlt küszöbén... íme, a *jelen pillanat*... Múlt és jelen, amiről a jövőre következtetni lehet... Az ám, csak *lehetne*, ha nem volna jelen az élő ember... aki megzavarja a számítást. Aki a leeső követ megfogja és félretéríti útjából... semmi más céllal, szándékkal, érdekléssel, vagy vágygal, csak-hogy *ne történjék meg, amit a tudomány megjósolt*... Múlt és jelen... a jelen pillanat... ez még a tudományé... ebben minden összevág, kiegyenlítődik, kapcsolódik, következik egyik a másiktól, de a következő pillanat?... ez már nem a tudományé... ez az emberé... ez a pillanat már az enyém... vagy akárkié... aki valamit akar... valamire vágyik... a következő pillanat, úgylehet, mindent megváltoztat, felfordít... A következő pillanatban összeomolhatnak a hegyek, kidőlhet a világ, mert valaki gondolt egyet, és azt akarta, hogy a gondolata valóra váljon... A következő pillanatban megtörténhetik a csoda, amit nem jósolt meg a tudomány...

Jellen Rudolf arca piros volt, és a szemei ragyogtak. Észre se vette, hogy néhány perce nem mennek már: egy kapu sötét öble előtt állnak mind a ketten. Bolza Károly arcát nem lehetett látni a homályban. Csak most tért magához.

- Ó, bocsásson meg... Ön talán itt lakik?

- Itt lakom. Azt hittem, tanár úrnak erre van dolga.

- Igen... errefelé... A Savoy-szálló... vajon jó helyen járok?

- Hm... azt éppen nem. Az túl van a hídon, egy jó óra kocsin.

- Ej... milyen bosszantó... Nem ismerem ki magam ebben a nagy városban.

Bolza gondolkodott.

- És bizonyára még nem vacsorázott. Ha megengedi...

- Hogy önnél? Boldog volnék, ha nem terhes önnek.

- Szó sincs róla, megtiszteltetésnek tekintjük.

IV

- Jellen Rudolf... a nevét bizonyára hallottad már... a feleségem.

Erna egy csöppet se volt meglepetve.

- Már ismerem a tanár urat... csak nem tudom, emlékszik-e még rám. Olga barátnőmnél... Kétli Olga... néhány percre volt szerencsém.

Jellen Rudolf valamit mormogott. Forró vérhullám borította el az arcát.

Hármasban vacsoráztak, a hangulat élénkebb lett. Jellen Rudolf mulatságos történeteket mondott, kedves fiúnak bizonyult. Erna bort töltött, csemegét hozatott. Gyakran ugrált fel az asztaltól, kiment a konyhába rendelkezni. Egy ilyen távolléte hosszabb ideig tartott, ezalatt hallgattak, de a hallgatás, valami okból feszélyezte a férjet, aki erőltetve beszélni kezdett. Az orvosi világot érdekes eset foglalkoztatja: egy francia sebész önmagán végzett műtétet...

Jellen Rudolf körülnézett a szobában. Percek óta különös zsibbadás ringatta, és zavaros, gyermekes ijedtséggel vette észre, hogy milyen végtelenül jólesik ez a kábulat. Mint az elalvó, akinek dolga van, érzi, hogy nem szabad elaludni, küszködik és hiába... édes mákony nehezedik a szemére... kínosan kereste az okát ennek a zsibbadásnak... és megnyugodott, mikor az óra zengő, halk, kellemes tiktakjában megtalálni vélte. A bútorok, a függönyök és a szőnyeg... mintha mind részt vett volna ebben a csendes, zümmögő ketyegésben. És milyen ismerős volt mindez, milyen fájdalmasan ismerős... ismerős és elveszett, örökre elérhetetlen, mint a múlt emléke.

Erna jött vissza a szobába. Pirosabb volt a szája és a szeme is ragyogóbb. Másképp volt a haja is, mint az imént. Leült, feketét töltött, előrehajolt, és közvetlenül, mintha hallgatózott volna odakünt, s minden szót hallott volna, bekapcsolódott a társalgásba. Rajta is végeztek egyszer ilyesféle műtétet - mondta csevegő hangon. De injekciót kapott előbb.

Az óra hangosan felketyegett, bútorok, szőnyegek és függönyök zümmögve vágtak bele a hangtalan kórusba. Jellen Rudolf kínosan erőlködött, hogy rájöjjön, mi történt. Olyan volt ez, mintha valami nagy álmodás volna rajta, de nem szabadna elaludni, míg meg nem simogatják a homlokát. Erna egyenesen ült a székben, és pillanatra se fordult feléje.

- Hová kapta az injekciót? - kérdezte Jellen Rudolf.

- A bal combom felső részébe, belül - mondta Erna. Nem fordult feléje, az egyik kávéscsészét igazította meg. Jellen Rudolf az asszony arcélinek sötét és szép vonalát nézte, és kimondhatatlan szorongást érzett megint, ugyanazt, amit akkor, az utcán. - Hová megyek majd innen - villant fel benne a sötét bizonytalanság, mint valami jéghideg szélroham. Erőlködött, hogy miről beszéljen, hogy még ne kelljen mennie, könnyednek kellett lennie, hogy észre ne vegyék zavarát. Ó, csak maradjon még, ha másképpen nem megy, inkább beszélni fog.

- Igen, a reflex mozdulatok... - kezdte végre belekapaszkodva egy szóba, amit imént dobott fel -, amiknek a hiánya mindig feltűnőbb, mint a jelenléte. Ez a titka annak a bizonyos *sok*-nak, aminek mindig több a fele: a művészek nagyon jól tudják ezt. Figyelje meg közülök az eredetieket, a kiválókat, azokat, akiknek sikerük van, akik hatni tudnak, különleges hatással. A ravasz és öntudatos költőt, aki nagyon jól tudja, mennyivel erőteljesebb, feltűnőbb és súlyosabb egy főnév, ha egyszerre csak elhagyjuk mellőle a szinte kötelezően hozzátartozó jelzőket. „Nagy öröm töltötte el”, ennél mennyivel hatásosabb, ha csak úgy mondom: „öröm töltötte el...” A festőt, aki nem jelzi az árnyékot. A rajzoló, aki a szemeket nem rajzolja meg,

s a karikatúra ezzel sokkal jellemzőbbé válik. A színészt, akit egyszerre észreveszünk és megkülönböztetünk, mert nem csapja össze a kezét, mikor kétségbeesik, hanem bent hagyja a nadrágzsebében, vagy elhallgat, mikor megszúrják. A viccelőt, aki komoly és szomorú arccal mondja el a csattanót. Ezek a tudatos emberek még mindig sokkal ritkábbak, semhogy ne keltenének feltűnést s ne fűződne hozzájuk a ritkaság értéke, a *praetium affectionis*. De annyi bizonyos, hogy nem istentől való dolog, amit csinálnak.

Megszólalt a telefon: Bolza Károly bocsánatot kért, és kiment a szobából.

Erna összeszedte a findzsákat, felállt, és a faliszekrényhez ment. Mikor visszajött, rámosolygott Jellen Rudolfra.

- Én azért nem néztem le a combomra, amikor azt mondtam, hogy oda kaptam az injekciót, mert tudtam, hogy ön odanézett, és szégyelltem magam.

Jellen Rudolf tétován kinyújtotta a kezét.

- Nem! - mondta Erna, és dacosan megrázta a fejét.

- Mit nem? Álmos vagyok... azt hiszem, önök is le akarnak feküdni.

- Nem! - mondta Erna.

- De nekem már mennem kell...

- Nem!

Jellen Rudolf eltűnődött. Nem volt ebben semmi szép, semmi boldogító, csak valami ellenállhatatlan kényszer. Hirtelen kedvet kapott, hogy kimenjen a szobából, megragadja Bolza Károly kezét, melegen megszorítsa és elbúcsúzzon tőle. De csak ült és várt, mit kell tennie. Tudta, hogy most egymás után következnek majd események, amikben részt vesz, úgy, mintha ő intézné, csinálná őket, még nem tudta, mik lesznek ezek, csak annyit, hogy készen vannak már, sorban egymás után... olyan események, amik, ha ritkán is, de már megtörténtek egyszer-kétszer. Csodálkozott, miért nem érdeklik őt ezek a rávonatkozó események túlságosan. Annyi volt csak, mintha mozgóképet nézne. A képen minden eleven, minden mozog, táncol, szalad a jövő felé, ő még nem tudja, mi lesz a befejezés, de mások, akik már látták a képet, már tudják, vagy ha senki se látta még, az tudja, aki csinálta a filmet, és a film ott pereg a dobozban, a vetítógép mögött. Halott elevenység, gépélet, nem lehet változtatni rajta, minden úgy történik rajta, ahogy *akkor, egyszer* felvették, egy idegen akarat elképzelése szerint. De talán, ha nem nézné tovább... ha felállana, és kimenne a színházból... ebből a sötét színházból, az eleven életbe... amit még nem fotografáltak le...

Nem lehetett. A kép érdekes volt. Megfeledkezett magáról, érezte, hogy most elveszett... Próbált felállni, kinyitni a szemét, valamit akarni... De aztán az óra ketyegése diadalmaskodott. És most ez a ketyegés volt a film egyhangú berregése... és a sötétben berregett a gép, és most már a zenét is hallotta hozzá... a kintorna émelygős, undorítóan langyos, egyhangú zenéjét... az örök kintorna egyhangú melódiáját, aminek nem lehet ellenállni... a dalt, a dalt, a dalt a szerelemről és a gyilkolásról.

- Hová telefonál az ura?

- Mit érdeklí magát?

- Csak úgy kérdeztem.

Vajon mi lesz a kép vége? Most egy híres tanárt ábrázol, aki Swengáli-szemekkel bűvöli a lobogó szemű nőt, a nő szája reszket, szemei dacos tűzben égnek... mindjárt megcsókolja... vagy még nem?... akkor még most nem, talán a következő felvonásban... A kintorna a Paraszt-becsületből játszik.

- Még nem is kérdezte, honnan tudtam én, hogy maga Jellen Rudolf.

- Érdekesebb volt, míg azt hittem, nem tudja.

- Engem maga régen érdekelt. Mondtam Olgának, hogy szeretném megismerni.

- Igazán?

Most sötét utcákat ábrázol a kép: egy nő fut végig rajta, köpenyébe burkolózik, körülnéz, hogy látják-e. Egy kaput keres. A kintorna szilaj staccatóba kezd.

- Akkor kezdett érdekelni, mikor a férjem azt mondta, hogy maga egy szélhámos, tudományos kalandor.

Változik a kép. Sötét arcú férfi siet végig a bástyafokon. Valamit szorongat köpenye zsebében: a holdfényben tör villan meg. Szemei zölden tágulnak, szívére szorítja a kezét. Egy árnyék suhan el, aztán eltűnik. Megismeri a nő ruháját. Parfümje orrába csap. A falhoz támaszkodik, tenyerét a bezárt kapura tapasztja. Kopogtat, de az ajtó nem nyílik ki. Fent apró ablakból hirtelen fény omlik elő; élesen zuhan a havas útra, mint hüvelyéből kirántott kardpenge. Odafönt... odafönt az ablakban árnyékok suhognak...

- Kíváncsi voltam magára.

Odafönt a fekete galléros férfi kinyitja a csigalépcső ajtaját. A nő bebukik az ajtón: liheg, az ajtóba fogózik. *Premier plan*: közelről látni az arcát. Kitágult, kéjtől és félelemtől lobogó szemei sarkából egy könnycsepp indul le, kacskaringós úton a fehér arcon, a kicsattant, vonagló száj sarka felé... Most a férfi arca közeledik... A világos, hideg szemekből parancsoló vágy sugárzik... Egyre közelebb kúsznak a szemek... két-két vészlámpája az egymásba rohanó mozdonyoknak. Elkerülhetetlenül csapnak össze: a két száj egymásra tapad, eltűnik... A nő szempillái nehezen hullanak le, a szemgolyók kifordulnak... A kintorna forró, nyávigó szonátába kezd.

- Éppen azért, amit az uram mondott.

Lent, a kapu alatt a tört szorongató férfi kiejti kezéből a tört... Tépni kezdi az ajtót, de nem nyílik. Felnéz, meglátja az éles fénysugarat. Egy arcél villan meg, a nő arcéle: bűnösen, kéjben úszva, fenyegetően. A férfi zokogni kezd... Aztán lassan lecsúszik az ajtó mellett, kifelé fordított tenyere véres sávot húz az ajtón... Végignyúlik a havon, fordul egyet... a hóra, fekete kígyó kúszik elő melléből... vér... Hörög, vonaglik, aztán elcsendesedik... Lassan hull rá a hó... Gyászzene.

- Nézze, asszonyom, a férjének valószínűleg igaza van.

- Nincs igaza. Egyszerűen féltékeny magára, mert azt hiszi, hogy maga tetszik nekem. Pedig téved. Csak egy darabig érdekelt. Már nem érdekel.

Kivágódik az ajtó, a nő végigrohan a havon. Egy percre megáll a véres hulla előtt. Aztán tovább rohan.

- Mióta megtudtam, hogy miért jött ide az országba.

Jellen Rudolf felfigyelt. Egy percre úgy érezte, most talán el tudna menekülni. De gyorsan, mielőtt megtudja a következő felvonást... most, most talán itt tudja hagyni ezt a komisz,

ordenaré darabot, ezt a gyalázatos fércművet, ezt a tákolmányát az örök, mindennél hatalmasabb aljasságnak, amit közízlésnek neveznek, s aminek tárgya bűn és szenvedély és gyilkosság... vagy ahogy *ők* hívják: asszonyszerelem, lovagerény. Most, most... talán ki tudja tépni magát a kintorna hálójából, mielőtt befejezné a vágyról és kéjről szóló utcai dalt...

- Ön Carabella Lídia miatt jött, a szeretője miatt, akit most itt ünnepelnek.

És a kép megint berregni kezdett. A fekete köpenyes, bővölő szemű férfi hirtelen ledobja gallérját. Átöltözik. Fejére sapkát dob, nyakára piros kendőt csavar, egyik végét inge alá gyúri, a másikat lobogni hagyja. Átveti magát a kerítésen. Csendőrök futnak utána. Egérutat nyer, messziről int a kastély. A cigánygrófnő ott vár az erkélyen, fehér kendőt lobogtat. Leccsapódik a titkos várkapu, az éjben tüzek villannak fel. Sortűz. De már nem érik utol, felmászik az erkélyre, a kötélhágcsót maga után húzza.

- Hallgasson, ne feleljen egy szót se, a férjem jön.

Bolza Károly bocsánatot kért, hogy eddig váratott magára... A műszergyárból telefonáltak.

Hát akkor ő most már ajánlhatja magát. Hiszen még találkoznak az intézetben, ugye. Mindenesetre nagyon érdekes volt, még beszélnek majd erről a dologról, no igen, az emberismeret korlátolt lehetőségei... ő ugyan azt hiszi, hogy az egésznek a titka nem az emberek közti különbségben, hanem inkább az emberek közti hasonlóságban rejlik. Mindenki minden megvan, aztán persze nagyon csodálkozik a laikus, ha adott pillanatban eltalálom a gondolatát, nem veszi észre a huncutságot, hogy csak a magam gondolatát mondtam el neki, és mivelhogy ez a gondolat készen van benne is, csak annyit kell elhítenni vele, hogy *éppen az imént* társította a többihez, ennél pedig nincsen könnyebb. A lélek nagyon hajlamos arra a belső kancsalságra, az időrendben, hogy valamiről, ami *most* történt, azt higgye, hogy egy pillanattal előbb történt, vagy régebben történt, ki ne ismerné a *már láttam egyszer... ez már volt egyszer...* különös érzését? Én most mondom neki és ő elhiszi, hogy épp az imént gondolta. A lelki kancsalokban - és sokan vannak ilyenek, megvan a képesség, hogy ne csak a múlt, a jelenre is emlékezzenek... Hiszen tudjuk, ugye, hogy az álmodó a külső ingerhez, egy szék felborulásához a szobában, csöngetéshez az ajtón, az ágy nyikorgásához, amit álmában ágyúörgéssé vagy világösszeomlásá alakít át, előzményt is álmodik... De minden, minden az emberek hasonlóságán és nem különbségén múlik, azért nem tartok sokat az „emberismerők”-ről. Egy kitűnő író olvasása közben, aki arról nevezetes, hogy rengeteg figurát rajzolt meg tökéletesen, rájöttem, hogy a legkülönfélébb alakokban, egyenkint, ahogy megjelentek előttem a regényben, magamra ismertem: nem lehet hát másképpen, minthogy mindegyiket önmagából alakította ki a ravasz író, csak a külső formát maszkírozta el, mint afféle arcművész, akit az orfeumban mutogatnak. Hogy tehát mi a teendő?... ha azt én tudnám... talán az, hogy ne akarjuk megismerni, leírni, jellemezni embertársunkat... hanem higgyük el neki, amit magáról gondol, higgyük el, hogy ő az, aminek tartja magát... ne csak azt keressük benne, *ami*, hanem azt is, ami *lenni akar*... De úgy hallom, bezárják a kaput.

- Erre tessék... a lépcsőn sötét, ... engedje meg, hogy lekísérjem és világítsak.

- Akkor hát, kezit csókolom.

A zseblámpa fénye éles kúpot hasított ki a sötétből. Ebben a kúpban, mikor az első emelethez értek, bizonytalan körvonal bukkant fel; egy hát, aztán kuszált, vizes haj, sápadt, riadt arc, könnyes szemek. A férj vette észre először.

- Ki az?

A lépcsőn, végighasalva három fokon, toprongyos alak hevert: valami koldusféle. A hangra fölemelte törzsét, és térdein maradt. Egy percig csönd volt. Aztán mintha a mélységből, a pincetorokból jött volna a hang.

- Jel... len... Ru... dolf... - jajgatott a hebegő - Jel... len... Ru... dolf... jaj... ne kergessen el...

Aztán, mielőtt szóhoz jutottak volna, sebesen, lármásan, könyörögve...

- Nekem nincs pénzem... a klinikáról kidobnak... utánuk kúsztam... négykézláb... belopóztam a házba... itt vártam a lépcsőn... jaj... ne kergessen el...

Jellen Rudolf érezte, ahogy elpirul. Oldalt húzódott a fénykúptól, hogy arcát eltakarja a sötétség. Innen a sötétből szólalt meg, bosszúsán, kíméletlenül, dorgálva.

- Ugyan, micsoda erőszak! Szégyellje magát! Keljen fel és menjen innen!

Hörgés, nyögés, szaggatott, elfojtott fájdalomssziszegés, néhány pillanat alatt az alak teljes hosszában felemelkedik. Imbolyog és tántorog előttük, aztán felordít, mint a fuldokló, akinek sikerült felszínre jutni.

- Állok!... Állok a lábamon!... Járok a lábamon!... Isteni, isteni csoda!...

Jellen Rudolf megragadta a férj karját, és magával vonszolta a kapu felé. És beszélt, gyorsan, unszolva, hogy elterelje a figyelmét.

- Bocsásson meg... ezt... ezt nem akartam... nem tudtam előre... kedves, kedves kollégám... ne higgye el... valami részeg gazember... És kérem önt... nagyon kérem... ugye, megteszi?... hogy ne szóljon senkinek róla... hiszen én nem akartam, ha lehet, elkerültem volna... de igazán, meg kell ígérnie, hogy senkinek... nagyon szégyellem... önnek van igaza... csak a tudomány... de ugye, senkinek?... nekem nagyon ártana és a tudománynak... amibe hiszek... amibe hinni akarok... amibe szintén hiszek... senkinek... és különösen kérem... önagságának se... a feleségének... hiszen tudja, a nők... fecsegnek, és meghamisítják a tényeket... rossz tanúk... inkább ne legyen tanú, mint rossz tanú... tehát megígéri, hogy neki sem... Aztán majd mindent megbeszélünk.

A kapu kinyílt, és Jellen Rudolf sietve lépett ki, lehajtott fejjel, úgy ment ki az utcára, mint aki börtöncellába lép. A férj lassan fölfelé indult: az első emeleten megállt, körülforgatta a villanylámpát, de a koldus már nem volt sehol. Úgy látszik, átment a folyosón, a mellék-lépcsőn osont le.

- Carabella Lídia... Carabella Lídia... Carabella Lídia...

Már senki nem járt az utcán. Léptei hosszan visszhangoztak. Tétován nézett körül, eljött a falak mellől, a járdáról, a kocsúton igyekezett tovább.

- Carabella Lídia... Carabella Lídia... Carabella Lídia...

Léptek... aztán elhangzanak. Talán egy rendőr volt.

- Carabella Lídia... Vajon milyen lehet? Vajon honnan fogom megtudni. Ki fogja először mondani? Hol fogom meglátni először?

Szélroham zúgott végig az utcán, mint valami kéménycsőben.

- Hol... és mikor... Valószínűen már holnap... Hogyan lehetne elkerülni?

Megállt, fülelt, hogy talán mégis jön valaki, aki útbaigazítja. De csak a szél zúgott. És ha jönne is, hogyan kérdezze meg tőle, merre kell menni? Ha megtudják, hogy éjjel, az utcán, valakit megkérdezett, merre kell menni. Nem, nem lehet.

- Carabella Lída...

Ha talán ebbe az utcába fordulna be... Talán ez az az utca, ez az egyetlen utca, ami *nem oda vezet*... amin nem jut el a labirintus közepéig, ahol ama szörnyeteg várja végső viadalra... Igen, ha gombolyagot húzott volna maga után, mint ama Thezeusz... akkor tudná, merre *ne* menjen...

Befordult az utcába. Szűk házak sorakoztak, katonamódra: Érezte, hogy nógatják lépteit, elálmosodott. Talán már mindegy, gondolta, ha nem jó utca is... valahová majd csak eljutok... bár visszajutnék.

Bár visszajutnék... És ne kellene megismerni a többit. És ha lehetséges, múltjának el a keserű pohár. De mindazonáltal legyen úgy, ahogy ő akarja.

Aztán csaknem hangosan hozzátette:

- És te... ha úgy találod, hogy már elég a hallgatásból... szólalj meg. Figyelek.

- Hová figyeljek, merre hegyezzem fülem, adj jelt.

A selyem tompa fénye ott imbolygott előtte. Lassan beérte.

Nem szólt, hallgatva mentek egymás mellett néhány percig.

Aztán lopva nézett rá, a szemek csukva voltak, és a szemöldök kérdő íve azt mondta: nem értelek.

- Hát nem megyünk?

A csukott száj csak ennyit mondott:

- Nem értelek.

Lassította lépteit, várt, hogy talán mégis megszólal, és hívja majd: elég volt, jöhetsz. De hiába várt. Pillanatra, mintha feléje fordult volna, de nem láthatta a szemet, talán az ő ruháját vizsgálta, és a férfi gépiesen nézett végig ruháján, hogy nem ázott-e meg az esőben.

Aztán csüggedten elmaradt, megállt. A fehér selyembe burkolt nő pedig továbbment, nem fordult vissza, eltűnt.

V

Fél délelőtt telt el a tárgyalásokkal, telefonálásokkal. Végre kiderült, hogy az illető, aki tiszteletét óhajtotta tenni, nem a titkár, hanem maga Kalp István, a vezér, akiről Jellen Rudolf sokat olvasott az utóbbi napok politikai izgalmaiban. Eleinte arról volt szó, hogy Jellen Rudolf tanácsait akarják kikérni, persze egészen bizalmasan, még figyelmeztették is, hogy újságíróknak ne említsen semmit a dologról. Aztán úgy is alakult a helyzet, hogy jobb lenne, ha a tanár úr kifáradna a palotába, a vezér személyes ügyben óhajtaná drága idejét igénybevenni, természetesen, ha nem alkalmatlan, ő maga is eljönne, de a dolog természete olyan, hogy a vezér lakásán kényelmesebben tárgyalható. Jellen Rudolf kocsiba ült, és kiment a palotába.

A farkastorkú, kicsit hebegő államférfi magas, elegáns alak volt. Nagyon udvarias, szinte aprólékosan jó modorú úriember, a fontoskodásnak, vagy nagyképűségnek árnyéka se tapadt fontos és közérdekelt szerepéhez. Volt egy gyors és kicsit ferde nevetése, ami egyénivé tette beszédét. Szeretett lehetőség szerint másról beszélni, mint amiről szó van, általában különös tehetségű és nagy szerepekre, sőt kivételes pályafutásra rendelt embernek tartották még ellenségei is, a legkülönfélébb emberek körülbelül megegyező véleményt mondtak róla. Ennek az volt az oka, hogy soha nem beszélt a maga ügyeiről, a maga dolgáról, hanem mindenkivel arról, ami az illetőt, hivatásánál, ambíciójánál vagy helyzeténél fogva legjobban érdekelte, és úgy beszélt, mintha tulajdonképpen is ez érdekelné legjobban, mintha hajlamánál fogva ő tulajdonképpen nem volna a helyén, mert az, amivel az illető foglalkozik, őt jobban érdekli. A festők meg voltak lepetve, hogy milyen talpraesett nézetei vannak a képzőművészetről, az írók maguk közé számították. Jó véleményen voltak róla a tudósok is. A munkásság nem bántotta, bár nem küzdött velük együtt, annak a kormánynak irányítói, amely ellen pártot szervezett, szívesebben tárgyaltak vele, mint egymással. Az uralkodó egyszer, tréfás beszélgetésben, azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy ki tudná eljátszani legjobban az ő szerepét, ha egyszer szükség volna rá, váratlanul Kalp Istvánt említette, célozva, egy régebbi kihallgatásra, ahol sokáig és igen bizalmasan csevegett vele.

Jellen Rudolf hamar észrevette ezt az ideges erőfeszítést, de egyelőre nem szólt róla. A vezér közvetlen egyszerűséggel, vidáman és kedélyesen bocsánatot kért tőle, amiért mindenféle nagyképű hókuszpókuszhoz folyamodott, hogy elérje célját: ő egyszerűen, mint magánember, nagyon szeretett volna a Mesterrel beszélgetni, hallatlanul kíváncsi az egész tanra, amit írásban és tettben hirdet, forradalmat idézve elő nemcsak a tudományban, de a filozófiában is, különösen az ismerettan területén. Természetesen nagyon boldog, hogy meglátogatta az országát, és ugye milyen kivételes kísérleti terület ez, sokféle rétegével, forrongó közéletével, furcsa, eredeti embereivel. Persze, úgy futólag, laikus dilettáns minőségében, arra is gondolt, hogy az ő átkozott mesterségében, a politikában eredeti módon lehetne alkalmazni a tan gyakorlati következményeit, no, természetesen, amennyire az erkölcsi diszciplinák megengedik. De ez más kérdés, ez ma még csak álom, el kell tenni jobb időkre. Ő egyelőre tanulni akar, és visszaél kivételes helyzetével, persze, ha a Mester nem haragszik érte, mely lehetővé teszi neki, hogy ne üljön be a padba, a többi szerény tanuló közé, hanem különórát vegyen.

Ez jó negyedóráig tartott így, és Jellen Rudolfnak mosolyognia kellett ezen az állandó ellenmondáson, hogy a „különóra”, ha másra nem terelné a beszélgetést, így folya le, hogy a „tanuló” a megismerésre szomjazó Kalp István nem engedné szóhoz jutni őt, akitől tanulni akar. Rászánta magát, hogy megkönnyíti a szegény hebegő dolgát.

- Itt csakugyan nagyon sok érdekes és eredeti emberrel találkoztam - mondta udvariasan, Kalp István rögtön elhallgatott, mintha elmetszették volna a szavát. - De eddig, ha méltóságodat ez érdekli, nemigen volt időm foglalkozni velük: a klinikák beteganyagának átvizsgálása nagyon igénybeveszi minden időmet. Erre vonatkozóan, ha méltóztatnék...

- Igen, igen - mondta Kalp István élénken, bár nem értette meg mindjárt Jellen Rudolfot.

- Számomra mostanában időszerűbb, ha nem mint tanárt, hanem mint orvost vesznek igénybe azok, akiknek szükségük van rám - fejezte be Jellen Rudolf kurtán és határozottan.

Kalp István egy kicsit elpirult: felhangzott rövid, éles, ferde nevetése.

- Bocsásson meg, igaza van - mondta aztán.

Eltűnődött, amit nagyon ritkán szokott tenni mások előtt. Felállt, körüljárt a szobában, erőt kellett vennie magán. Az ajtóhoz ment, meggondolta magát, visszajött. Jellen Rudolf türelmesen várt, kicsit fáradt is volt, és oly szépen, melegen sütött odakint a nap. Hát innen hová megyek majd, gondolta csüggedten, gépiesen. Azután felemelte szelíd, szomorú arcát: Kalp István ott állt előtte. Az arcán erőfeszítés, gúny, azután hirtelen felvillanó dac - úgy látszik, megadta magát.

- Beszéljen, méltóságos uram - biztatta Jellen Rudolf. - Mi baj? Rendelkezésére állok.

Kalp István még habozott.

- Nem mondom el senkinek - mosolygott Jellen Rudolf.

Kalp István megvetően legyintett.

- Hiszen úgyse hinnék el!... Nem azért habozom. Szeretném magam tömören kifejezni.

Jellen Rudolf összehúzta a homlokát.

- Mióta van így? Egyszerre kezdődött, vagy? - kérdezte aztán barátságosan.

- Hogy mióta vagyok őrült, azt kérdezi?

- Azt.

- Nem lepi meg, hogy én is tudok róla, nemcsak ön?

- Nem.

- Akkor hát ne lepje meg az se, hogy egyebet is tudok, vagy úgy teszek, mintha tudnám. Hiába nézi le tudákosságomat, meg fogja látni, hogy az orvosok nyelvén éppen úgy tudok beszélni, mint akármelyik kollégája. Persze, nem lepi meg. Mostanában sokat járt tébolydákban, ugye?

- Igen.

- Én azt is tudom, az eszem tudja, hogy odabent, lecsukott és közveszélyes társaim között, vannak, akik szintén tudják magukról. De rajtam nem veszik észre, nem veszi észre, hehe, senki, mert nem akarom. Ha nem akartam volna, ön sem tudja meg, Jellen Rudolf, drága doktor úr.

- Lehet.

- De én akartam. Az utóbbi hetekben úgy érzem, fáradt vagyok. Rettenetes állapotban voltam éppen, mikor ez a legutolsó könyv a kezembe került. A csodatételek nem érdekelték, ez technikai dolog, semmi közöm hozzá. Én a könyv olvasásakor határoztam el, hogy önnek megmondom. Nem hiszem, hogy meg tud gyógyítani. Nem is remélem. Én igazán csak beszélni akarok, egyszer, egyetlenegyszer, egy félórára, hogy kipihenjem magam. Önt szemel-

tem ki magamnak, ha tudná, milyen kéjjel, milyen mohón vártam erre az órára - a pihenésnek erre a boldog órájára -, mikor majd bevallhatom végre, hogy őrült vagyok! Rettenetesen kifárasztott ez az utóbbi év!

- Mi fárasztotta hát?

- Nem érti? Emberek közt élek, tárgyalok velük, figyelek rájuk, részt veszek a társadalom gépezetében. És folytonosan vigyáznom kell, figyelni, hogy épeszűnek tartsanak... Bocsásson meg, nem fél tőlem?

- Nem.

- Talán revolver van a zsebében vagy csuklószorító: mert arra, remélem, nem számít, hogy engem szemveréssel megfélemez. Hiszen ön is elismeri valamelyik cikkében, hogy a paranoiásokat nem lehet, nem is érdemes hipnotizálni. De térjünk a tárgyra. Ez a folytonos en garde nagyon fárasztó. Kötéltánc, állandó, feszült figyelem, lavírozás, hogy el ne tévesszem egyszer azt, amit ti, átkozott épeszűek, olyan természetesen és ösztönszerűen csináltok, hogy oda se kell figyelnetek. Persze, könnyű nektek. De nekem csak a tudatomban, csak az emlékezetemben van meg minden következetes mozdulat, minden értelmes szó, ami nektek az idegeitekben - az én idegeimben a téboly tombol és dühöng. Valamikor régen megtanultam a szavakat és mozdulatokat töletek: és most, mint valami matematikai képletet, lebonyolítom őket, hogy senki ne vegye észre a szörnyeteget. Az agyvelőm még funkcionál, mint ahogy a gyomrom és vérem is, és parancsomra, dróton rángatja kezem, lábam és nyelvem. Tudom, mert emlékszem rá, épeszű koromból, hogy azt kell mondani: jó napot és azt kell mondani, éhes vagyok. Hogy ki kell nyitni az ajtót, ha kopognak, és hogy a miniszterelnököt kegyelmesnek kell szólítani. És én vakon és gépiesen emlékezetből megteszek mindent, mert nem akarok közéjük kerülni, a bőrtapétás szobába, nem ízlésem, undorodom tőle, pedig, higgye el, jó volna sokszor, jó volna hazamenni közéjük... a boldogok közé, akik szabadon dühönghetnek, és okádkozhatják a vért, nekimehetnek, akit gyűlölnék - állhatnak a fejük tetejére, és megnevezhetik nevén a látomást. No, mit szól hozzá?

- Hadd lássam én is - mondta Jellen Rudolf. A vezér úgy tett, mintha nem hallaná. Izgatott és élénk volt, a szeme ragyogott, egyre gyakrabban hallatta éles nevetését.

- Vallja be, nagyon fárasztó munka. Egy rendes őrült, aki valami fiziológiai véletlen folytán, egész elmúlt életére világosan és hibátlanul emlékszik: s ez az emlékezés meggátolja benne, hogy a téboly, a boldogító téboly, amely talán megválthatná szenvedéseitől, korlátlanul érvényesüljön. Nézze, felemelem a kezem, és felveszek egy papírvágó kést, most megint vissza fogom tenni, nem folytatom a mozdulatot, mely úgy indult, hogy belevágjam az ön szívébe, mert eszembe jut, hogy ezt nem szokás tenni. - És Kalp István magasra tartotta a kést.

Jellen Rudolf gondolkodva és figyelmesen nézte, ahogy ott áll előtte, kezében a késsel.

- De hiszen azt mondta, hogy velem őszinte akart lenni, miért nem folytatta hát ezt a mozdulatot?

- Mert még szükségem van önre. Nézze, visszateszem. Ön bátor ember, emlékszem, így szokták hívni az effélét.

- Beszéljen.

- Igen, beszélek, jólesik a feszültség, a rettenetes feszültség mintha engedne. Jólesik, nem szenvedek annyira.

- Beszéljen.

- Igen: de csak így, értelmes hangon, kedélyes vita formájában, nem négykézláb ugrálva, üvöltve és rikoltozva, ahogy illenék. Tehát igen. Én mindenre emlékszem, én arra is emlékszem, hogy a rögeszmén, a látomáson kívül még sok minden van a világon.

- Beszéljen.

- A rögeszmén... a látomáson kívül... hogy vannak, volnának, lehetnének más rögeszmék... más látomások...

- Beszéljen. Nevezze meg.

- Megnevezzem?

- Igen. A látomást.

Kalp István felállt, gondolkodott. Azután diadalmasan nevetett.

- Mindjárt meg fogja látni, hogy a legmódszeresebb örülttel van dolga, akivel csak találkozott életében. A látomást nem fogom megnevezni, nem írom le, hanem majd megmutatom önnek. Kérem, fáradjon erre, csak ide, az ajtó közelébe, tessék, üljön le erre a székre. Így, köszönöm. Én majd a falhoz megyek, hogy a sötétben ne zavarjam. Figyeljen.

Jellen Rudolf körülnézett. Valami csap vagy szelep pattant: halk sziszegéssel fekete függöny ereszkedett az egyetlen, széles ablakra. Percekig tökéletes sötétség volt a szobában. Azután halkán, biztatóan berregni kezdett valami. Ugyanekkor a szomszédos fal fehérre meszelt keretében négyszögletes fényfolt jelent meg. A fényfolt remegett, élesebb lett, majd elhalványult megint: kép jelent meg rajta, közönséges, színezett mozgókép, tropikus erdő vagy liget, egyelőre. A kenyérfák hajladoztak, mintha a számum forró szele lihegne mögöttük.

- Nos, mit szól a modern technika vívmányához? - hallatszott Kalp István hangja. Kicsit fulladt volt ez a hang, mintha a számum szele kicsapott volna a falról.

- Folytassa.

A kenyérfák szétváltak: női alak jelent meg a színen. Hajlékony testű, sötét szemű, szép nő, hajában virágok, testén bő ujjú burnusz, szandál a lábán, hosszú szalaggal kötve fel a bokákon, egészen térdig. Jön, hátranéz, mintha üldöznék; a sűrűben keres védelmet, megriad: azután egy alacsony ágra kapaszkodik fel, összekuporodik, karjával átfogja a fa törzsét. Ruhája lecsúszik róla: vakító fehér keblek ragyognak fel.

- Nos, megismeri? - hallatszott a sötétből Kalp István. Hangján erőfeszítés érzett, hogy nyugodt maradjon.

- Nem! - mondta Jellen Rudolf.

- Csodálom. A kép hű. Ön talán nem szokott mozgóképdramákat nézni? Egyébként ez Carabella Lídia, a világszerte népszerű filmprimadonna.

- Folytassa.

Párduc jelenik meg a fa alatt: ágaskodik, mancsaival a nő lába után kapkod. A nő, már csaknem meztelenül, kétségbeesetten kapaszkodik. A párduc kilógó nyelvvel, lihegve ugrál, karmai egy pillanatra érintik a fehér combokat. Különös, kígyózó mozdulatok következnek, a nő ajkai kinyílnak, szeme kitágul, fogsora elővillan. Pillanatra úgy látszik, mintha megunná az ingerkedést, és le akar szállni a fáról, harapni akar ő is, szemtől szembe, ha kell. A rémület torz kifejezése valami egész más, ebben a helyzetben nagyon váratlan fordulatot vesz az arcán: nem lehet tudni, halálfélelem dermedt hörgését, vagy fölényes nevetést jelentenek a kicsattant ajkak. Igen, egész határozottan úgy látszik, le akar szállni a fáról. De még ingerli a

fenevadat: lábujjával a szemébe bök, fülét lebbenti fel, pillanatra a szájába dugja. A párduc hasra süllyed, azután hátára fekszik kínjában, ugrál, dühöng, acsarkodik.

Hallani lehetett Kalp István lélegzetvételét.

Most változik a kép. Meztelen, fekete bőrű férfi ugrik elő, kezében bumeráng. A párducra veti magát. A nő rögtön felhúzza lábait maga elé. Vár. A két vad fojtogatja egymást. Végre az ember győz: két kézzel fojtotta meg ellenfelét. Lihegve roskad össze a fa alatt: vérét és verítékét törli. Mikor fel akar egyenesedni, megcsuklik, visszahanyatlik a váratlan tehertől: a nő, halkán és észrevétlen, lesiklott az ágról, és a férfi hátára ereszkedett le. Abban a percben fehér teste szinte vakítani kezd a fekete bőrön. Trágár jelenet következik.

Jellen Rudolf egy ásítást nyomott el. A szoba kivilágosodott, a kép eltűnt. Kalp István sápadtan és mosolyogva nézett a szemébe.

- Nos - ez az egész. Remélem, jól mulatott?

- Igen. Honnan való ez a kép? Nyilván nem a nagyközönségnek szánták.

- Hm, hogy honnan való. Lehetnék rejtélyes a rejtélyes emberrel. Mondhatnám, hogy sehonnan, hogy az én agyamból vetítettem elő: hiszen ön látni akarta a látomást. Tudákos is lehetnék: valahol azt olvastam, ha a szemgolyót át lehetne világítani hátulról, a sárga folt mögül: a kivetített szemfenéken, mozgókép alakjában, megjelenne mindaz, amit az ember gondol. De minek tréfáljak önnel? Ezt a képet én Párizsban szereztem, gondolhatja, hogy nem olcsón. És gondolhatja, hogy nem véletlenül jutott a birtokomba. Valaki figyelmeztetett rá, hogy ez a kép egyetlen példányban Párizsban található. Eleinte nem hittem el, azután utána jártam a dolognak. Amint látja, az illető nem hazudott.

- És a művésznő, tud arról, hogy...

- Hogy a kép az én birtokomban van? Még nem biztos benne: de már tettem rá célzást. Úgy tett, mintha nem tudna a létezéséről sem.

- Várjon csak... Hogy is hívják azt a művésznőt?

- Carabella Lídia.

- Ah... Carabella Lídia... Most már emlékszem... Nos igen... Folytassa.

- Nincs mit folytatnom. Egy éve vagyok örültje ennek a látomásnak. Mert ez... ez, ugye, megtörtént... Megtörtént, egyszer: egyetlenegyszer, a valóságban... és megtörténik, százszor és ezerszer itt a képen, a szemeim előtt... Naponta levetítem magamnak, látja a falban ezt a titkos nyílást? Ide van bezárva a kép, a megrögzített rögeszme, nos, hitesse el velem, csodadoktor, örültek védangyala, hogy csak rögeszme!

- És a művésznő nem tudja elhíttetni?

- Nem tudja elhíttetni. Hogy bizonyítsam be? Elhozzam ide, megmutassam neki, akkor talán vége közöttünk mindennek, és ki tudja, milyen látomás következne akkor! Nem, azt nem merem megkockáztatni. De hát akkor kénytelen vagyok megelégedni a hazugsággal.

Jellen Rudolf elgondolkozott.

- Carabella Lídia tagadja ezt a képet.

- Van oka rá tagadni. Bizalmas körökben, az egész világon el van terjedve a hír, hogy ez a nő megközelíthetetlen. Ez az ő rejtélyes hírének alapja: valószínű, hogy pusztán üzleti számítás. De én... én meg tudnám közelíteni... ha a rögeszme elmúlna agyamból... Látja, milyen tárgyilagosan beszélek róla megint... Én tudom, hogy még sok minden van a világon, van sok

más nő is, és mindegyikhez tapad más látomás... milyen jó volna, ugye? De tudni, hogy Carabella Lídia hazudik... tudni ezt és látni őt, felöltözve, nyugodtan, mosolyogva... lehet másra gondolni, mint hogy kimutassam, bebizonyítsam az igazságot? De úgy, hogy ő ne tudjon semmiről. És ami a legfontosabb: meg kell tudni, miért hazudik? Miért hazudik, folytonosan, szünet nélkül, minden szavával, minden mozdulatával, mindig újat, mindig váratlanabbat. Valami csodálatos dolog ez: szinte hihetetlen, de esküszöm önnek, hogy így van. Carabella Lídia még soha nem mondott igazat, soha életében, nem hiszi, hogy ehhez szinte emberfölötti erő kell? Értse meg: a hazugságot ki kell találni, olyasmit kell kitalálni, ami nem történt meg, és behelyettesíteni vele azt, ami megtörtént. Például azt kérdezem Carabella Lídiától: honnan jössz? és ő azt mondja: a Tábornok utcából. Ez nem igaz, máshonnan jött, de honnan veszi, szünet nélkül, mindig valami mást. Próbálja meg, ha nem hiszi, hogy ez milyen nehéz. Valami démoni tehetség kell hozzá és folytonos alkotó erő, folytonos, feszült figyelem, olyanféle, mint az én tébolyult figyelmem, hogy őt rajtakapjam. Mert nézze csak, milyen szűk területen mozog ő: - mindama dolog helyett, ami megtörtént, olyasvalamit mond, ami nem történt meg. De mivelhogy állandóan és igazán *történik* valami, neki borzasztóan vigyázni kell, az ám. Mert ő csakugyan, valóságban és igazán, valamelyik utcából jött, az ördögbe is, valahonnan igazán jött - végre, repülni ő se tud -, tehát ügyelnie kell, hogy Tábornok utca helyett véletlenül ne hazudja azt az utcát, ahonnan csakugyan jön. *És mivelhogy sokkal több dolog történik igazán és valóban, mint amennyit ki lehet találni*, mivelhogy a valóság, gazdagságban és változatosságban, jól tudom, messze felülmúlja a képzeletet, a Carabella Lídia állandó és makacs hazudozása, tekintve, hogy ő is, velünk együtt, ebben a gazdag valóságban él, szinte sátánian csodás művészet: mert hiszen ő a rengeteg lehetőség közül, ami valóban megtörtént, csak azt a keveset mondhatja el, ami nem történt meg. De gondolja el, itt élek mellette, és nem figyelhetek a gazdag, csodálatos valóságra, ahol talán minden sarokban feledés, öröm és gyógyulás kínálkozna nekem, be vagyok börtönözve a képzeletnek ebbe a szűk, ostoba, miniatűr világába, ami Carabella ostoba kis agyában dolgozik, ebbe a ferde világba, ahol nem lehet megállni, mert a föld lesüpped velem, nem lehet lélegzeni, mert a levegő megkeményszik, és be kell bizonyítanom, hogy hazudik, hogy ez a világ nincsen, és meg kell mutatni neki azt a világot, ami van.

Vajon megértette volna - tűnődött magában, mikor lefelé haladt a lépcsőn -, ha elmondom neki a *jó ördög* történetét? A jó ördögét, akit kidobtak a pokolból, száműzték a pokolból, mert mindenféle jóságot követett el. A tüzes kemencéből, ahol lelkeket pirítanak, kiosont reggelenként, és hancúrozott a ferde napfényben, mely a sötét kapun beopta magát. És evett a tudatlanság fájáról, amit Lucifer kísértésül tett oda, a pokol paradicsomának közepére. Kiűzték hát a jó ördögöt a jó meleg pokolból, és ő feljött a földre, fekete nő képében, feljött a földre, ahol lépten-nyomon virul a jóság és öröm virága. De az emberek nem értik őt, természetesen: az emberek annyit látnak csak rajta, hogy ördög, azt nem rejtheti el, látni az arcán, a szemén, látni minden mozdulatán, látni, ahogy a szeme villan és látni a mosolyán, azonnal meglátják rajta, hogy ördög, és az ördögöt ők csak rossznak tudják elgondolni. És harcba szállnak vele, igyekeznek őt legyőzni, meggyőzni, megtéríteni, szegény, jó ördög, szegény Carabella Lídia! Vajon érti-e az emberek szavát?

Jellen Rudolf még aznap este találkozott Carabella Lídiával. Tudta, hogy a boldogtalan mániákus, szerelmi tébolyában, végső kétségbeesésében szánta rá magát erre az utolsó lépésre. A szerelemben vesztett csata után szokott bevonni egy harmadikat a legyőzött fél, szövetségesül, abban a reményben, hogy még megmenthet valamit, de ez már kétségbeesett kísérlet, hiszen a legyőzött nagyon jól tudja, hogy a szövetséges minden pillanatban elárulhatja őt.

Jellen Rudolf tudta ezt. De nem tehetett mást: engedelmeskednie kellett a kényszernek, mely ott, a langyos szobában szólalt meg:

- Mióta megtudtam, hogy ön Carabella Lídia szeretője.

Nem volt min gondolkodnia, egyenesen és világosan feküdt előtte az álombéli út. Kinyitotta hát lelkét a zsongító, édes benyomásoknak: ismét felhangzott az emberi zaj, kocsik zörögtek, jártak a villamosok, a sarkon virágot árultak. Megnézte az óráját, fél hat volt, sietnie kellett. Régi dal kísértett fel fülében, gyermekes szövegű chanson, azt kezdte dúdolni. Hétre pontosan szállására ért. A nagy szállodaszoba a folyosóra nyílt, kinyitotta a terasz ajtaját, lámpát gyújtott odakint. Fél nyolckor a földszintről telefonáltak, hogy egy hölgy keresi, sürgősen beszélni óhajt vele. Azt üzenté, hogy várja.

Gyors, izgatott kopogás, mintha *belülről* kopogna valaki, akire rázárták az ajtót. Carabella Lídia sűrű fátyolban volt, lovaglósztűm vagy efféle volt rajta. Nem vetette le a kalapját.

- Fontos és diszkrét ügyben kell önnel beszélnem, azonnal.

- Kérem, üljön le. Miért nem jött a liften? Nekem is lihegnem kell, ha kegyed így liheg. Kegyed Carabella Lídia, ugye?

- Ó, bocsásson meg, igen. Sejtettem, hogy nem kell bemutatkoznom. Talán várt is?

- Képeslapokban láttam az arcát.

- Igen, köszönöm. Engedje meg, mindjárt a tárgyra térek. Önt ma Kalp István magához hívatta.

- Ej, ej... az újságírók mégis indiszkrétek voltak? És már megjelent az esti lap?

- Nem onnan tudom. A délután folyamán beszéltem Kalp Istvánnal.

- Úgy.

Jellen Rudolf összehúzta a szemöldökét. Figyelmesen nézte a karcsú, kedves alakot. Megpróbálta elképzelni, hogy mi az, ami a férfiakra úgy hat ezen az asszonyon. Nem látott semmi különösét, aztán eszébe jutott, amit Kalp István mondott róla, hogy megközelíthetetlennek mondják. Ennyi volna az egész? Derült érzés fogta el, valami egyre növekvő vidámság, csaknem groteszk komikum. Édes, tiszta, derült, boldog pillanat volt ez, régen nem volt hozzá szerencséje. Erőlködni kellett, hogy ne nevesse el magát. De Carabella Lídia mégis észrevehetett valamit. Most ő húzta össze a szemöldökét.

- Nem tudom, miért akar mosolyogni - mondta hidegen. - Nekem ez a dolog egy cseppet sem mulatságos.

Jellen Rudolf összeszedte magát.

- Szó sincs róla, nem mosolygok. Érdeklődéssel várom, mit parancsol. Természetesen, egyik hódolója vagyok a művészetének.

- Igen, köszönöm. Furcsa ember ön, hallottam, hogy valami híres orvos, hát nem ilyennek képzeltem, az igaz. Kalp István igen komoly férfiúnak írta le. Azért jöttem el önhöz, különben nem is érteném...

- Kegyed nagyon kedves, igazán örülök, hogy egyebet nem tud rólam, mint amit tőle hallott... bocsásson meg, ez nem is érdekes.

Igazán örült, egyre vidámabb lett. Különös izgalom fogta el.

Carabella Lídia megint összevonta a szemét.

- Hát akkor, ha megengedi, röviden. Kalp István, nos igen.

Megfordult a széken, elszántan a szemébe nézett.

- Kalp István beszélt önnek bizonyos, bizonyos felvételtől, azt a mozgóképet gondolom.

Jellen Rudolf nem mert felelni, félt, hogy elneveti magát. Véghetetlenül komikus volt, hogy meg fog történni, hogy *mindjárt* meg fog történni, és hogy ezt ő előre látja, és a nő nem látja előre. Mint mikor látom, hogy az az úr, aki az eget nézi, és méltóságosan lépked, rögtön orrabukik a narancshéjban.

- Szóval, igen. Nekem ez a dolog nagyon kellemetlen. Képzheti. Ő azt állítja, azt állítja, hogy bizonyos kép van a birtokában... énrolam... amit, állítólag, Tripoliszban vettek fel rólam... mikor az „Érzések” felvételeit csináltuk... és amiből Párizsban egyetlen példány megmaradt... Nekem ez nagyon kellemetlen.

Jellen nagy nehezen összeszedte magát.

- Hogyne. Elgondolom, hogy kellemetlen.

- Ugye, tönkretesz vele, ha... ha ezt nyilvánosságra hozza... úgy értem, ha beszél róla. Eddig csak én tudtam... ma önnek is elmondta. Nem tudom, mi a célja vele. Beszélnem kell önnel.

Jellen Rudolf pillanatra elgondolkodott. Azután fel és alá kezdett járkálni a szobában, mintha valami nehéz problémát kellene megoldania. Udvarias, de határozott kérdéseket adott fel, mint egy elfogulatlan vizsgálóbíró.

- Bocsásson meg, egy kérdés. *Mutatott* kegyednek Kalp István valami képet?

- Nem... nem mutatott... Természetesen nem is mutathatott. Csak beszélt róla, fenyegetett vele.

- Természetesen nem is mutathatott. Mert hiszen ha mutatott volna, ebből az következnek, hogy ilyen kép van. Márpedig ha van, akkor ennek megfelelően *történt* is ilyen dolog, mint amit a kép ábrázol, hiszen fotográfiáról van szó.

- Úgy van... Mivel azonban nem történt meg... nem is lehet ilyen kép...

- Akkor hát mitől tart? Hiszen akkor Kalp István fenyegetőzése hiú és ártatlan önkínzás... Kegyedet nem érheti veszély.

Carabella figyelmesen nézett rá.

- Csakhogy...

- Csakhogy Kalp István azt állítja, hogy kegyed hazudik. Hogy kegyed állandóan és szünet nélkül hazudik. Hogy ami nem történt meg, arról azt állítja, hogy megtörtént, ami pedig megtörtént, azt letagadja. Hogy mindabból, amit kegyed, forró szerelmi csókokkal kapcsolatban, elmondott neki, egy szó sem igaz; de van valami, ami *igazán* volt: ezt az egyetlen valamit kegyed nem akarja bevallani.

- Az a kérdés... hogy ön...

- Hogy én elhiszem-e. (És Jellen Rudolf folyékony, csevegő hangon folytatta.) Az a kérdés, hogy én *láttam-e* azt a képet, ami nincs, ugye?

Carabella nem tudott felelni.

- Nos, figyeljen ide, kedves művésznő. Elmondom a véleményemet Kalp Istvánról és a képéről, ezzel talán meg tudom nyugtatni. Véleményem szerint Kalp István betegesen szerel-

mes kegyedbe, kényszerképzetek vannak, nem tud egyébre gondolni. A pietizmusnak egy fajtája ez, igen, olyan bálványimádásféle. Erősen kritikus hajlandóságú értelmében, nem tud a vallás által körülírt Istenben hinni, csinált hát magának Istent egy emberből: nagyon gyakori eset ez. Emberimádásnak lehet nevezni, nőimádásnak azért nem nevezem, mert gyakran esnek bele nők is, férfiakkal kapcsolatban. De képre van szüksége, hogy imádhassa, csinált hát magának bálványt, mint a régiek, és hogy filmből csinálta és nem aranyból, nem kőből, mint az egyiptomiak: az csak korszerű változat, lényegben, ha van is ilyen kép, ez a kép nem valóságot ábrázol, ezt a képet Kalp István csinálta, állította össze, megfeszült képzeletének keserves fáradságával.

- Ő állította össze? Komolyan beszél?

- Halálos komolyan.

És Jellen Rudolf arca most csakugyan nagyon komoly volt. Lelke mélyére zárta a ficáncoló vidámságot. Egy percre megállt, azután folytatta a járkálást, hátratett kezekkel, mint valódi tanár, aki tudományos értekezést mond tollba.

- A megjelenítő képzeletnek, különösen a szerelem hóbortosainál, a kéjenceknél, csodálatos erejét már régen megfigyelték. Tudományos szempontból egyáltalán nem lehetetlen, hogy azok a képek, amik az ilyen túlhevített agyban rögzítődnek, végre *valódi képpé* váljanak, a szemfenéken megelevenedjenek, s onnan azután, mint valami mozgóképet, kellő módszerrel ki is lehet vetíteni. Ezt azért mondom, hogy még akkor sem kellene nyugtalankodnia, ha azt a képet, amiről kegyed tudja, hogy nincsen, én a tulajdon szememmel láttam volna. Mint ahogy, természetesen, láttam is.

Carabella Lídia sápadt volt. Fekete szemei, két parázsló széndarab, gépiesen követték a járkálót.

- Ön most hazudik, vagy kísérletezik velem.

- Ugyan kérem, Carabella Lídia! Hogy van az, hogy kegyedet olyan nagyon érdekli az igazság, a valódi tényállás, az a bizonyos, amit százmillió *lehetséges* dolog, szóval hazugság közül, amik közé el van keverve, olyan keserves makacssággal igyekezik már egy év óta kiszemelgetni Kalp István, a kegyed szegény kis hamupipőkéje. Mit akar a tényállással, a valósággal? Látja, engem egy cseppet sem érdekel. A kegyed élete például, ami belőle számomra felfogható, mozgása, színe, elevensége százmillió példányban szaladgál a világ mind a négy sarkában, vászonra vetítve. A sok közül melyik az igazi? Talán maga sem tudja már. Ez, amelyik itt ül előttem? Honnan tudjam? Hátha innen, a terrasról vetítették csak kegyedet elé, mozgókép-primadonna! Nagyon gyanús nekem a dolog, nem hall valami berregést? Vagy talán itt van a zsebeimben, vagy talán a szememben van. Talán kegyed nincsen is, csak én álmodom most kegyedet, vagy ha nem én, valaki más... Valaki elkészítette ezt a képet, és én most végrehajtom az ő akaratát: lepörgetem a filmet. Sejttem a végét, de azért kíváncsi vagyok rá. Az igazságot, a valódi tényállást pedig hagyja békében nyugodni. Mit tudja kegyed, mi történik odakünt, a valóság világában? Tekintsen engem képnek, álmképnek, aminek én tekintem kegyedet, és hagyja, hadd pörögjön tovább...

Jellen Rudolf háttal állt. Óvatosan fordult meg, hogy lássa, aztán elégedetten biccentett. Carabella Lídia már nem követte szemével az ő mozdulatait. Maga elé nézett, kábultnak látszott.

- Szóval, nem tudhatok meg öntől semmit.

- De igen. Azt, hogy csak azok hazudoznak, akiknek nincsen képzeletük. És hogy Kalp István szereti kegyedet.

- Akkor hát elmegyek.

- Igen, elmegy.

- Várjon, mindjárt. Fáradt vagyok. Kérem, beszéljen még, olyan furcsán érzem magam. De kezdem érteni önt.

Jellen Rudolf lassan sétálni kezdett előtte. Minden elmenésnél néhány vonallal közelebb került hozzá. Nyugodtan és kedvesen, egyszerűen mondta a következőket, és nem nézett Carabella Lídiára.

- Az élet álom - mondta Jellen Rudolf.

- Igen... Csodálatos... Soha nem éreztem... Milyen ostoba voltam.

- Ajánlom magamat - mondta Jellen Rudolf.

- Igen... Csodálatos ember ön...

Jellen Rudolf most már egészen közel sétált mellette: térdével már szinte súrolta a leány ruháját.

- A fekete kockák sokkal ritkábban másznak a falra, mint a fehérek - mondta Jellen Rudolf.

- Ó... igen... hogy én erre nem gondoltam soha... milyen más lett volna minden...

- A légy összetétele: fej, tor és potroh - mondta Jellen Rudolf.

- Igen... értelek... a test... a száj és szemek... nem arra való, amire használjuk őket... hanem a végtelen szerelemre...

- Elhozták a mosószámlát - mondta Jellen Rudolf.

- Tudom... mit akar mondani... legyen jó hozzám... Egyedül vagyok...

Jellen Rudolf elment mellette, és végigsimította az arcát.

- Ki korán kel, aranyat lel - mondta Jellen Rudolf.

- Ó... milyen új... milyen ismeretlen világ... Igen... a száj a csók...

Jellen Rudolf félresimította a leány ruháját, és kiszabadította a fehér vállakat.

- Eső után néha nedves a járda - mondta Jellen Rudolf.

- Állj meg... szállj le hozzám... ébredj fel - suttogta Carabella Lídia.

Jellen Rudolf kibontotta a fehér kebleket.

- Kétszer hat az tizenkettő, meg öt az tizenhét, a háromszög területe alap szorozva magasság törve kettő - mondta Jellen Rudolf.

- Hallgass... nem bírom tovább... minden lángol bennem... hová ragadtál? elbűvölsz a szavaiddal... Mindig férfiak jöttek... gyermeket akartak tőlem... nem kellett nekem... De te nem vagy férfi, ugye... te a Szerelem vagy...

- Abé... cédé... é... efgé... - mondta Jellen Rudolf.

Carabella Lídia már nem beszélt. Csak az ajkai mozogtak, a torka kiszáradt. Kibontott ruhában, derékig meztelenül ült ott, meglapulva, remegve. És nézte a férfi csendes, nyugodt, szabályos mozdulatait, mintha nem ő róla volna szó. Ahogy szeretettel, melegen és hűsítően simogatja vállát, nyakát, arcát, száját és szemét.

- Carabella Lídia... elég lesz már, no... térjen magához és menjen el... - mondta Jellen Rudolf.
Türelmetlenül topogott a lábával. - Keljen fel és menjen.

De Carabella Lídia csak ennyit hallott a ködön keresztül:

- Most jön a boldogság - vigyázz, figyelj, el ne mulaszd.

És elájult.

VI

Zavaros és szörnyű éjszaka volt. Utakat keresett álmában: sötét szobákban járt, keskeny folyosókon, amiknek nem akart vége szakadni. És mindig újra találkozott vele. Többnyire régi dolgok ismétlődtek, egy séta a szigeten, kocsiban, utazás hajón, vasúton. Délután a kandalló előtt, eső veri az ablakot. De csak a keret volt ugyanaz: ezt a keretet aztán betöltötte azzal, aminek *lennie kellett* volna, amit *mondania kellett volna*, hogy most ne kínozza az elviselhetetlen lelkiismeret-furdalás. Terveket csinált a múltra, az emlékeket kidolgozta, úgy, ahogy történt volna minden, ha előre látja a láthatatlant. Ami az emlékből fáradt, szomorú hallgatás volt, abból szenvedélyes beszédet csinált: megmondott neki mindent, amit akkor magába fojtott. Aztán megint találkoztak testetlen árnyak valahol, téren és időn túl. Mintha szörnyű messziről emlékeznének egymásra, és most végre mindent tudnának, most már értenék minden gyűlölet és szeretet okát, nem volt féltés, és nem volt vágy többé, csak az egymásba olvadás végtelen mámora. Átfolytak egymásba, mint két lebegő sugár: fény és hó találkozása, aztán szétváltak megint, ájuldozva és izzóan, a korlátlan szabadság gyönyörében. Aztán pihentek megint: emlékezni próbáltak ők ketten, férfi és nő, fényesség és melegség. És enyelegve, a végtelen rokonszenv és vonzódás boldog találkozásán, kacagtak egymásra, hogy íme, ők azok, ők ketten, megint csak ők, örökre, a sötétség és a fagyasztó hideg éjszakáján túl, íme, mégis összekerültek, ahogy megígérték egymásnak, mikor el kellett válniuk. És a fényesség szólt mohón, ficáncoló jókedvvel: emlékszel-e még? mikor először kerültünk össze! darabig kóvályogtunk egymás körül, aztán egy boldog pillanatban megismertük egymást. És össze akartunk csapni, összeolvadni, már akkor, de valami akadályozott bennünket, valami közénk állt, feszült, görcsösen erőlködött, lihegett, vonaglott. És a melegség halványan, szelíden világítani kezdett: ne mondd tovább! igen, emlékezem valamire... emlékezem erre az ellenálló valamire, mi is volt az? juttasd eszembe!... És a fényesség izzani kezdett, és boldogan felkacagott: tudom már! mondta, *testnek* hívtuk, a tested! emlékszel-e rá? És a melegség izgatottan szólt: mondd!... igen, tudom már... mondd tovább!... És a fényesség folytatta, egyre nagyobb szenvedéllyel: emlékszel-e? puha volt és lágyan vonagló... emlékszel az *arcodra*? Fekete szemeidre, hogy lobogtak!... és piros szájadra!... hogy feszült az enyémnek... hogy kiszívjam, magamba szüröcsöljem belőle, ami most már az enyém... A szemeidre árnyék borult... mikor csókoltalak... emlékszel-e?... No jöjj, ömölj belém, olvadj össze velem... Így szólt forró szenvedéllyel a férfi kísértete, de a nő kísértete elhúzódott, és álmodozva, elgyöngült hangon, felragyogva szólt: nem, most várj, majd később mondd tovább, mondd meg egyszer... beszélj a testemről...

Aztán más, zavaros álmok voltak. Együtt ültek valami szálloda halljában. Nem szóltak, harag volt köztük, a nő komoran és hidegen hallgatott. Aztán kinyílt az ajtó, és Erna lépett be rajta. Ő gyorsan beszélni kezdett, hogy elterelje a figyelmét, azt remélte, hogy talán nem veszi észre Ernát. De minél sebesebben és izgatottabban beszélt, annál gyanúsabb lett, és a nő göggel, növekvő megvetéssel hallgatott. Aztán egyszerre, kurtán és parancsolóan, anélkül hogy megfordult volna, így szólt: hívd ide azt az asszonyt. És ő szótlanul felállt, odament, meghajította magát, és lesütött szemmel megszólalt: nagyságos asszonyom, egy percre... Erna is zavarba jött, lesütötte a szemét, de engedelmeskedett. Zavartan jöttek oda az asztalhoz, de a fehérbe burkolt nő energikusan intett, hogy üljenek le. És mikor Erna habozott, őhozzá szólt: „Mondd neki, hogy üljön le.” És Erna szégyenkezve leült. Arcát se fordította Erna felé, de azért figyelt. És mintha Ernára nem is tartozna a dolog, mintha ő csak valami tárgy volna, amiről ők ketten beszélnek, ridegen és tárgyilagosan mondta róla: Az igaz, hogy arcémben hasonlít hozzám, de azért egészen más. Nézd, a szeme is más. A homlokban van valami, de a

nyak!... Hanem azért szép asszony. Most mondd neki, hogy elmehet. Hé, pincér, fizetek!... És kanalával a pohárhoz ért.

Erős csöngetés. Jellen Rudolf felriadt: a telefon szólt ágya mellett.

- Halló, halló. A Mestert azonnalra kéri a Horosek-klinikára, fontos konzílium az egyik kolléga fölött.

Öltözködés közben egészítette ki magában a történetet. Az utóbbi hetekben nagyon sokféle járt, sokféle emberrel beszélt, nem volt Bolzáéknál. De itt-ott hallott egy szót róluk, sőt valahol, valamelyik szaklapban, néhány sort olvasott is Bolza Károlyról. Aha, igen... most már emlékezett rá. Az a bizonyos kérdés, a látóideg idegművi okokból történt bénulásának a kérdése. Bolza makacskodott, ragaszkodott az álláspontjához, a műtéti megoldáshoz. Tudta róla, hogy heves harcban áll vele, a klasszikus gyógyítás képviselőjében, tudta azt is, hogy a klinika az ő pártján van, a statisztikát tartják Bolza Károly orra alá. És most már eszébe jutott az is, hogy egy-két héttel ezelőtt, Bolza Károly, úgy látszik, rászánta magát valamire. Miután állatkísérleteinek eredményét, amik pedig részben igazolták, s amikben Jellen Rudolf is, közvetve, támogatta őt, visszautasították, azzal a megokolással, hogy éppen a „jellenizmus” nagy felfedezései óta, az állatokon végzett ilyenmű műtétek eredményét nem lehet egyszerűen, per analogiam, alkalmazni az emberre is, Bolza Károly makacsul ragaszkodva felfogásához, azt kérte a klinikától, hogy emberen ismételje meg a műtétet. De nem engedték meg neki.

Jellen Rudolf összehúzta szemöldökét, aztán pirosság öntötte el az arcát. Most már eszébe jutott az a néhány sor, amit a szaklapban olvasott. Bolza Károly egy képzelt műtétet ír le, aminek, ha meg lehetne csinálni, fontos tanulságai volnának a kérdés elméletében. Azokat a bizonyos sérüléseket, amiket a véletlen szokott előidézni, mesterségesen is létrehozhatja a kísérleti tudomány, mint ahogy az állatkísérletek bizonyítják. A szemideget nem kell azért átvágni, elég, ha csípős savak bevezetésével kiiktatjuk az idegrendszerből... És a többi. Az ezután következő műtét aztán igazolná a követendő eljárást. És a végén: Miután a modern szerzők egy része kételkedik benne, hogy embernél hasonló eredményt érünk el, nem volna más hátra, mint hogy valaki, aki hisz a dologban, és van bátorsága hozzá, önmagán végezzen kísérletet.

Jellen Rudolf sietve fejezte be az öltözködést. Izgatott türelmetlenség fogta el, szent isten! lehetetlen!... az a boldogtalan, kérlelhetetlen és makacs ember... az Erna férje... csak nem követett el valami örültséget, gyűlöletében és hiúságában?

De mikor a klinika elé ért, már tudta, hogy az örültséget elkövették. Lent a hallban, fehér ruhás orvosok között, az igazgató is jelen volt, ott látta Ernát, kisírt szemekkel, kezeit tördelve. Mikor meglátta, odarohant hozzá.

- Jellen Rudolf... mentse meg... csináljon valamit...

Az igazgató vállait vonogatva adta elő az egész hallatlan történetet. Bolza Károly már két hete nem jött be, egy másik intézet laboratóriumában dolgozott. Itt össze is vezett csaknem mindenkivel, még neki, az igazgatónak is megmondta a véleményét: hogy ők mindnyájan meg vannak bolondulva, hogy füttyül a berlini orvoskongresszus megállapításaira és egész Európa véleményére, ha egész Európa megbolondult, annál rosszabb Európára nézve. Őt mindenestre hagyják békén, neki ugyan családja van, de azért a kenyérgond nem fogja őt rávenni, hogy ne a maga útján járjon. Egy héttel ezelőtt aztán eltűnt. Most két napja jelentkezett nála, ketten hozták be, szemellenző volt rajta, tökéletesen megvakult. Ő maga csinált valami kísérletet, aztán, utána, az ő saját módszere szerint, megoperáltatta magát Haller professzorral. A dolog azonban nem sikerült, pedig az idegpálya csakugyan regenerálódott, a reflexek mind

működnek, de hát nem lát. Lelki vakság állt be, a legrosszabb eset. Persze, ha sikerül a dolog, ő arra számított, fényes elégtételre számított. Most aztán itt van a boldogtalan. Nem akar beszélni, fekszik az ágyban, és sír. Borzalmas látvány, így összetörve látni ezt az erős, hallgató, gőgös embert. Tegnapelőtt Tölgy említette neki a Mestert, hevesen tiltakozott, dührohama volt és sírógörcse. Tegnap én megint szóba hoztam, már nem dühöngött, csak azt mondta, hogy nem kell. Ma éjszaka aztán bent voltam nála, és mikor mondtam, hogy reggel konzíliumot tartunk, és a Mester is itt lesz, nem felelt semmit. Hát most így áll a dolog. Nem tűr maga mellett senkit, a feleségével se akar beszélni.

Jellen Rudolfnak az egész előadás alatt feltűnt egy fiatalember, aki kissé távolabb állott, és mohó figyelemmel nézte őket. Halk kérdésére az igazgató bosszúsán legyintett.

- Újságíró! amitől a legjobban féltém. Nagyon vigyáztunk, nehogy nyilvánosság legyen a dologból, de nem egészen sikerült elkerülni. Szegény Bolza kollégánkat meg akartuk kímélni. De már negyedszer jönnek ma. Hanem jó volna, ha felmennénk.

Az elsötétített szobában csak egy ápolónőt találtak. Bolza felöltözve hevert egy pamlagon, levette homlokáról az ellenzőt, komoran meredt maga elé, állát egyik öklére támasztva. Hallotta mikor az ajtó nyílt, de nem fordult arra felé. Az igazgató szavára valamit dörmögött.

- Talán ki lehetne nyitni az ablakot - mondta Jellen Rudolf.

Sárga napfény öntötte el a szobát. A világtalan nem mozdult.

- Jellen Rudolf meglátogatta önt, kollégám - kezdte az igazgató barátságosan.

A világtalan megmozdult. Mintha fel akarna ugrani, az egyik orvos odasietett az ágyhoz. De aztán megnyugodott.

- Nem látom Jellen Rudolfot - mondta a világtalan. Fojtott dac és gúny volt a hangjában.

- Talán, ha egyedül maradnánk - Jellen Rudolf habozva nézett körül.

- Ó igen, természetesen...

Mindhárman kivonultak a szobából. A folyosóról rögtön ezután beszélgetés zaja csapott be: az igazgató bosszús és erélyes hangja. „Kérem, tessék távozni... Nincs semmi közölnivalónk. Az mindegy, kergessék el az embereket, különben kénytelen lennék a rendőrségre telefonálni. Azonnal be kell zárni a kaput, István, zárja le a kaput!” Léptek siettek, távolodó mormogás, aztán csend.

Jellen Rudolf leült, a világtalannal szemben. Várta, míg az megszólal. Jó öt percig tartott.

- Meg akar vizsgálni? - kérdezte végre.

- Nem, nem, kedves barátom, ne aggódjék. Különböznél mindent tudok. Pontosan informáltak, az adatok megbízhatóak.

Aztán csendesen hozzátette.

- Én egy pillanatig se aggódtam.

Bolza Károly megmozdult. Jellen Rudolf ismételte, hangosabban.

- Én egy pillanatig se aggódtam. Tudtam, hogy a műtét sikerülni fog. Az ön számítása, amennyire értek hozzá, tökéletesen bevált.

- Nem látok - mondta a világtalan.

- Hagyja ezt, kedves barátom. Nem láthatunk mindent, egyszerre kifelé is, meg befelé is. Mindenre rá kerül a sor.

- Nem látok - ismételte makacsul a világtalan.

- Fő, hogy a reflexek működnek.

- A győzelmét... akarja... élvezni...

- Az ön győzelmét, Bolza barátom, higgye el. Csak azt sajnálom, hogy ezt a hiábavaló harcot vállalta, amelyben nem volt érdemes győzni. De most már elég volt ugye, most már elhiszi nekem, ugye, hogy nem akarom bántani önt.

- Én az ön egész „tanában” nem hiszek; a hisztériások és nyavalyatörősek görcsei nem érdekelnek, amit ön velük mivel...

- Szemfényvesztés, szélhámosság. Hiszen én, én mondtam önnek, emlékezzék. De miért gondol rájuk folytonosan? Ne gondoljon rájuk, ne nézze őket, hiszen ez elviselhetetlen lehet! ezek miatt nem lát ön engem mostan.

- Ezt nem értem.

- Ezek miatt nem lát, és isten különös kegye, hogy hallja a hangom, enélkül azt se hinné el, hogy itt vagyok: *engem* tartana káprázatnak, gonosz álomnak.

Emelte a hangját, most parancsoló erővel folytatta:

- Azt akarom, hogy hallja a hangom, hé! Bolza Károly!... azt akarom, hogy idefigyeljen! Nem hagyom abba, míg ide nem figyel, míg el nem fordítja tekintetét a hazug látomásoktól, míg fel nem ébred, Bolza Károly!

A világtalan összeborzongott, kínos erőfeszítést tett, hogy felálljon, de visszahanyatlott.

- El... akar... altatni... értem... - mormogta panaszosan. A következő pillanatban könnyek öntötték el az arcát. Rikácsoló hörgés szakadt ki tüdejéből, eltakarta az arcát. Nehezen buktak elő a szavak.

- El... akar... altatni... hogy álmomban... lássam megint a napot... a fákat... az emberek arcát... hogy aztán, mikor fölébredek, annál szörnyűbb legyen az éjszaka körülöttem... Gyilkos... gonosztevő...

Jellen Rudolf túlkiáltotta.

- Ostobaság! Elaltatni? Hát még mindig nem hiszi el? nem hisz nekem? Ember! nem elaltatni akarom, fel akarom ébreszteni! Micsoda makacsság! Nem hallja, hogy ordítok? Így szokták elaltatni az embereket, ordítva? Azt akarom, hogy ne figyeljen oda, nem engedem, hogy odafigyeljen! Amit ön lát, az nem igaz!...

Bolza Károly csuklott, fuldokolt a zokogástól.

- No... hagyja már abba, mi lesz? Térjen magához, ember! Nem igaz, szó se igaz belőle! A lelki betegek és nyavalyatörősek... a beteg, bolond asszonyok, akiket lát, akiktől nem tud nyugodni... nincsenek itt, és nem teszik azt, amit ön gondol... elmennek innen... az a fő, hogy ön nem beteg és nyavalyatörős asszony!...

Bolza Károly fel akart állni, de Jellen Rudolf nem engedte. Égett az arca az erőfeszítéstől és tettvágytól.

- Hé! fölébredni! nem engedem addig! Nem igaz! nem igaz! nem igaz! Én vagyok itt! Itt vagyok, beszélek önnel! önnel beszélek, ember, Bolza Károly, kedves barátom! A Főúton jöttem... egyenesen... rögtön fölvezettek... Már három hete nem voltam itt, érti? És azóta nem beszéltem senkivel... nem találkoztam senkivel, nézzen rám!... nézzen rám!... nézzen rám!

Bolza Károly nehezen lélegzett.

- Menjen innen... - lihegte.

- Ne! nem megyek! itt maradok önnel, míg el nem hiszi nekem! Nézzen rám!... nézzen a szemembe!... Ne sírjon már, ember, nézzen a szemembe!...

Bolza Károly kínosan emelkedett föl, a melle még zihált. Jellen Rudolf erősen tartotta a két vállát, és úgy kényszerítette, hogy a szemébe nézzen. Percekig tartó birkózás volt ez. Jellen Rudolf arca görcsösen eltorzult a kínos erőfeszítéstől, el volt szánva, hogy győzni fog. Mindketten lihegték.

- Nézzen a szemembe... látja?

- Nem... nem akarok...

- Muszáj... nem engedem el addig...

- Eresszen el... fáj a karom...

- Nem... mindjárt végeztünk... Látom az arcomat a szemében... most már látom az arcomat... Ahá! ugye, hogy felébred, ha akarom...

- Nem... nem... lehetetlen... örülség... lehetetlen... nem történhetik meg...

- Már meg is történt!... hála istennek!... megtörtént!...

Eleresztette, a másik visszaesett, kimerülten, veritékes homlokkal. Jellen Rudolf az ajtóhoz rohant, kivágta mindkét szárnyát, úgy ordított a folyosóra.

- Hé! emberek! Igazgató úr!... Asszonyom... nagyságos asszony!... Erna...

Léptek rohanása. Tízen vagy húszan siettek elő minden oldalról: asszonyok, orvosok. Perc alatt hárman kerülnek elő, Erna, az igazgató és egy idősebb hölgy, Erna édesanyja, a szobában voltak. A többi az ajtóból bámult befelé.

Bolza Károly ült a pamlagon, két tenyerére támaszkodva.

- Erna... - mondta bután, bámulva.

Az asszony szótlánul megállt.

- A barna kosztüm van rajtad...

Mindnyájan felkiáltottak. Jellen Rudolf nem hagyott szóhoz jutni senkit.

- Már két napja lát... de nem akart szólni... még nem volt biztos... a műtét sikerült...

Bolza Károly nem tudott szólni. A szeméit dörzsölte.

Odalent egész sereg ember állt, hadonásztak, izgatottan suttogtak. Néhányan Jellen Rudolfig fúrták magukat: ceruzával a kezükben, kérdésekkel ostromolták. Az idősebb hölgy, Erna édesanyja, folyton beszélt, magasra emelt karokkal, nem lehetett tudni, hálálkodik vagy káromkodik. Előkerült az apa is, alacsony, kemény kalapos, harcsabajuszú kereskedő.

A nagy tumultusban Jellen Rudolf Ernát kereste. Végre meglátta, az egyik ajtó közelében állt, egyedül, kesztyűjét húzogatta. Sápadt volt és szótalán. Mintha azon gondolkodott volna, elmenjen-e. Mikor észrevette, hogy Jellen Rudolf odanéz, elfordította az arcát. És a férfit nagy szomorúság fogta el abban a pillanatban.

Két hét múlva, egy délután Erna eljött hozzá a lakására. Halavány és komoly volt. Letette a kalapját, a tükör elé állt, és sötét, egy darabból mintázott haját igazgatta. Jellen Rudolf becsukta a nyitva hagyott ajtót, és visszajött a szobába.

- Milyen nehezen találtam meg - mondta.

Jellen Rudolf várt, míg Erna szétdörgöli arcán a rizsport.

Jellen Rudolf leült. Erna elkészült a kendőzéssel, és odament hozzá. Egy zsámolyon foglalt helyet.

- Hát mi történt? - kérdezte. - Nem csodálkozik nagyon? Talán haragszik is?

Jellen Rudolf mosolygott, melegen, örömmel.

- Nem... nem haragszom... Hiszen nem vártam...

- Azt elhiszem. Vakmerő vállalkozás volt és kilátástalan ötlet, hogy megtalálom. Mindenki meg van győződve róla, hogy elutazott, azon a napon még hozzá, amikor Carabella Lídia itthagya szeretett fővárosunkat. Kissé váratlan volt persze a dolog, búcsúztatás, bankett nélkül. De a lapok találtak magyarázatot. Ostobaság, az emberek milyen biztosak a mások életében. Nem tudom, honnan szedtem, de egy pillanatig se hittem, hogy maga elutazott, pedig volt egy képesűjság, ami még fotográfiát is hozott: „Jellen Rudolf a pályaudvaron búcsúzik a kultuszminisztertől”.

- Nem hitte el? Különös.

- Nem hát. Azt tudtam, hogy valamit el akar hagyni, de hogy ez a valami nem szeretett fővárosunk, azt is tudtam. Hogy „működni” és szerepelni eddigi minőségében többé nem fog, hogy most valami egyéb következik majd, azt abban a pillanatban láttam, mikor maga megjelent ott az ajtóban, és olyan furcsán kiabált, hogy jöjjünk fel, mind, szegény Károly visszanyerte a szeme világát... Én akkor tudtam már, hogy maga többé nem csinál csodatetteket, hogy ez volt az utolsó, vége az előadásnak. Azt is tudtam, hogy nem látom többé, ha csak én fel nem keresem. De hogy így elbújni, ugyan mit művelt azóta? El tudná mondani?

- Nem nagyon...

- Mégis, próbálja meg.

- Hát lakást kerestem. Igen, azt hiszem, ez volt a legfontosabb. Házakban jártam, sok házban, de nehéz volt, félttem, hogy megismernek, tudja, ezek az átkozott képeslapok. Végre valahogy megtelepedtem, ebben a kedves negyedben, itt aztán élek kedvem szerint. Kószálok az utcán délelőttönkint, a kávémérésekben néhány igen derék emberrel ismerkedtem össze. Aztán volt egy-két igazán kedves óráim. Fölmentem idegen házakba, idegen lakásokba, azzal az ürüggyel, hogy ezt vagy azt keresem... tudja, mindig akad valami apróhirdetés, vagy mi. Aztán akkor leültem, bolondozni, beszélgetni. Szerencsém volt néha: egyedül találtam valakit, egy asszonyt, vagy valami tanulót, akár egy szolgálólányt is, mindegy. Ez pompás volt, mondhatom. Volt esetem, hogy négy-öt órát maradhattam ilyen helyen, nem jött senki, nem csengettek, nem kellett igazolni magam, előadni, hogy ki vagyok, és mit akarok, igazán nagyon barátságos volt.

- Kedves ember, mondhatom! Jól akarja érezni magát, barátságosan, otthonosan, és az nem jut eszébe, hogy bennünket meglátogasson.

- Ó... Erna... nem akartam alkalmatlankodni...

- No lám! milyen szerény lett! Mikor ott az utcán, az erkélyről megszólítottam, nem volt ilyen körülményes.

Jellen Rudolf tűnődve nézett maga elé.

- Az más volt... Akkor nem ismertem még senkit ottan... nem tudtam senkinek a nevét... és nem kérdezték az enyémet...

Erna jóízűen, teli torokból nevetett.

- Persze hogy nem... Mert tudtam.

Jellen Rudolf kicsit elsápadt.

- Hogy talált rám? - kérdezte hirtelen.

- No, mit gondol? Találja ki, gondolatolvasó! Előlem nem lehet elbújni.

- Sejtelmem sincs róla.

- Majd egyszer elmondom ezt is. Most azonban azt szeretném tudni: hol fogok én itt aludni?

- Itt akar aludni?

- Itt hát. Mit gondol, haza nem megyek többé. De ne aggódjék, és ne sajnáljon senkit, a férjem nagyon nyugodt, és nem is csodálkozott. Kijelentette, hogy nincs szava a dologhoz, hogy maga az erősebb, nem érti, hogy magának mi szüksége van éppen énrám, de az erősebb jogán vesz el tőle engem, és ebbe belenyugszik.

- Hogy én elvettem.

- No igen, hát ezt egy kicsit meg kellett rendezni. Mit gondol? nem mehetnek fejjel a falnak. Egyébként bízva csak rám: ebből senkinek nagyobb baja nem lesz.

Erna vidáman járkálni kezdett. Aztán megállt, leszegte a fejét, úgy nézett fel Jellen Rudolfra.

- Ő már régen féltékeny volt magára, még mielőtt ismertük volna egymást. Egyszer, mikor nyaraltunk, igen, valami képes újságban visszalapoztam... csak úgy, szórakozottan, a maga arcképére. Akkor nem is tudtam, hogy észrevette. Valamivel később kezdett maga divatba jönni itt nálunk, eleinte csak cikkek voltak, aztán a könyve... A férjemnek nem tetszett, nekem egyszer nagyon értelmesen magyarázta el, hogy amit maga csinál...

- Szélhámosság. Már mondta.

- Azt hiszi, törődtem vele? Neki volt szüksége erre, nekem nem. Azt hiszi, engem érdekel, hogy lehet-e így gyógyítani embereket, vagy lehet-e változtatni rajtuk? Ostobaság. A férjem valamit elfelejtett, valamit nem vett észre, ő soha nem fogja észrevenni a lényegét. A lényeg az, hogy önnek hittek. Hittek azok, akik bevették az egész elméletet, hittek azok, akiket bizonyította, és hittek azok is, akik tagadtak elméletet, bizonyítást, mindent. A férjem sokkal jobban hisz az ön elméletében, mint akár én, akár ön, én nem vettem tudomásul, nekem egyszerűen közömbös volt, hogy a tények igazolják-e majd önt, vagy sem: ő előre kimutatta, hogy a tények nem jelentenek semmit, mert félt, hogy bekövetkeznek. Meg van bolondulva a tényektől, ő, a nagy tagadó, könnyű volt vele elhíttetni, hogy én is a tényektől bolondultam meg.

- Erna!... Ezt... tette...

- Nem magamért tettem, no... Ne legyen olyan gyerek. Mit tegyek? Ha valaki olyan ostoba, és nem akarja megérteni, *hogyan nincs törvény...*

- Miféle törvényről beszél, az istenért?...

Jellen Rudolfot rettentő szorongás fogta el.

- Az erősebb törvénye... a harc törvénye... vagy mit tudom én... ha valaki nem tud másképpen eligazodni abban az élet című ostobaságban... nincs valami más irányítójuk, mint ezek a *törvények!*... az olyanra rá kell hagyni, igazam van? Különben összeesik, megkergül, elpusztul, nem szabad elvenni tőle... nem, nem szabad, Jellen Rudolf, az nagy kegyetlenség volna... (Erna emelte a hangját, szenvedély és megindult gyöngédség volt most a hangjában)... és én azt akarom, hogy éljen... mi azt akarjuk, hogy éljen... ugye, mi azt akarjuk?!... hiszen maga is azt akarta...

Jellen Rudolf nem tudott felelni. Ó, milyen szép lett volna most abbahagyni, menni, felrepülni, ó milyen jó volt maradni, folytatni, aludni.

Erna már a lábainál ült, egy kis vánkoston, állat térdére fektette, úgy nézett fel rá, hűségesen és okosan. *És annyi elmúlt ezredév után, a félúton, sok eljövendő ezredév előtt,* az ember ismét visszanézett ezekbe a szemekbe, az állat szép, okos szemébe, melyekben bánat volt és forró, tompa vágy. *És iszonyodva érette, mily messze ment már, s mily hosszú még az út.*

Erna szelíden, jóságosan folytatta.

- Ugye, nem tehettem mást? Lassan, óvatosan ringattam el. Azt mondtam neki eleinte, hogy nem tudom, mi történt velem. Hogy a hatása alatt vagyok valaminek, ami ellen küzdök, gyötrődöm, igyekszem elhessegetni, nem tudom. Kértem, hogy segítsen rajtam, adjon erőt, ellenállani.

Jellen Rudolf iszonyodva nézett rá.

- Menjen... menjen innen...

Erna rekedten nevetett.

- Nem lehet most már... Büntársak vagyunk. Azt mondtam neki, sírva és bűnbánóan *bevallottam neki,* hogy kezdődött... Mély hatást tett rá a történet.

- A történet?

- Igen... hogy a klinikán jártam éppen... mikor maga megérkezett, hogy maga észrevett engem, és beszélt velem, és módját ejtette, hogy meglátogasson...

- Fúj!

- Semmi fúj!... Így kellett, csak így lehetett.

- Elmegyek és megmondom neki.

- Hiába, nem ér vele semmit. Azt hiszi, hogy csak meg akarja nyugtatni, a lelki békéjét akarja visszaadni, szeretetből, részvétből, mint ahogy a szemévilágát visszaadta. Erősebbnek hiszi magát.

- Nem én adtam vissza...

- Bánom is én, nekem mindegy. Én így láttam helyesnek, de mást nem is tehettem. Azt hiszi, ő valaha is elhiheti az igazat? Hogy kimentem az erkélyre, és akkor maga ott volt, akkor volt ott először... Ezt ő soha nem fogja elhinni, mert nem érti meg. *Ezt csak mi ketten tudjuk: mert nem akarjuk megérteni.*

- Tanú van rá. A barátnője.

- Aki most már, tegnap beszéltem vele, *szintén nem hiszi el, hogy mi akkor találkoztunk először.*

- Folytassa.

És a mozgókép berregni kezdett, a verkli émelygős szava megszólalt a homályban. Jellen Rudolf már nem látott semmit, csak a képet.

- Azt mondtam neki, hogy együtt voltunk... Hogy maga mélyen a szemembe nézett, és én elkábultam... Hogy valami részegség fogott el... Hogy maga mindent bevallott nekem...

- Mindent bevallottam...

- Igen. Hogy miattam maradt itt: az egész komédiát miattam csinálta. Azt mondtam neki, hogy elcsábított.

A verkli fájdalmas keringőbe kapott.

- És hogy úgy érzem, nincs menekvés a számomra. Mikor maga eltűnt, tudja, az eset után, azt hittük, elutazott, azt mondtam neki, hogy számot vetettem magammal. Nagyon szomorú dolog volt, higgye el. A végén ő kért, hogy utazzam el. Két héttel ezelőtt azután elmentem hazulról. Szállodában lakom, itt, a folyó túlsó partján. Csak éjszaka vagyok ott, nappal az anyámnál lakom. Egy hete keresem magát: egy hete tudom biztosan, hogy Carabella Lídia elutazott, és maga a városban van.

Felállt, megnézte az óráját.

- Nézze, Jellen Rudolf - mondta csaknem vidáman -, ezen már nem lehet változtatni. Legjobb, ha mindjárt velem jön. Itt nem maradhatok.

Jellen Rudolf is felállt.

- Erna, én nem fogok többé „hipnotizálni”.

- Nem is kell már magának. A könyve immár közkinccs, a tanokat, amiket hirdetett, mindenki ismeri. A kísérleteit a legostobább tökfilkó éppen úgy elvégzi a maga példája után, mint ahogy maga, ugyanazzal az eredménnyel. Ezt maga már elvégezte, ehhez magának nincs már köze.

- Erna, a férjének igaza van. Én szélhámos vagyok.

- Jó, jó, tudom. A könyvet se maga írta.

- A könyvet se én írtam.

- Jól van, mesterem. Magát nem is hívják Jellen Rudolfnak.

- Engem nem hívnak Jellen Rudolfnak.

- Mondom! Hát mindegy: legyen Pityipalkó.

- Erna, várjon egy percre! Nekem semmim sincs, senkim sincs, én itt nem ismerek senkit... az én országom...

- Jó, jó, nem mondtam? Nem fog hipnotizálni! Már nincs is divatban, őszintén szólva... Mióta maga elutazott, komédiások foglalkoznak ezzel a dologgal... Az érdeklődés nagyon lecsappant.

Mosolyogva nézett rá. Azután hirtelen, melegen és erősen, megszorította a kezét. És mélyen, rajongva nézett a szemébe.

- Az első példány az én kezembe került... Én voltam az első, aki olvastam.

A férfi kábultan nézett rá.

- Csodálatosan szép... Óriási hatása lesz... Új korszakot nyit meg a lelki tudományokban... Le fogják fordítani minden nyelvre...

A férfi nem mozdult.

- Úgy fogják olvasni, mint egy új bibliát. Hallatlan érdekes, csodálatos!... A spiritiszták meg lesznek bolondulva... Tudja, mindenütt, egész Európában foglalkoznak megint ezzel... És a maga fölfedezése... a gyakorlati megoldás... Az ellenőrzés új módja... Egészen biztos, hogy ezúttal sikerülni fog... Mondja, ugye, most írta, ez alatt a két hónap alatt, mióta bujkált az emberek elől? No, feleljen, ugye, most írta?

A férfi a kezét nézte, amit elragadtatással emelt homlokához. Mintha lassan, hangtalanul forgott volna a szoba körülötte.

- Igen, most írtam.

- De minek kellett az álnév? Hiszen értem: nem akarta, hogy ehhez Jellen Rudolfnak, a „Lélek” Jellen Rudolfjának köze legyen. Megzavarta volna az embereket, következtetéseket vontak volna egyikről a másikra. Én értem, hogy ennek nem szabad lenni.

- Igen, érti.

- Nem, nem, csak semmi elérékenyülés... Most mindkettőnknek erősnek kell lenni... Darman Dénes...

- Darman Dénes...

- Igen, így nevezem... az álnevén, amin a könyvet írta...

- Darman Dénes...

A férfi eltűnődött. Erna odabújt hozzá, álla alá dugta a fejét, hízelt.

- Nem gondolsz már Carabella Lídiára, ugye... Elmúlt, meghalt, ugye... Ostoba kis színésznő... Szerelmes volt beléd, mert akartad... Hogy értett volna meg téged?... Ó, mennyire túl vagy már ezen... Éreztem, a könyvedből... Milyen messze szállasz már...

A szeme villámlott, ellökte.

- Eredj, nem kellesz... megcsókoltad... meg hagyta csókolni magad... Mutasd, hogy csókoltad meg...

Fekete és piros foltok ugráltak a levegőben.

- Nem, nem... nem így... mutasd meg, *őt* hogy csókoltad... Itt... a nyakán... olyan szép fehér nyaka van... láttam, a „Tüzek”-ben... Nem tetszik nekem... szép, de nem ismeri magát... nem tud bánni magával... mutasd, mit tettél vele...

Fehér csipke villan, fekete selyem örvénylik.

- Nem... nem itt... várj... letépem... vigyázz... a szőnyeg...

Hűvös, síkos fehérség, két gyümölcsstartó összeszorul, széternyed. A légyölő virág húsos kelyhe fanyar illatot áraszt.

- Megfojtom... a nyakad... fordulj ide... így... ugye... így csókolt...

Tapad és lüktet és vonaglik a zavaros sötétség. És szól a verkli, messziről, a mélyből... A gépzongora zeng... süket hangú xilofon... A körhinta lassan forog, részeg bakák kurjongatnak a lovakon... És búcsúsok kardala: Mert tiéd az ország, a hatalom és dicsőség, most és mindörökké, ámen.

VII

Kalp István délután, egy órával a szeánsz előtt, felkereste Darman Dénest. Hosszan és kedvesen beszélt, hogy mennyire érdekli őt az egész tudomány, ebben a csodálatos, új beállításban. Ha már a tudós Iborszky beadta a derekát, s komolyan foglalkozott vele, semmi különös nincs abban, hogy mindenkit annyira érdekel... Különben ez az új politikai világ, amiben most élünk, közel áll ahhoz a világszemlélethez, ami nem zárja ki, hogy ilyesmivel foglalkozzanak... Ő az Elnöknek is beszélt róla a minap. Az Elnök mosolygott, de határozottan látszott rajta, hogy kíváncsi. Szó sincs róla, hogy üldöznék a Társaságot: erről Kalp István személyében is kezeskedik. Persze, a külső formákat be kell tartani, nagyon helyes, hogy a legszigorúbban kizárják a nyilvánosságot. Egyelőre a helyzet, még nem ért meg annyira. Neki a tanácsos úr, a szakosztály referense említette először a szeánszokat. Egészen oda van szegény ember. Hát igen, igen, annyi bizonyos, hogy az ellenőrzés tökéletes volt. Tudja kérem, kedves Mester, ehhez nem lehet hozzászólni, tulajdonképpen még gondolkodni se lehet a dolgról. Ez van, itt valami van, valami érthetetlen és megfoghatatlan, de éppolyan határozott bizonyosság, mint ez az asztal vagy ez a szék. Nem lehet ezen gondolkodni.

Darman Dénes riadtan nézett rá, csak most, másodszorra értette meg, amit a miniszter mondott. Nagyra meresztette a szemét, mintha azt hinné, hogy tréfál.

- Hogy ezen nem lehet gondolkodni? Ezt komolyan mondja?

- Komolyan hát, az emberi elme ma még nagyon fejletlen ahhoz, hogy megértse az összefüggéseit olyan törvényeknek vagy jelenségeknek, amiket ma csak néhány tünetéből ismerünk. Majd, talán ezer év múlva...

Darman Dénes csodálkozva nevetett.

- Ugyan, ezt csak nem hiszi igazán?

Most Kalp István csodálkozott.

- De az Istenért... hiszen önök szellemeket idéztek... valóságos szellemek jelentek meg... és beszéltek...

Darman Dénes egy pillanatig értetlenül nézte, azután legyintett, mintha csak most jutna eszébe az egész.

- Á, persze, igaz...Csakugyan, jöttek ezek a foltok... Nagyon szép foltok voltak, és beszéltek is... Természetesen, ma is jönnek majd, ugye? Megnézi őket?

- Azért vagyok itt. Nem is hiszi, mennyire izgat, hogy fel vagyok indulva.

- Fölösleges, kegyelmes uram. A dolog egyáltalában nem olyan rémes, mint gondolja... legfeljebb az az átkozott sötétség, de mit tegyünk, ez, úgy látszik a feltételekhez tartozik: hogy el kell sötétíteni a szobát. Másképp nem jönnek, nem jönnek az átkozottak.

- Milyen furcsán beszél... mintha nem hinne azoknak a lényeknek a létezésében, akiket felidéz.

- Hogy hiszem-e? Hogyne hinném, mikor látom és hallom őket.

Gondolkodva nézett maga elé. Azután kicsit fáradtan folytatta, de inkább magának mondta:

- Hiszem és látom és hallom, minden rendben van, de látja, mit tegyek... nem érdekel.

- Nem érdekli!... Hogy *lelkeket* lát, valódi lelkeket...

- Lehet, lehet... igaz van, meg tudom érteni, hogy mennyire érdekelheti mindez azt, akinek nem a foglalkozása.

- No, de ez már igazán...

Darman Dénes mosolygott.

- Ön csodálkozik, hogy így beszélek? Hiszen éppen ön mondotta nekem egyszer, mikor bizalmasan beszéltünk, hogy mennyire nem érdekli önt a politika... Talán éppen azért, mert a mestersége. Hiába, mindnyájan félreértettük az életünket. Senkinek nem tetszik a tulajdon foglalkozása. Lehet, hogy még nem szoktam hozzá eléggé... Ha beletörődöm, talán még örömet találok benne. Ugye, ez lehet?

Reménykedve nézett Kalp Istvánra: lehetetlen volt feltenni, hogy tréfál. Kalp István nem tudta, mit gondoljon.

- Talán még megszeretem őket, úgy értem, azokat a lelkeket, amiket felidézek. Látja, erőltetem a dolgot: ez ma a tizedik ülés. De nem szabad ám elárulnia: nem szeretném, ha megtudnák... Önnek igaz van: ha meggondolom, az egész kísérlet hallatlanul furcsa... Mondhatnám, csodálatos... Kár, hogy sötét van... vagy talán éppen ez a jó. Abban azonban, amit az imént mondott... hogy ezer év múlva, ebben, azt hiszem, nincs igaz.

- Ámbár... megértem, hogy kicsit ideges... de mégis... Arra szeretném kérni, tiszteljen meg, és beszéljen őszintén velem... Mit tart ön ezekről az ülésekről? Mert két perce furcsán érzem magam, mióta beszélni hallom... Mondja hát: hisz ön a lélekben - a lélekben, ami kísértet és szellem alakját veheti fel? *Van* kísértet, igazán?

Darman Dénes vállat vont.

- Hogy van-e... úgy látszik, van még belőlük néhány darab... szegénykék...

- *Még?* Mit jelentsen ez?

- Igen, úgy értem... Valószínű, hogy van még... ezek a szomorú kísérletek mutatják. Mi, magunk, a mi kutató társaságunk, kilenc ülés folyamán mintegy ötven darabot fedeztünk fel; mondhatnám így is: ástunk elő.

- Egy szót se értek... Össze vagyok zavarva. Tökéletesen új dolgokat beszél, kérem, magyarázza meg.

- Ha új volna, amit beszélek, soha nem tudnám megmagyarázni... Szerencsére, erről nincs szó, kegyelmes uram, csak rosszul értett meg engem. Mindjárt eszébe juttatom, hogy maga is így gondolkodik. Amikor azt mondtam: *előásni*, olyan szót használtam, amilyent a geológusok, mikor rég elhalt rétegekből kitárt őskori állatokról beszélnek.

- A lélek: őskori állat?

- Miért csodálkozik ezen? Hiszen a bibliától kezdve egészen a múlt század anyagelvű kozmológiájáig minden világkép úgy tudja csak elgondoltatni velünk, hogy előbb volt a lélek, és azután jött a test. Kezdetben volt az Ige... azután megszületett a világ... Van ebben valami rendkívüli vagy új?

- Mit beszél ön...

- Nem én beszélem ezt, én az ön szavaival fejezem ki magam. Kegyelmes úr, tudom, szeret rendszeresen, tudományosan gondolkodni. A rendszer itt nagyon világos. Ön azt mondta: ezer év múlva nem lesz már szükség rá, hogy megértsük, mert nem lesznek már kísértetek. Ez a pár utolsó, akit még találunk, lassan elpusztul, kivész, mint régi, csökevényes formái az életnek.

- Tréfál?

- Már hogy tréfálnék? Kezdetben volt a lélek, azután jött a test. Ami régebben volt, az nyilván tökéletlenebb formája annak, ami most van, hiszen az, ami most van, abból fejlődött, ami volt. Kísértet, lélek, szellem, ezek kezdetleges formái tökéletesebb másuknak, a testnek. Ha látná őket... úgy, ahogy én látom... az én derék kísérteteimet... a legkülönb köztük... a legkülönb is mennyivel alacsonyabb rendű lény akármelyik élőlénynél, szegény, tehetetlen, szálnalmas, szomorú kísértetek...

- De hiszen beszélnek... rejtelmes dolgokat mondanak...

- Igen, ha kölcsönadjuk nekik a szavainkat. Ezeknek a kölcsönadott szavaknak visszhangjától borzong és bámul az én közönségem... No, mindegy. Feledje el, kegyelmes uram, amiket beszéltem, az előadást talán nem fogja megzavarni.

Halvány arcok meredtek egymásra: a társaság lassan helyet foglalt. Ott volt az Akadémia kiküldöttje, hosszú, fekete úr, néhány író, lengő szakállával a népszerű festőművész, érdeklődők. A nők világos blúzban, kalappal a fejükön és odakint a bágyadt, őszi nap. Néhány ismeretlen, nevetgélő fiatalember. Erna a zongora közelében ült, akik megismerték, csodálkozva súgtak össze. Erna rövidre nyírta a haját és kigöndörítette, kis fekete kalap volt rajta. Ülésben összekulcsolt kézzel ült, és Darman Dénest nézte.

Darman Dénes halkán adta ki utasításait két asszisztensének. Fényhatásokat próbáltak ki először: a szoba kék, sárga, vörös, aztán lila fényben úszott. A középre állított dobogó közepén kúp alakú nyílás. Adott jelre lassan felemelkedett, a tetőzetre akasztott két láncon, át lehetett látni alatta, a nehéz szőnyeget lehetett látni, hullámozni szinte a fénytengerben, Villamos huzalok kötötték össze a székeket, ezen csodálkoztak a legjobban azok, akik ma először voltak itt.

Tölgy tanácsos úr Kalp Istvánnak magyarázott lelkesen. Az egész felfedezés a mozgókép lényegének tökéletes megértésén alapult: olyan egyszerű és csodálatos, mint a Newtoné, aki először csodálkozott a leeső alma útján, s felfedezte, szinte pillanatok alatt, az egész világegyetem alaptörvényét... Persze, a relativitás elméletének meg kellett előznie Darman Dénes felfedezését, az a tény, hogy a tér nem végtelen és nem véges, hanem gömb alakú... hiszen tudjuk... Vagy a Röntgen-fény... Mielőtt ismerték, az, hogy átlátszó legyen az, ami nem átlátszó, nem éppoly elképzelhetetlen volt-e, mint amit Darman Dénes csinál, hogy megszólaltatja a lelkünk mélyén szunnyadó öntudatlant, formát ad az ösléleknek, amit ösztönnek nevezünk eddig, s amiről régen sejtettük, hogy nem más, mint az egymásra következő generációk egyedeinek sűrített, átöröklött egésze... Most már arról van csak szó, hogy elemére bontsuk fel ezt a sűrű tömeget, szétbontsuk a rétegeket, és kiássuk belőle azt, ami kép és mozgás volt valamikor. Az érzékszervek módot adnak erre, csak közegre volt szükség, ami felfogja, és bizonyos mértékig anyagban rekonstruálja ezt az érzéki képet. Csakúgy, mint a fotografáló lemez a napsugarat. Darman Dénes talált egy ilyen közeget, ott van elrejtve a dobogó belsejében: egyelőre az ő titka, miből van összetéve.

Kalp István borzongva és áhítattal hallgatott. Túl a dobogón elkülönítve a többitől, három fiatalember ült mereven és ünnepélyesen. Tölgy feléjük bökött a mutatójával.

- A mai ülés „médiüm”-ai. Darman Dénes átvette a régi spiritiszta „tudomány”-ból, vagy inkább - ma már így nevezhetjük - alkímiából ezt a hagyományos kifejezést. Az új szellemidézés törvényei szerint tulajdonképpen bármelyikünk lehet médiüm. De ezek érdekes kutatásra adnak alkalmat: az egyik bebizonyítottan tiszta latin származás, a másiknak Napóleon volt valamelyik őse, a harmadik Leibniz családjából származik: ez tegnap jött meg, egyenesen erre az ülésre.

- De hát hogyan történik a szellemidézés?

- Technikailag nagyon egyszerűen. A „médiüm” tudatát kikapcsoljuk, egy kis aether, vagy chloraethyl, egy kis sugalmazás, hogy a szimpatikus idegrendszer érzékenységét semmi ne zavarja. Most a médiüm szembekerül a dobogó közepével. A rádiumsapkát, mely hátulról átvilágítja a szem sárga foltját, fejére teszik. Abban a pillanatban két fényes sugárkúp lövell ki a két szemből, ugyanakkor a dobogó üregéből sűrű ködhez hasonló anyag áramlik elő: a *kísértet-rögzítő közeg*. Erre esik rá a két fénykúp, egyetlen gömb alakú foltta olvadva össze, ha a távolság pontos. A médiüm kezeit két fémlapra fekteti, végtelenül finoman szerkesztett minúciózus áramfejlesztővel összekötött fémek ezek, melyeknek villamos feszültsége pontosan akkora, mint amekkora az emberi idegrendszerben áramló elektromosság feszültségi együtthatója... A két fémlap drótvezetékét azután összekötik a székekkel, melyeken a közönség ül, mindenki fémlapon tartja a kezét. Áramkör keletkezik ilyenformán, amelynek feszültsége pontosan megfelel az idegrendszer villamosságának... A médiüm idegközpontjának legkisebb rezdülését, villamos rezgés útján, átveszi a néző idegközpontja... együtt működnek, mint a hangvillák, vagy a sokféle ágazó telefon... Most megkezdődik a sugalmazás. A médiüm életműködése lelkiéletének egyre mélyebb rétegei felé süllyed... az öntudatlan mélyéből emlékképek válnak ki... eleinte tulajdon emlékei... azután olyanok, amik már nem az ő életéből, hanem az ősökéből származnak... Ösztön-emlékképek... Végre megjelenik valamelyik ő... A titokzatos közeg megfogja és rögzíti alakját... s a dobogón, a kúpnyílás fölött, megjelenik a kísértet... Megjelenik, mozog és él... még meg is szólal szerencsés esetben... Most mindjárt kezdődik. Ülünk le, kegyelmes uram.

A csevegés halkult, suttogássá vált. Valaki, az egyik asszisztens, halk, parancsoló hangon közölte a közönséggel, hogy mi a teendő, hogy kell viselkedni. Mikor mindenki körben, a helyén ült már, a szoba elsötétült. Utána kék fény villant fel: az első médiümot, azt, akit Tölgy „tiszta latin származással” jelölt meg, beültették a villamos székbe. Fojtott, izgató várakozás remegett végig a sorokon. A nők hangosan lélegzettek, hisztériás félelem lett úrrá rajtuk. És kezdetét vette az ülés.

A fehér ruhás asszisztens üvegcset tart a médiüm orra alá. Mélyeket sóhajt. Huszonhétig számol, azután inogni kezd, előrebukik a fej. Ketten megfogják, és a támla két kiugró acélléce közé rögzítik a fejet. Halk percegés hallszik; a szemek kinyílnak. Most bűvészsapkához hasonló burát eresztenek a fejre, eltűnik az egész, csak két nagy szem csillog a homályban. Áramkapcsolók csattanása. Mindenki ráteszi kezét a fémlapokra. Szemben a fehér falon vibráló fényben négyszögletes lap dereng fel, számléccal, amelynek számjegyei között imbolygó fém pár reszket bizonytalanul jobbra és balra, a 0 fok körül, ezek a számok jelzik pontosan az idegrendszer központjából származó rezgéseknek megfelelő villamos kilengést, egyszerű ellenőrző készülék.

Halk zene: hegedűszó. Valaki a sarokban hegedül, Mendelssohn Ouverture-jét játssza. Ez úgynevezett közös „alaphangulat”-ot idéz elő, elzavarja a fölösleges izgalmakat. A kék fény kialszik, pillanatra koromsötét a szoba. Egy hölgy felsikolt, azután elhallgat. Most a tetőzetről, közvetlenül a dobogó fölött rózsaszínű fény zuhan le, a reflektorfényben élesen kiválik a

kúpnyílás sötét odva. Vasak csikorognak: a médium villamosságát huzigálják hátra, előre, a síneken, míg a gyújtópont eléri megfelelő helyét. Ekkor a másik asszisztens kinyit a kúp oldalán egy reteszt.

A nyílásból gőzoszlop emelkedik abban a pillanatban: alakja, mint a gázláng, darabig ködösen kóvályog fölötte. Azután határozott alakot vesz fel, mint valami gejzír, sűrűbb lesz, végre megállapodik. Furcsa, szalmiákhhoz hasonló illat üti meg az érzékenyebbek orrát. Feszülten figyelnek.

És most előlép az első asszisztens. A médiumhoz megy: a bura fölé hajlik, annak felső, kagyló alakú nyílásába kezd el halkán beszélni. Mindenki visszafojtja lélegzetét. A feszültségmérő számlapon lassan elindul 0 foktól a fénycsík, és a 10-es szám felé tart, egyenletes, nyugodt mozgással.

A médium arcát borító bura két szemlencséből zöld fénykúpok buknak elő: valami zizeg és szikrázik a gépben. Mint az automobil-lámpák, elsötétítik maguk körül a levegőt. Most összeáll a ködoszlop és a két fénykúp egyesített korongja.

A szoba többi része vöröslila homályba borul. Csak a ködoszlop világít, mint sárga, álló lángoszlop, közepén. Félelmes és idegenszerű látvány. Ennek a lángoszlopnak kell kialakulni.

A körben, szemben a médiummal, ketten ülnek: Erna és Darman Dénes. Kezeik találkoznak a hűvös fémlapon.

A ködoszlop anyaga most mintha szétereszkedne. És foltok jelennek meg benne, sötét körvonalak, amik aztán kiszínesednek. Bizonytalan gomolygásból egy-egy éles vonal válik elő. Még semmit nem lehet biztosan tudni. Többen tájképet vélnek látni: hegyoldalt, alatta tenger hullámszik, az egészet forró napsütés önti el. A hegy csúcsából hirtelen vörös sugár tör ki, a kék öböl vérbe borul.

- Nápoly!... - kiált föl valaki. - A Vezúv!

- Nem!... A Stromboli!...

Azután az egész fölött egy öregasszony feje: vonásai emlékeztetnek a médiuméra. Darabig ez a fej uralkodik, a tájkép elhomályosul, összefolyik. A fej kialakul erőteljes folttá, most már a test körvonalait is látni. Magas, nemes alak, fehér szövetbe burkolva. A száj megmozdul, mintha mondani akarna valamit. De mielőtt ez megtörténne, hirtelen eltűnik az egész. A gejzír pillanatra megint tisztán és alaktalanul remeg a felülről omló kék fényben.

Zavaros suttogás a nézők között: az egyik asszisztens csendet kér.

Azután sorban több figura igyekszik kialakulni a ködből, látni szinte erőlködésük, hogy megragadják a kínálkozó alkalmat. Egy meztelen ifjú aggódó, kutató arckifejezéssel. Egy ágaskodó paripa, két fekete nő, összeölelkezve. Mielőtt eltűnnek, halk sikolyt hallani.

Végre hosszú képsorozat után, hol emberi alakok, tájak, állatok, sőt élettelen alakok váltakoznak, kialakul egy kép és megállapodik. Előbb négy oszlopból álló baldachinféle épület jelentkezett, alul négyfelé lejtő lépcsőfokokkal. Azután álomszerű hang, nem tudni, honnan jön, talán a bura mélyéből, kérdő és csodálkozó hang.

- Te vagy az?

Mindenki hallja, tisztán, világosan. Erna keze görcsösen megrándul. Darman Dénes a fénycsíkot nézi a falon: egyenletesen, nyugodtan húzódik a 20-as szám felé.

A válasz mintha a pódium öbléből felelne. Többször ismételt válasz, nem értik. Halk vita. A nézők egymásnak súgják és bólingatnak: mindenki egyformán hallotta, az áram, mint valami többszörös mikrofon, egyformán kopogtatta le a dobhártyákra a médium hallucinációját.

A sugalmazó asszisztens, aki az áramkörből ki van zárva, előrehajol. Valaki hangosan megmondja neki az idegen hangzású szavakat. Megértően bólint.

- Görögül beszél - mondja. - A médium le fogja fordítani.

A bura fölé hajol, suttog.

Most éles, világos, érthető hang:

- Én vagyok.

A ködoszlop eltűnt. Helyette tejfehér, áttetsző alak áll a dobogón, hosszú lepel van rajta, a lábán saru. Haja, szeme, szakála fehér: mintha átlátszó márványból volna. Mintha szél fújná az egészet, csendesen inog. Fejét mozgatja, mosolyog.

Halk, izgatott mormogás.

A sugalmazó görögül mond valamit. Akik értik, lefordítják magukban: a nevét kérdezte. Percnyi szünet után vidáman, derűsen hangzik el a név.

- Szókratész.

Csodálkozó, meglepett kiáltások. Azután feszült figyelem. Az áram halkan sziszeg: a kísértet mosolyog és beszél. Felváltva hallani kérdést és választ, a kérdés görög nyelven, amit a sugalmazó intéz hozzá, kívülről jut a fülekbe, nyugodt, egyszerű hang a válasz, belülről, az idegpályákon át: ez valamivel színtelenebb, vontatott és magas, mintha messziről jönne. De mindenki úgy hallja azért, mintha a kísértet beszélne.

- Szókratész, üdvözlégy közöttünk!... Tehát őse vagy ennek az ifjúnak itt, a nemzedékek bonyolult útvesztőjén át az ő vére a te véredhez vezet. Ráismersz utódodra?

A kísértet csendesesen forgolódik.

- Nem látok senkit. Sötétség van körülöttem. Nem tudom, hol vagyok. Ez talán már Elysium?

- Szókratész, tudod, hogy meghaltál?

- Hangosabban szólj, bölcs barátom, a hallásom, úgy látszik, elgyengült. Nem érzem a kezeimet és lábaimat se.

- Szókratész, tudod, hogy meghaltál?

- Lehet, hogy úgy van, derék barátom. Leszállt már a nap? Még világos volt, mikor kiürítettem a bürökpoharat.

- Sok ezer év múlt el azóta, Szókratész.

- Az idő, barátom, csak annak számít, aki ébren van. Miről beszéltek, mióta elaléltam?

- Nem érted, Szókratész? Meghaltál, és azóta sok ezer év múlt el.

- A Tanács talán megkegyelmezett nekem, vagy nem hatott a mérég? Várjatok, gondolkodnom kell... Mit is mondtam utoljára?

- Hogy nem hatott a mérég.

- Nem, nem, rosszul emlékszel, barátom. Azt mondtam, hogy Aszklepiosznak kakassal tartozunk, azt meg kell adni neki. Megadtátok már?

- Nem tudom, Szókratész.
- Adjátok hát meg. És dörzsöljétek meg lábamat és karjaimat, szeretnék felkelni.
- Szókratész, beszélj nekünk Elysiumról.
- Még nem voltam ott, barátom. De ha akarod, beszélék. Szeretnék itt maradni közöttetek. Sötét van, és nem jól érzem magam. Miért nem dörzsölitek meg lábszáramat és karjaimat?
- Nem lehet, Szókratész. Nincs karod és lábad: tested sincs, Szókratész. Meghaltál, és mi felidéztük szellemed egy pillanatra, hogy elmondd nekünk, igaz-e, amit a túlvilágról ígértél? Honnan jössz, Szókratész, mondd meg nekünk?
- Csodálatos kérdés, bölcs barátom, Zeuszra mondom!... Honnan jöttem volna? Itt vagyok fél esztendeje már: katonák hoztak, és azok őriznek. Halálra ítélték, mert megrontottam az ifjúságot. A méregpoharat kiittam s íme, mégis beszélék veletek. Ki él hát közöttünk: te, vagy én?
- Mi élünk, Szókratész, de te halott vagy.
- Hogy lehet az? Te talán tévedsz, kérdező. Avagy költői képet használsz, mint a cinikusok. Ha így van, azt válaszolom neked, hogy a jóból csak jó származhatik, valamint nem lehet másképpen, minthogy a rossz fának rossz gyümölcse legyen. De meghalni, halottnak lenni, úgy mondják, nem jó dolog, hogyan származhatnék ez a nem jó dolog valami jóból? De nem jól érzem magam, s te azt mondd, halott vagyok, halottnak lenni, meghalni nem jó dolog tehát. Vagy tévedek talán? Mondd meg, és én szívesen elhiszem.
- Nem tévedsz, Szókratész.
- Akkor hát menjünk tovább. Azt is tudjuk, legalább így mondják a gondolkodók, hogy élni sem jó. Múlандó öröme közt, gyötrelmes szenvedések árán, egyre félünk és rettegünk a másik rossztól, ami vár ránk. Mert világos, ugye, hogy: az életet gyötrelmek, fájdalomok, félelmek képében a halál gondolata teszi elviselhetetlenné számunkra, a halál gondolata teszi rosszá.
- Világos, hogy így van, Szókratész.
- De mi teszi rosszá a halált? Nemde, az élet hiánya, hiszen éppen azért rettegünk tőle, mert véget vet az életnek? Mondd meg, ha úgy gondolsz, nem jól okoskodtam.
- Jól okoskodtál, Szókratész.
- Akkor hát úgy tetszik nekem, mindketten bolondok vagyunk, bölcs barátom, mert megegyeztünk két dologban, melyek közül csak az egyik lehetséges. Ha a halál azért rossz, mert véget vet az életnek, miért mondtuk az életet rossznak? Hiszen, aminek rossz dolog vet véget, az csak jó dolog lehet, a rossz csak folytatása lehet a rossznak, nem megakasztója, megváltoztatója: valamint a vonalat csak pont fejezheti be és nem egy másik vonal.
- Úgy látszik, Szókratész.
- Lássuk hát tovább. Ennek ellenére mégis úgy láttuk, hogy az élet nem jó, nem jó a halál miatt, s a halál sem jó, nem jó az élet miatt. De azt elismered, ugye, hogy mi csak ezt a két dolgot ismerjük, erről a két dologról tudunk csak, életről és halálról?
- Elismerem, Szókratész.
- Márpedig két dolog között, amik egymásnak ellentétei, mert ellentétei egymásnak, ugye, egyiknek más természetűnek kell lennie, mint a másiknak, ha tehát egyik rossz, akkor a másik nyilvánvalóan jó.

- Nem lehet másképpen, Szókratész.

- Ha csak fel nem teszem, hogy nem ellentétei egymásnak: ebben az esetben mindkettő lehet jó, vagy mindkettő lehet rossz is. Nem gondolnád tehát, bölcs barátom, hogy jobb lenne, ha úgy mondanók, hogy élet és halál nem ellentétei egymásnak, így elkerülnénk azt az ellentmondást, hogy egyik rossz, a másik jó. Csak így lehet, mert abban, hogy mind a kettő rossz, nem tévedhettünk, hiszen ezt érezzük és tudjuk mindannyian: amiben tévedtünk, nyilván az lehetett csak, hogy egymásnak ellentétei.

- Úgy van, Szókratész.

- Várjunk csak, bölcs barátom. De azt nem tagadjuk, ugye, hogy a rossz a jónak ellentéte, enélkül nem mehetnénk tovább, honnan tudnánk a rosszról, ha jó nem volna, hiszen a rossz alatt éppen a jónak hiányát értjük.

- Szórol szóra így van, Szókratész.

- De nem mondtuk ezenkívül éppen az imént azt is, hogy nem ismerünk mást, csak életet és halált? Mondd, ha rosszul emlékszem.

- Jól emlékszel, Szókratész. Ezt mondtuk.

- No hát, bölcs barátom, akkor igazán nem tudom, hogyan nevezhetünk rossznak két állapotot, amit nem hasonlítunk semmihez, miután ezenkívül semmit nem ismerünk.

- Márpedig, Szókratész, rossznak nevezzük mind a kettőt!

- Nyilvánvaló ebből, derék barátom, hogy *van egy harmadik állapot*. Mert ha élet és halál egymás miatt, egymás mellett rossz dolog, rossz állapot, arról, hogy rossz és nem jó, úgy tudhatunk csak, hogy van valami jó, amihez viszonyítottuk, hasonlítottuk. És ez a jó, éppen az előbbieket szerint, nem lehet élet, és nem lehet halál, hanem mind a kettőnek ellentéte.

- Tudsz már valamit erről a harmadik állapotról, Szókratész?

- Avagy nem töletek fogom megtudni?

- Mi azért idéztünk téged, Szókratész, hogy beszélj nekünk róla.

- Kik vagytok hát, boldogtalanok? Azt mondtátok, hogy meghaltam.

- Úgy tudtuk, Szókratész.

- Akkor hát ti halhatatlan istenek vagytok s halhatatlan lettem én is?

- Nyomorult, halandó emberek vagyunk, Szókratész. A lelkünk mélyéből idéztünk téged az agyvelő homályos tárnáiból. Meg akartuk tudni tőled, van-e még rajtunk kívül valami a világon?

- Halandó emberek idéztek engem, halott embert, idézzetek helyettem halhatatlan istent, ha tudni akarjátok...

- Nem ismerjük őt, Szókratész, mi csak a tulajdon lelkünkéből tudunk idézni. Hol vannak a halhatatlan istenek?

- Hol vannak a halhatatlan istenek?

Az utolsó kiáltás egészen halk és színtelen, csak néhányan hallják... Azután csend, a jelenés szétfolyik, a kísértet helyén ködoszlop világít megint. Hallani a médium nyögését, nyugtalanodik, horkan egyet. Ébredszik. Sietve leveszik róla a bűvárharangot. Támolyogva áll fel, hunyorogva erőlködik. A szobát enyhe, sárga fény önti el.

Egyenkint állnak fel a nézők: részeg a szemük, mindegyik fáradt egy kicsit, egymásnak verődnek. Izgatott suttogás, fecsegés. A hangulat emelkedett, mintha valami különös, újszerű tragédia bemutató előadása után volnának, ami nagy hatással volt közönségére. A rajongók kiáltásokban törnek ki, Tölgy tanácsos úr Kalp Istvánnak magyaráz, aki kábultan hallgatja, nem tud magához térni.

Darman Dénes udvariasan mosolyog. Nyugtalanul néz az ajtó felé, azután a műszereket kezdi vizsgálni. Óráját is megnézi, vár valakit? Erna a közelébe kerül. Már harmadszor fogta meg és szorította össze ujjait.

- Hallod? - suttogja szenvedéllyel. - Akarom!...
- Igen...
- Meg kell próbálnod... Meg kell próbálnod... Látni akarom...
- Nem, Erna... Nem.
- De igen... Félsz, ugye?... Nem mersz, ugye?
- Most nem, nem... Itt nem... Figyelj, várj, jön a második kísérlet...

Mindenki elfoglalja a helyét.

Szelíd tekintetű, sötét arcbőrű ifjú közeledik a villamos székhez: keleti fajtájának kígyózó mozdulatai, hangja és beszéde és neve is elárulják, hogy afrikai törzsből való. Arcán rajongás és hit: kész odadobni, feláldozni magát az Eszméért, ami elhívta, hogy harcoljon érte. Engedelmesen ül be a székbe, közben figyelő tekintete körüljár a nézők során, míg el nem takarja előlük a fejre ereszkedő harang.

Ezúttal a ködoszlop a legváltozatosabb képeken keresztül jutott el a végső kialakulásig. Eleinte a kor jelképei jelentkeznek: gazdagságról regélő pompás terem, csillárok, suhogó selyemruha, diadémnal körített gögös asszonyi fej. Azután régi szobák: vörösréz tartóban péntek esti gyertya. Egy szűk, sötét sikátor, a csatorna szélén piszkos kisfiú, bamba, fekete szemekkel. Kaftános férfiak rohannak ki a templom ajtaján. Fegyverek csillognak, kigyúlt ház ablakából csúfolódó, vörös tűznyelv csap ki. A gettó szennye kavargó: batyuval hátukon vonulnak el jajgató, siránkozó tömegek. Vér loccsan: puha csecsemőt vág oda falhoz markos katonakéz. És így tovább. A térben s időben műveltebbek holland tájakat ismernek fel, Amsterdam utcáit, Spinoza korából. Azután Torquemada korát, egy részt Madridból. Pálmák tünedeznek azután barátságos, mór stílusú épület falai előtt.

- Jeruzsálem!... - kiált valaki meglepetve.

Végre megjelenik a kísértet. Szakállas férfi ez is, hosszúkás, szenvedő, szép férfiarc. Kezei megadással hullanak le, s összekulcsolódnak ölében. Fejjel lefelé lóg.

- Ki vagy? - hangzik a kérdés.

S a válasz.

- A tarzuszi.
- Ismered ezt az ifjút?
- Érzem, hogy szenved. A halántéka lüktet, agyát szörnyű erőfeszítés kínozza. Lüktet a halántékom tőle és gyöttrődöm.
- Az utódod gyötrelme fáj?
- Mindazoké, akik szenvedni tudnak.

- Láttad őt Jeruzsálemben?

- Láttam, és azóta szomorú vagyok. Nem féltem soha, és azóta félek. Gyermekkoromban kitéptem a bogarak szárnyát, mert még nem tudtam a halálról. Ott voltam, mikor ütötték, az én kezemben is vessző volt, én is ütöttem őt... De láttam őt a vesszőcsapások alatt, és megtudtam, hogy a vesszőcsapás fáj, s jobban fáj, ha mást vernek, mintha bennünket vernek. És elszántam, hogy meghalok a szenvedőkért.

Meghatott, ámuló suttogás a nézők között.

- Miért lógsz fejjel lefelé?

- Így akasztatott fel Claudius az arénában.

A kísértet kezét remegés járja át. A médium hangosan nyög. Hisztériás izgalom fogja el az egész társaságot. A nők hangosan jajgatnak, elfordítják az arcukat. Percre megszakad az áram, valaki kitépte a kezét. A kísértet eltűnik. Meggyújtják a villanyt, helyreállítják a kontaktust. A szoba elsötétül, a kísértet megjelenik megint. Veríték csorog a homlokáról, nehezen törnek elő torkából a szavak.

- Rabbi, mi fáj?

- Rettenetesen szenvedek. Valaki... valaki van köztünk, akit megbántottak... Valaki van köztünk, aki rettenetesen szenved... *Valaki, akit vesszővel ütöttem...*

A ködoszlop izzik, szinte vakít. Fénykupola képződik fölötte. A nézőket eksztázis fogja el.

- Nevezd meg őt!... Mutass rá!...

A kísértet erőlködik, forog. Mindenki remegve vár, mindenki, önkéntelenül, egy pont felé irányítja tekintetét a sötétségen keresztül. Karban ismétlik, követelve, nyújtott hangon, mintha litániát mondanának.

- Nevezd meg őt!... Mutass rá!... Nevezd meg!...

És engedve a követelésnek, a szenvedélyes kiáltozásnak, a kísértet már-már enged. Megállapodik, kinyújtja karját, mintha mutatni akarna valahová.

A józanabbak, akiket nem zavart meg ez a különös jelenet, később visszaemlékeztek rá, négyen lehettek összesen, és ahogy elmondták ismerőseiknek, csekély eltéréssel, körülbelül egyformán írták le. Valószínű, hogy így is történt, mert csak ez a négy tanúvallomás egyezett meg, úgy, ahogy a többi, ahány, annyiféle fantasztikumot tudott róla, tüzes golyókról, föld alatti robajról fecsegték, volt olyan is, aki azt állította, hogy mindenki elájult, és átalakult holmi őskori állattá: sőt, az ördög is megjelent és ugrálni kezdett, a nőket megcsípte, és hangosan röhögött. Mindez persze nem történt meg, a négy megegyező vallomás szerint körülbelül ez történt:

Mikor a kísértet kinyújtotta a karját, és szólni akart, egy bosszús és erős hang vágta el szavát.

- Na, elég...

Mindenki odafordult: Darman Dénes felállt, és megszakította az áramot.

- Kérem - mondta türelmetlenül -, vegyék le a burát erről a fiatalemberről. Elég volt a kísérletből.

A villany meggyúlt. A nézők felugráltak, és szembe fordultak Darman Dénessel. Erna ott állt mellette, és a kezét fogta.

- Dénes - mondta mély, meleg hangon -, mi történt? Miért nem várta meg...

Darman Dénes arca piros volt.

- Mert ostobaságot fecsegett... bocsánatot kérek a médiumtól... de ez... ez ízléstelenség...

Különösen hangzott ez a szó a felzaklatott hangulat közepette.

Erna hosszan és mély figyelemmel nézett rá.

- Dénes - mondta -, mitől félt?

Darman Dénes nem nézett rá. Ekkor Erna a társaság felé fordult. Szembogara kitágult, arcát túlvilági áhítattal öntötte el.

- Önök tudják, ugye, hogy mitől félt?...

Zúgás keletkezett, azután egy éles hang: egy kereskedő hangja, Erna valami rokonáé, aki képéből kikelve, szinte elkékvülve kiáltott fel:

- Éljen Darman Dénes, a mi Apostolunk!...

- Éljen! Éljen Darman Dénes!

A következő pillanatban recsegés hallatszott: Darman Dénes lerántotta a burát a médium fejről, de úgy, hogy a vezeték is elszakadt.

- Kérem - mondta sápadtan és mosolyogva -, kérem, menjenek haza. Mára talán elég volt.

Meglepetve és kicsit csodálkozva néztek össze. De nem volt mód ellenkezni: Darman Dénes hangosabban, még udvariasan, de kemény eréllyel ismételte:

- Kérem, menjenek haza mindnyájan, azonnal!

Zűrzavar, zúgás, tiltakozás.

- Mi lesz a harmadik médiummal? És mi lesz a mesterrel?... Igen... mi lesz a mesterrel... Hallani akarjuk... Tessék beülni a székbe...

Darman Dénes szemében fenyegető fény villant fel.

- Hölgyeim és uraim, bocsánatot kérek, ez az én lakásom, egyebek közt. Azonkívül óhajtanék egyedül maradni.

- Ohó!... Mi ez?... Nagyon furcsa... És mi lesz a mi kísérleteinkkel?... Jogunk van hozzá!... Meghívtak bennünket...

- Tessék, itt vannak a gépek meg a médiumok, tessék, vigyék el magukkal... Ki vele!... Na, gyerünk, gyerünk...

Fel és alá szaladgált a szobában, toporzékolt. De annyit elért, hogy a társaság lassan az ajtó felé kezdett húzódni. Néhányan, akik maguknál voltak, az előszobában kabátjaikat keresgéltek.

Erna sápadtan, tágra meresztett szemekkel, egy helyben állt a szoba közepén. Mikor az utolsó vendéget is kituszkolta az előszobába, Darman Dénes visszajött hozzá. A nő ridegen és makacsul nézett rá.

- Miért tette ezt? - kérdezte Erna.

Darman Dénes félszegen mosolygott. Azután vállat vont.

- Mert nem szeretem őket, így, együtt. És ez a kísértet izetlen és ostoba volt. És nagyon sokan voltak.

- Maga hívta őket egybe, és hisznek magának.
- Rosszul teszik. Nem szeretem, ha egyszerre sokan hisznek nekem.
- Jobb szeretné, ha csalónak tartanák?
- Jobb szeretném, ha nem tudnának rólam semmit.

Kinyújtotta a kezét.

- Jobb szeretném, ha csak maga tudna rólam.

Erna nem nyúlt a keze után. Haragosan nézett rá.

- Nem szeretlek, hagyj. Alakoskods.

A férfi keze visszahullott. Csüggedten nézett maga elé.

- Ernácska, fáradt vagyok. Szeretnék leülni.
- Eh, leülni!... Ez csupa alakoskodás. Nem akarsz te leülni.
- Miért nem?

- Mert neked dolgod van... Mert te akarsz valamit az emberektől... És ők is akarnak...

- De nem tudom, mit. Hogy megértsem őket... Hogy képviseljem őket, hogy olyan legyek, mint mindegyik, külön-külön... Akkor miért különböztetnek meg, miért akarnak megnevezni? Jót cselekedni, úgy, hogy tudjanak rólam, hogy a jócselekedet összefüggjön a nevemmel, a személyemmel? Nem, hisz ez hazugság... csúnya és émelygős... Csak a rossz cselekedet lehet személyes... hiszen az, hogy személy vagyok, hogy *külön élőlénynek születtem, már maga rossz cselekedet*... Ezek a kísértetek nem tudnak semmit... Nem szeretem ezeket a kísérteteket...

- De hiszen te idézted őket... Te hoztad létre, te sűrítetted ki a retortából, ahogy mondani szoktad...

- De én másvalakit vártam... nem ezeket...

- Kit vártál hát?...

Az asszony mohón nézett rá.

Darman Dénes végigsimította homlokát.

- Ernácska, fáradt vagyok. Menj haza.

- Nem megyek. Azt akarom, hogy mondd meg... A hadvezért vártad... vagy de Sade márkit, a kegyetlent, akiről beszéltél?...

- Ernácska, ülj le.

- Nem ülök le. Mondd meg, kit vártál.

- Igazán nem tudom.

- És mikor lesz a legközelebbi ülés?

- Nem tudom. Nem akarok több ülést.

- Ah, persze. Elérted a célodat. Tudom, mit akarsz most. Azt hiszed, nem vettem észre, hogy Kalp Istvánnal tárgyaltál?

- Igen, Kalp Istvánnal.

- Neked az egész szellemidézés csak eszköz volt... Egy újabb eszköz... Most már közel vagy ahhoz, amire föl akartad használni... Nincs már szükséged az eszközre... eldobod magadtól...
- Add ide a kezéd...
- Nem, amíg nem vallod be... amit úgyis tudok... hogy miről beszéltél Kalp Istvánnal...
- Addig nem adod?
- Nem, amíg nem vagy őszinte hozzám... Amíg be nem vallod, hogy kit akartál idézni... és minek... Amíg be nem vallod, hogy a hadvezért akartad idézni... Kalp István számára... És hogy megbeszélted vele... hogy csatlakozol hozzájuk... hogy részt veszel a mozgalomban... Nos?... Bevallod?
- Igen... bevallom...
- Hogy első akarsz lenni köztük... Vezetni akard őket... Hatalmat akarsz...
- Igen... hatalmat akarok...
- És hogy te írtad a kiáltványt... amitől felborult a helyzet... ami miatt a kancellár lemondott... amitől az utcán ordítóznak napok óta...
- Igen... én írtam...
- És hogy te vagy Raganza!
- Én vagyok, Raganza!
- Csókolj meg, Raganza!
- Nagyon sötét van...
- Az a jó... Így... De milyen csodálatos ez... hogy én tudtam... tudtam, eleitől fogva... Raganza... Vigyázni fogok rád... Borzasztó napok lesznek most, ugye... Együtt maradunk... Istenem, mit fog szólni Olga?
- Ernácska, most elmész?
- Most elmegyek. Muszáj Olgával beszélnem. Te pedig dolgozz.
- Igen, dolgozom.

Raganza egyedül maradt. Összehúzott szemekkel tűnődött. Azután az ablakhoz ment, felhúzta a redőnyöket, enyhe, szelíd, délutáni napfény öntötte el a szobát. A gépek, a villanyosszék, a dobogó, bonyolult huzalok élesen és unatkozva heverték szanaszét. Lassan megindult, hogy rendet csináljon. Félretolta a bútorokat, a műszereket behordta egy kis kamrába, a dobogót, széket, bűvárharangot, mindent, rázárta az ajtót. Azután középre tette az asztalt, székeket állított köréje. Tűnődött, hogy most mit tegyen. A könyvszekrényhez ment, elrendezett néhány kötetet. Azután a kandallóhoz lépett, lehajolt, felkotorta a parazsat. Barátságos, duruzsoló, vörös fény omlott a padlóra, az asztal alá. Elmosolyodott, eszébe jutott valami, maga se tudta, hogyan. Hogy ennek a két széknak, az asztal mellett, nem így kell állni, az egyik közelebb áll a kandallóhoz, fölötte kép van, igen, most már biztosan tudta, jól emlékezett. Eltolta hát kicsit a széket, annyira csak, amennyire kellett. Azután felhajtotta az ágy takaróját, még egy lámpa hiányzott, zöldernyős lámpa, igen: most ez is megvolt. És két csésze az asztalra, tányér is, meg cukortartó. Ezeket még odatette. Leült egy percre, összekulcsolta a kezét. Azután gondolkodva felállt megint, a szoba még világos volt, lehetett dolgozni. A falhoz tolt a nagy állványt, méteres vásznon tájkép volt rajta, ezt nézegette darabig. Azután a könyvszekrényhez

ment, összehajtogatott ívet húzott elő, kitergette, szétterítette a képre. Valami térképféle volt. Néhány rajzszöggel megerősíti, most a dobozban kezd el kotorászni, piros meg kék ceruzákat szed elő.

Lassan dolgozni kezd a térképen. Piros vonalakat húz, kék foltokat rak fel. Visszalép, összehúzott szemekkel nézi. Csendben, halkan dúdolni kezd.

Dúdolni kezd, halkan füttyörész. A régi, régi dalt.

A délutáni fény sárgán árasztja el a szobát. Csak a ceruza síkos zizzenését hallani, ahogy végigszánt a papíron. Visszalép, nézi.

Félóráig dolgozik így. És mikor meghallja a csésze halk csörrenését, sietni kezd, hogy befejezze.

De a csésze megint csörren, ahogy hozzákocódik az ezüstkanál.

- Jöjj már, hagyd abba, itt a tea.

- Azonnal, csak ezt még befejezem.

Közelebb megy az állványhoz, bíráló szemmel nézi.

- Hagyd abba, ráér. Elhül a tea.

Leteszi a ceruzát, gondosan megtörli kezét egy rongyban, mielőtt megfordul. Azután leporolja ruháját, lesütött szemmel megy az asztalhoz.

- Ül le, ide, a helyedre. Várj, majd beöntöm. Így, elég lesz?

- Elég lesz, elég, kedvesem... Milyen fehér a kezed... És a szemed miért van lehunyva...

- Igyál, ne beszélj... Hallatlan rendetlenség van itt a szobában... Mik ezek a drótok?...

- Ezek... ezekre szükség volt...

- Ki kell takarítani...

- Kísértetet idéztem... Nagyon nehéz volt.

- Rossz színben vagy.

- Nem jól alszom az utóbbi időben. Milyen jó vagy, hogy észrevetted.

- A szemed is karikás. És a gomb, a ruhádon... Miért nem hagyod nyitva a felső gombot?

- Most be kell gombolkozni, nagyon...

- Fáradt vagy.

- Nehéz... nagyon nehéz munka, amit csinálok... A térkép... Most a térképet kell... tudod, megbízás... Gyorsan kell elkészíteni... Postamunka... És azt mondtam, hogy értek hozzá...

- Nem értesz hozzá. Igyál, mert kihül.

- De be kell fejeznem... Gyógyítottam is, tegnap, mondtam már? Nagyon jól sikerült.

- A kezed lefogyott.

- Igen... De most ez a térkép... Hogyan csináljam? Annyiféleképpen lehet... már sok vonalat húztam, de még megpróbálom másképpen... Mondtam már? Kísértetet is idéztem... Nagyon szép kísértetek voltak... géppel csináltam... mulattál volna rajta.

- No, milyenek voltak?

- Egész rendesek, és beszéltek is... Nagyon jól mulattunk volna, ha együtt nézhetjük... De most, ez a térkép... Hogyan csináljam?...

- Most igyál.

- Igen... milyen jó meleg... Ó, milyen fáradt vagyok!...

Hallgatagon ülnek.

- Elmész? - kérdi a férfi félénken.

- Most elmegyek.

Mosolyog.

- A barlangba...

Mindketten halkán, csendesen nevetnek egymásra.

- És mit tegyek?

- Nem tudom. Nem értelek. - És én nem mehetek még?

A nő fejét rázza. Azután könnyen felemelkedik. Az üres szék reccsen, egy kanál az asztalon megvillan és csörömpölve hull le a padlóra.

- Mikor jössz megint?...

Már nincs válasz.

VIII

A Márványpalota előtti téren, egy utcalámpa talapzatán találkoztak össze Olga és Bolza Károly. Igazán meglepő és csodálatos találkozás volt: a tömeg sodorta őket össze, sokezerre menő tömeg kóválygott, szorongott és imbolygott a járdán, úttesten fel, egészen a palota lépcsőzetéig. A tekintetek mind az erkély felé fordultak, ahol a szónok állott. Egy-egy égbe törő bömbölés jelezte a beszéd hatásának fordulatait. Ők ketten, mihelyt megismerték egymást, elvesztették a beszéd fonalát: egyiket se érdekelt már. Olga néhány gyors és érdeklődéstől fűtött kérdésére Bolza Károly tartózkodóan felelt. Azután azt ajánlotta, hogy próbáljanak valahogy kifurakodni a tömegeből a mellékutcába.

- Véletlenül kerültem ide - magyarázta -, a tömeg elragadott magával. A Főtér felé igyekeztem éppen.

- Hát milyen régen nem láttam... - ismételte Olga, hogy zavarát leplezze.

Nagy nehezen kivergődtek. Átjutva a rendőri kordonon, váratlanul egészen csendes és elhagyatott kis utcákba kerültek, pislákoló lámpák lobogó lángja alá. Már sötét volt.

- No de hogy örülök, Károlyka... igazán... de miért hallgat? Beszéljen.

Bolza Károly gyorsan, élesen nevetett. Az utóbbi időben szokott hozzá ehhez a nevetéshez.

- Miről beszéljek?

- Akármiről... Hogy mivel foglalkozik mostanában... Azt hallottam, hogy már nem jár be a klinikára...

Bolza Károly összevonta a szemöldökét.

- Nem. Sok más dolgom van. Tudja, hogy pártot alakítottunk?

- Nem, nem, politikáról semmit. Az nem érdek. Magáról beszéljen.

Bolza Károly oldalról vizsgálta az arcát.

- Magamról... Hát: egyedül vagyok.

Mindketten hallgattak, zavartan, fojtott torokkal. Azután Olga találta fel magát, miután gyorsan elhatározta, hogy mindent megtud anélkül, hogy valamit elárulna, úgy érezte, a megfelelő hang rendelkezésre áll.

- Látja, Károlyka... ez nem jó, nem helyes. Nem kellett volna elbújni az emberek előtt, mintha oka volna szégyenkezni... Én vártam magát, tudja-e? Miért nem jött el akkor...

Bolza nevetett.

- Milyen furcsán nevet... Lehetetlen... az lehetetlen, hogy rám haragudhatott volna... Csak nem tette fel rólam, hogy én sejtettem valamit... előbb...

- Ó, hová gondol...

Olga hevesen tört ki.

- Hogy én sejtettem valamit, és nem szóltam magának, hisz ez a leggyalázatosabb árulás lett volna... Nem, ezt nem hihette rólam. Károlyka, azt, ugye, tudja, hogy tartom és tartottam is mindig olyan jó barátomnak, mint...

- Nos? Mint?

- Mint... ejnye, milyen kemény és éles...

- Mint Ernát, ezt akarta mondani. Bocsásson meg Olgácska, ha kemény és éles voltam, ez azért volt, mert megsértett.

- Én...

- Megsértett azzal a feltevással, hogy volt feleségem nevét nem lehet kiejteni előttem, büntetlenül. Megsértett azzal a feltevással, hogy ez nekem fájhat még, megsértett azzal a feltevással, hogy én boldogtalan vagyok.

- Édes Károlykám...

- Én nem vagyok boldogtalan, nem is lehetek. Én tisztán látok, érte? És aki tisztán lát, az nem lehet boldogtalan. Világosan áll előttem minden, világosan áll előttem az a rend és törvény, amit a tudományos megismerés felfedezett, megerősített, és állandóan ellenőriz, és nyugodtan, zúgolódás nélkül törődöm bele, hogy ez a rend és törvény énrám is vonatkozik, éppen úgy, mint minden egyéb, mindenki másra. Én ebben úgy hiszek, mint ahogy ők... mint ahogy mindenki hisz a maga vallásában... Nekem a hitem az igazság, és az igazság az, amit a szememmel látok. Ezzel a szememmel...

Hirtelen mindketten elhallgattak, a kínos, nyugtalanító emlék hatása alatt. Azután Bolza Károly vállat vont.

- Egészen jól van a szeme? - kérdezte Olga félénken.

- Igen.

Később Bolza Károly magától kezdett el beszélni.

- Látja, őszinte vagyok, és nem kímélem magam. Eleinte borzasztó volt az állapotom, de tudja-e, miért? Nem a veszteség fájt, hiszen amit az ember elveszthet, az tulajdonképpen soha nem volt az övé. Ha magamban vagyok, ha nem vesznek körül figyelő és kárörvendő szemek, talán észre se veszem a változást. Aki a pusztában vesztett el valamit, amiről senki se tud, nem vesztett többet, mint a tulajdonát. De aki emberek között jár így, az *csatát vesztett*, mert másé lett a tulajdona, elrabolták tőle, elvették az erősebbek...

Piros volt az arca, csak harmadszorra vette észre, hogy Olga csendesen, részvétellel simogatja a karját.

- Hát ennyire szerette...

A férfi haragosan, élesen felnevetett: olyan volt ez a nevetés, mint egy fenyegető vészszíp.

- Szerettem!... Minő ostobaság, micsoda szavak!... Még mindig ezzel a langyos, ostoba szóval jelzik azt a vonatkozást, két másnemű ember között, *aminél gonoszabb, ádázabb, elkeseredettebb mészárlás és gyilkolás* nincsen sem a természetben, sem a társadalomban, holott egyéb sincs, mint mészárlás és gyilkolás, testben és lélekben, mindenféle ürügyek alatt. Szerettem!!... Mi az: szeretni?

- Igazán nem tudom, nyugodjon meg, Károlyka. Úgy használtam ezt a szót, ahogy általában érteni szoktuk.

- Szeretni, ez ugye annyit jelent: jót kívánni a másiknak? De ki meri azt állítani, hogy férfi és nő, aki ebben a minőségben él együtt, jót kíván egymásnak? Mindkettő azt kívánja a másiktól, hogy ismerje el az ő hatalmát, hogy ne tudjon élni nélküle, haljon meg, tébolyodjon meg, törjön össze, megsemmisülve és mindenét elveszítve, ünnepelje a másik véghetetlen hiúságát. Ó, ti szerelmesek! Ismeri a szótárukat? „Enyém vagy?!...” „Igen, a tied vagyok!” Enyém vagy,

tulajdonom vagy, tehetetlen tárgy vagy, amit összetörhetek, elronthatok, amivel kényemkedvem szerint bánhatok, hogy érezzem az erőmet, hogy dicsekedjem vele a többieknek, és megfélemlítsem a világot! Ez a ti „szerelmetek”. Szerelem, szeretet... Ki merete egy napon említeni ezt a kettőt?...

- Borzasztó, hogy ilyen rettenetes színben látja a dolgokat...

- Nem azért látom így, mert szenvedtem, azért szenvedtem, mert így láttam, így ismertem meg, mert így *van*: egészen mindegy, hogy szenvedünk-e tőle, vagy nem. Aki ezt nem ismeri el, áltatja magát, és én lenézem az önmagát áltató optimistát. Az ostoba, áradozó férjet, aki azt meri mondani: szeretem a feleségemet. Én azt kérдем tőle, jót kívánsz-e neki? És ő azt mondja: igen. Hazudsz, ostoba álszent, nem kívánod neki azt a jót, amit például *egy más férfi tudna juttatni neki*, minél jobban „szereted”, annál kevésbé kívánod! S ha kívánod, abból tudod meg, hogy már nem szereted. De hiszen ezek közhelyek!

- Igaza van, csak különösen hangzanak ebben a beállításban.

- Hát akkor mást mondok. Maga azt állítja, hogy én szerettem a feleségemet. Miért kívántam hát, hogy bár inkább meghalt volna, mintsem hogy ez történjék?

Megálltak. Bolza Károly sápadt volt, és az arca csúnyán eltorzult.

- Istenem, miket mond...

A férfi újra hallatta furcsa, rekedt nevetését, amit az utóbbi egy év alatt szokott meg.

- De mit tanítom én itt magát, hiszen a nők nagyon jól tudják ezt. És mindenki tudja. „Szerelmi féltékenység!” „Szerelmi dráma!” X. Y. rálőtt a feleségére, kockáztatta a tulajdon életét, szabadságát, hogy bosszút álljon! Mennyire szerette! sóhajtanak az érzékeny szívek. Lenyúzta a bőrét, kitepte a fülét, mennyire szerette! A cselédlány vitriollal öntötte le hűtlen babáját, úgy, hogy a szeme kifolyt, mennyire szerette!...

- Igaza van, milyen borzasztó dolgok ezek.

- Dehogyan borzasztók, ha szembe merünk nézni az igazsággal. Az igazság az, hogy a legkegyetlenebb, leggyalázatosabb harc folyik itt, aki bírja, marja. Nos hát, miért kívánhattam én joggal, hogy bár inkább meghalt volna a feleségem, mint hogy elhagyott? A válasz nagyon egyszerű. Ha meghal, csak én vesztetem őt el, de nem nyeri meg más, *és ez az, ami elviselhetetlen*, nem az, hogy szerelmével engem nem boldogít. Olgácska, az a gyanúm, hogy a szerelem nem is boldogít, tudja-e, a *birtoklás, a győzelem, a másoktól való rablás* sötét öröme az, amit mi szerelmi boldogságnak nevezünk. Az enyém, ennek az a lényege: nem a másé!...

- Maga már nem hisz a...

- A paradicsomban, ugye? Az Édenkert örömeiben, ahol egyetlen emberpár élt, és boldog volt. Nem, valóban nem hiszek. Ahol minden kész, ott boldogság nincsen, és Ádám nem szeret-hette Évát, mert nem volt kitől féltenie.

- Istenem, hiszen akkor...

- Igen, akkor hát minden harc és gyilkolás, ami örömet adhat, harc és gyilkolás, amiből bánat születik...

- De ha mindenki így látná...

- Mindenki ezt cselekszi, de nem mindenkiben válik öntudatra, csak abban, akit legyőztek és eltiportak. A harcról csak a legyőzöttek tudnak, a győzők, boldog együgyűségükben, azt hiszik, a világ természetes állapota az, hogy az ember boldog és vidám. Ezek a boldogok és

vidámak hirdetik azután a békének és szeretetnek gyalázatos tévtanát, azt meghiszem! Jó volna békében átvenni, most már a győzelem édes jutalmát! Ó, hogy gyűlölöm őket, az apostolokat! A béke és szeretet hirdetőit!

- Nem ismerek magára, Károly. Soha nem beszélt így!

Rekedt nevetés.

- És visszatetszőnek találja tán, ahogy most beszélek? Miért? Hát én talán nem vagyok apostol? Dehogynem! A harcot hirdetem én, az elnyomottak harcát elnyomóik ellen, a rabszolga harcát zsarnoka ellen, hirdetem ellene a harcot, nyomorult rabszolga, magam is, de legnagyobb ellenségemnek nem őt, a zsarnokot tartom, hanem a kancsal békeapostolt, aki kettőnk közé áll, aki meg akarja akadályozni a mi egyetlen, szép harcunkat, amit meg kell verekedni nekünk, meg kell verekedni nekünk, mert nincs mód rá, hogy mi ketten kibéküljünk... mert csak egyikünk élhet e Földön... mert a boldogságot megosztani nem lehet... Ó igen, én gyűlölöm őket, jobban, mint az elnyomókat, akik ellen most szervezkedünk... jobban, mint a gazdagokat, akikről el akarjuk rabolni a gazdagságot, ezeknél ezerszer jobban gyűlölöm a szeretet békítő apostolait... a Jellen Rudolfokat... a Darman Déneseket... a Raganzákat...

Megállt, hallgatózott. A körutakon hullámozó tömeg lármája megtörtén, nyomorultan hatott csak idáig, ami ott diadalmas ujjongás volt, itt szálnalmas panasznak hangzott.

- Hallja?... ezeket a tébolyodottakat? Megbolondította őket a békeapostol!... Raganza!... Raganza!... Az ő nevét visszhangozza most ez az egész átkozott város!... Mézes madzagot húzott a szájukon át, aranyat ígér nekik és húst a fazekakba! Keresztes hadjáratot hirdet, gazdag zsákmánnyal kecsegteti őket!... Az Emberiség Városa!... Hogy fel kell építeni az Emberiség Városát!... ahol csupa aranyból lesznek a házak, és a kultúra és civilizáció minden tökéletessége ott fog ragyogni, mint valami lángoszlop!... Ezt hirdeti nekik, és mennek utána, mint a bolondok. Vesszenek a barbárok, éljen Raganza! - ezt üvölti a csöcselék.

- Milyen keserű, különös ember lett magából, Károly. Engem hallatlanul fellelkesített, amit Raganza akar...

Bolza Károly gögösen nézett rá.

- Tudom. A nőket mind nagyon lelkesíti az, amit Raganza akar.

Olga a nyakáig elvörösödött.

- Istenem, Károly... milyen rosszindulatú... Maga téved... maga nagyon téved, egyszer meg fogja tudni, mennyire tévedett.

Bolza Károly gögösen hallgatott.

- Ha egyszer elmondhatnám magának - mondta Olga nagyon halkán és melegen -, ha egyszer elmondhatnám...

Bolza Károly maga elé nézett, nem felelt; nem biztatta és nem tiltotta meg, hogy beszéljen.

- Hogy ki volt és mi volt Erna abban az időben... hogy hogy történt... az első találkozás...

Bolza Károly visszafordult. Belemelegedett.

- Nem... hagyja el. Én ismerem ennek a méregnek a hatóerejét. Én tudom, hogy vannak ismeretlen erők... de csak ismeretlenek, nem megismerhetetlenek... Az elmém gépiesen zárkózik el előlük, mint a végtelenség ostoba, haszontalan gondolata elől... De hogy *vannak*, azt elismerem, elismerem, mert hiszen legyőznek: erősebbek nálam...

Olga tünődve nézett maga elé. Egy képet látott, amitől nem tudott szabadulni. És mintha Bolza Károly szavai idézték volna fel ezt a képet, pedig a szavak tartalmának semmi köze nem volt a kép tartalmához... Ott ülnek, hancúroznak a félhomályos szobában... A csodáról beszélnek... Azután Lédáról és a hattyúról... Vagy előbb beszéltek Lédáról és azután a csodáról?... Nem emlékezett rá. De Erna szemei villognak, a díványon hentereg... Komédiázik... És megint, mint valami émelyítően fájdalmas ütés, úgy érte szívét annak a bűvös elcsodálkozásnak emléke, hogy milyen szép volt Erna abban a pillanatban... És öntudatlanul, bosszankodva, félhangosan kimondta:

- Szép volt... na...

- Kicsoda?... - döbönt meg Bolza Károly.

- Az Erna...

Bolza Károly elhallgatott. Mintha bomba csapott volna közéjük ezzel a szóval. Még próbált szólni néhány szót, befejezni azt, amit mondani kezdett, az „ismeretlen erő” bírálatáról... De nem ment a dolog. Ez az egyszerű szó, a szinte közönyösen, mint valami mellékes adatot odavető megállapítás, hogy Erna szép volt, különös hatással volt a két emberre. Olga, akit a vita elfárasztott és lehangolt, egyszerre felélénkült, piros lett: Bolza Károly pedig teljesen kiesett a hangulatból. Mindaz, amit eddig beszéltek, szerelemről, féltékenységről, politikáról, metafizikáról, egyszerre valami értelmetlen, üres, kényszeredett ostobaságnak látszott, aminek semmi köze a *valósághoz*, ahhoz a csodálatos egyszerű, de felfoghatatlan tényhez képest, amit az emberek így mondanak: szép, vagy így: jó, vagy így: helyes. És mindketten tudták már, hogy valami ilyen nagyon egyszerű, egy szóval kifejezhető tényt kerülgettek ők, sok furcsa, bonyolult beszéddel, mindketten tudták már, de szégyellték bevallani, hogy nem a szerelmi harcra, nem a féltékenység természetéről, nem az emberi fajta sorsáról van szó itt kettőjük között, hanem arról, hogy Erna szép volt-e, vagy nem.

Innen kezdve élénkebben vitatkoztak. Bolza Károly azt próbálta bizonyítani, hogy az elnyomott tömegek felszabadítása (egy ilyen szándékú szervezetnek vezető tagja lett fél év előtt) előbbrevaló, mint a nagy humanista gondolat, amit Raganza hatalmas politikai koncepciója képviselt abban az időben. Hogy nem lehet az egész emberiség kérdését úgy fogni fel, mint egy emberét, akit tökéletesebbé kell tenni, mint ahogy a természet létrehozta. A humanisták úgy fogják fel a kérdést, mintha Ádám még mindig a paradicsomban élne, egyedül, vagy legfeljebb kettesben, kiegészítő másik felével, a nővel, ezt az egyetlen emberpéldányt kell minél boldogabbá tenni, minél nagyszerűbbé, talán még nagyszerűbbé annál is, aki a tulajdon képére teremtette őt, az Istennél. Szárnyakat kell ragasztani vállára, mérföldugró cipőket talpa alá, kristályszemet a homlokára, hogy a végtelenbe nézzen, meg kell hódítania a Tudás és Örökélet fáját. Boldog képzelődők! Az ember nem egyetlen példány. Ember nincs is, ez csupán fikció, hanem rengeteg ember van, külön-külön, egészet alkotva, és mindegyik élni akar, egyszerűen élni, nem többet, dehogyis többet! Boldogság, fejlődés, magasabb célok, übermensch! Minő komikus!... E tömeg kilencven százaléka olyan lényekből áll, kiknek eszébe se jut efféle, nem is tudja, tudni se akarja, mit jelentenek e szavak: egy életen át nem ismerik meg, ők élni akarnak, annyira csak, mint a férgek vagy hernyók: ez az egyetlen eszme és cél, ami vezeti őket, az egyetlen jelszó, amiért sikraszállnak, az egyetlen vágy, aminek teljesülését akarják, de ezt az egyetlen azután nagyon, minden feltétel nélkül, erősebben és mélyebben és kérlelhetetlenebbül és halálosabban akarnak *élni*, egyszerűen és tartalom nélkül, *élni*: mint amennyire a boldog, képzelődésre ráérő humanista Homo-ja istenné válni szeretne. Az Ember nagyszerű eredményei itt a Földön, így beszél a tőkés, a polgár által kitarított és az ő mulattatására tenyésztett rajongó költő, vagy tudós, az Ember isteni útja a természetben! Gőzvasúton nyargal, megnyergeli a felhőket, a csillagokba néz, a föld mélyére száll! Minő szédítő

iram, micsoda hatalmas kilátás, a neandervölgyi bölcső távlatából! De elfelejti a nyomorult bohóc, mikor így dicséri gazdáját, a gazdagot, hogy embertársainak négyötöde semmit nem kapott ezekből a javakból, amikkel az uralkodó osztály felcicomázta magát, hogy az emberek négyötöd része soha nem ült még repülőgépen, automobilon, soha nem nézett messzelátóba, soha nem élvezte embermivoltának szédítő lehetőségeit, hogy ez a négyötöd rész ott áll még a neandervölgyi bölcső mellett, alig boldogabban, vagy tökéletesebb életformák között, mint ama véres szemű vadállat, üldözött páriája éhségnek és ragadozó fenevadak fogainak, ki doronggal a kezében vitatta a természettől, hogy van annyi joga élni, mint a bundával jobban felszerelt barlangi medvének: ennyit csak, mert többről nem is álmodhatott. Hogy merünk beszélni fejlődésről, tökéletességről addig, míg ez a szörnyű tömeg itt liheg alattunk, készen arra, hogy egész kultúránkat, civilizációnkat, mint légbuborékot fújja el a semmibe, ha egyszer kitérítja száját, hogy korgó gyomrát megtölthesse akármivel, ha mással nem lehet, embertársának húsával és vérével! Amíg ennek a korgó gyomornak kérdése elintézve nincsen, illanó felhőre épült minden, amiről Raganza úr álmodozik, és aki szembenéz az étellel, a valósággal, nem tarthat vele, nem vehet részt ebben a szélhámós vállalkozásban, melynek részvényére nincs fedezet, melynek büszke palotáját mocsárra építették.

Olga hallgatta ezeket a szavakat, és néha felelt is rá: minden szót jól értett, de csodálatosképpen egy másik, szintén teljesen fölépített és sok érveléssel és benyomással támogatott vita folyt benne, amit önmagával folytatott arról a kérdéstről, hogy Erna igazán szép nő-e vagy nem. Sok ellenérv szólott mellette és ellene: voltak barátnői között, akik azt állították, hogy egyáltalán nem az! Apja is, anyja is közönséges, durva emberek voltak, a szépség minden nyoma nélkül, önmaga, ahogy a fényképeken látni lehetett, közönséges, csaknem rút gyermek volt. De tetszett a férfiaknak, s általában igen szép nőnek tartották és ekkor eszébe jutott valami, amit Erna mondott egyszer neki, hogy tizenhat éves korában, egy nagy megalázás után, egy reggel, keserűen és fogcsikorgató akarattal elhatározta, hogy szép nő lesz, tetszeni fog a férfiaknak, és a férfiakon keresztül fog boldogulni. Akkor ostobaságnak, sőt durva és közönséges valaminek tartotta ezt a beszédet: de most, hogy eszébe jutott, valami félős, nyugtalan szorongás fogta el. El akarta hessegetni az emléket, és iparkodott Bolza Károlyra figyelni, aki azonban néhány perce hallgatva ment mellette.

- No és - próbált kapcsolódni az előbb elhangzott szavakhoz -, hogy mondta hát, hogy ez az új szervezet...

- Mondja csak, Olgácska - fordult feléje Bolza Károly hirtelen, összehúzott szemekkel és mintegy szórakozottan -, megvan magának az a kép... a... volt feleségemről... tizennégy éves korából... tudja, amin egyszer úgy nevettünk...

- Nem, az nála maradt...

Olyan hirtelen felelt, mintha erről lett volna szó. Csak azután csodálkozott el, hogy lehet az, hogy abban a pillanatban ő is épp erre gondolt.

IX

- Július tizennyolcadika! Érzed-e ezt a napot, Raganza? Én úgy érzem, olyan kábultan és remegve, mintha nagyon messziről, a jövőből néznék vissza rá, micsoda nap lesz ez! Az utcán tömegek ordítanak, hallod messziről a tompa dübörgést?

És messziről, az utakon át, már hallani is lehetett.

- Akropolisz! Akropolisz!

- Hallod, mit kiáltanak? Akropolisz!...

Így nevezték az Álmodó Városát, az Emberiség Városát, amit Alexandria helyére, a Nílus két oldalán, álmodott Raganza. Az álom már magával sodorta azokat a tömegeket, melyeknek lelkében megvolt a talaj, még nem öltött testet, de már jobban hittek benne, mint a valóságos városokban. Már látták csodálatos tornyait: a főteret, melyből sugárszerűen futnak szét a márványutak. Európa fővárosa, Alexandria helyén! A Nagy Egység álma részegítette már a szíveket s mint mikor a lappangó láz egyszerre tüzi ki rózsáit a test minden részén, úgy bomlottak ki a zászlók mindenütt, ahol emberek éltek, szinte egy és ugyanazon időben, mintha nem is Raganza gondolta volna el, mintha egy és ugyanazon pillanatban a világ minden táján erre az álomra ébredt volna annyi felhasználatlan erő, hogy most forró vágyban egyesüljön.

- Most menj el, Erna...

- Nem, most nem hagylak el. Bízzál bennem, nem foglak zavarni. Vidám és erős vagyok, hallod-e? Nagyon mulatságos nap lesz. Nem félek semmitől. Te se félsz, ugye? Látod, nyugodtan megreggelizünk, azután átmegyünk együtt a városházára: és te átveszed a parancsnokságot.

- Hogyne. Van még abból az italból?

- Nem, most már ne igyál. Majd... majd este...

- Majd este, ugye? Visszajössz?

- Visszajövök, és kettesben leszünk.

- De nem itt, átmegyünk valahová...

- Hová mennénk?

- Akárhová... talán a régi lakásba...

- Bolond!... Oda nem lehet...

- Kár, Erna... nagy kár.

- Most hadd ezt... Azt hiszem, autó állt meg. Jönnek érted.

Raganza felállt. Kicsit támolygott még. Megnézte az óráját.

- Igen. Kalp István. Isten veled... Hát ugye... majd este...

Kalp István lépett be. Fegyverben volt, az arca piros és vidám. Feszesen tisztelgett.

- Parancsnokom!

Raganza mosolyogva nyújtotta a kezét. Ettől az embertől félt a legjobban: abban a pillanatban, hogy meglátta, önmagától peregni kezdett előtte a mozgókép, és hallani vélte az émelyítő dalt, a dalt a szerelemtől, a dalt, hogy minden és mindig... minden és mindig... egyformán, mint a kerék...

Kalp István röviden előadta a helyzetet. A Ház együtt van, még nem hoztak határozatot. A tömeg, egyelőre nyugodtan, a folyó partján helyezkedett el, szemben az épülettel. Követelik Calvil lemondását, azonnal. Raganzát várják. Az utcákon felvonulás „Akropolisz! Akropolisz!” kiáltásokkal. Az ágyúk, úgy, ahogy meg volt beszélve, töltetlenül, a városháza udvarán állanak: két perc alatt ki lehet gurítani őket. Az uralkodó párt makacskodik: nem hajlandók átadni helyüket. Őket a Rendkívüli Helyzet állította oda, dogmatikusan vitatják a maguk igazát. Minden attól függ, hogy Raganza meg tudja-e előzni a csapatok beérkezését.

- És Garr tábornok?

- Tíz perccel ezelőtt beszéltem vele. Boldog lenne, ha Raganza átveszi a parancsnokságot: ő az egyetlen, aki most rendet tud csinálni. De most, azonnal: amit ma, ezen a kritikus napon elmulasztunk, talán húsz év alatt se lehet rendbehozni. Ma három rakétával, néhány merész és férfias szóval nagyobb sikert érünk el, mint holnap ötezer ágyúval. Igen, rendet kell csinálni, legyen vége a három éve tartó tébolynak, legyen vége a teoretikusok rémuralmának, akik könyvek fölé hajolva, elvakultan és gögösen osztják az igazságot, s azt hiszik, ha ami papíron összevágott, a végeredményt alkalmazzák, odakint a valóságban is rend lesz. Mindenki fel van bősztülve ellenük, összebogozták a helyzetet, és most szuszogva pizmognak fölötte, hogy szétbontsák megint, hiába! Raganza huszárvágását várja mindenki, amivel kettészeli a csomót.

- Menjünk, ha úgy tetszik.

Kalp István szorongva nézett rá.

- Tehát?

Raganza tünődve szemlélte ezt az embert. Azután élesen villant át rajta a gyötrelmes gyanú: nemsokára én is olyan leszek, mint te, boldogtalan.

- Majd meglátom. Ráérek gondolkodni. Amit itt, ebben a szobában gondolnék ki, nem illenék arra, ami ott, a városházán adódik. Látni kell a daganatot, mielőtt felszúránk.

Emberek rohannak.

- Hé! Mi az?!... Mi történt?

- Barátom! Ki hitte volna?...

- Micsoda idők!...

Csönd.

- Pardon... uraságod onnan jön?

- Te vagy az, Gaszton?... Barátom, mit szólsz hozzá?...

- Én nem tudok semmit. Tegnap korán feküdtem le. Most lejövök az utcára, be akarok fordulni a körútra, hát kordon állja az utamat. Fegyverropogást is hallottam.

- Igen, Garr tábornok, azt mondják... Én nem tudom... Én is voltam a kordonnál. Óriási tömeg áll mögöttem. Raganza nevét ordítózzák...

- Jobb lesz, ha hazamegyünk.

- Hogy én hazamenjek...?

- Ó, kedvesem, látod, milyen szórakozottá tett ez a felfordulás, el is felejtettem, fogadd részvéteimet.

Csönd.

- Köszönöm.

- Szegény asszony!... De talán jobb, hogy ezt nem érte meg.

- Hát ki az a Raganza tulajdonképpen?

- Mit tudom én! Valami vidéki nagyság. Egyszerre csak felbukkant. Azt mondják, nagyon érdekes ember. Nem volt politikus eredetileg, nem is aktív katona. Hipnózissal foglalkozott, meg spiritiszta vagy mi. Ő a legfanatikusabb híve az Akropolisz-politikának. Le kell verni a régieket, többséget csinálni az új pártból, azt hiszem, ez a program.

- Igen, tudom... Azután az egyiptomi expedíció, ha lehetne!

- Ez meg fogja csinálni, majd meglátod.

- Éppen ez?

- Miért ne? Elszánt fickónak látszik. A sógorom rajong érte, azt hiszem, személyesen ismerte valahonnan, és nekem már vagy egy éve emlegeti mint a jövő emberét. Tudod, hogy szokott ez lenni.

Csönd.

- Kezét csókolom!

- Jaj, végre egy ismerős! Hát mondja, mi van itt? Mi lesz itt? Rettentően félek!

- Ja, nagyságos asszonyom, ez most így lesz egy darabig. Már nagyon beleszoktunk abba, hogy a világ a feje tetejére álljon... Most csodálkozzék, hogy végre szeretne a sarkára állni.

- Hát magának ez tetszik?

- De mennyire tetszik.

- Persze, most jut eszembe, hisz maga benne van ebben az Akropolisz-pártban. Mondja, miféle bolondság ez megint? Valami új keresztes hadjárat?

- Olyasféle.

- És mit csinálnak, ha azok ott, Egyiptomban, nem kérnek a maguk Akropoliszából?

- Majd rákényszerítjük őket.

- Ebből megint nagy verekedés lesz, meglátja. Mi az az Akropolisz tulajdonképpen?

- Azt nem lehet csak így futtában, az utcán elmesélni, nagyságos asszonyom. Hanem ha igazán érdeklő, vannak nagyon kitűnő tájékoztató könyvek. Nagy irodalma van már ennek a kérdésnek.

- És az egészet az a Raganza kezdte?

- Mindenesetre. Raganza képviseli ma legméltóbban az eszmét.

- Láttam az arcát egy képesújságban. Érdekes fiatalember. Azt hiszem, olajbarna bőre lehet. Igaz, hogy epileptikus?

- Hehe, nagyon kedves! Epileptikus! Micsoda bolond ötlet!

- Ki lehet a szeretője? Carabella Lídiáról beszélnek.

- Hiszen felesége van.
- Igazán? Ezt nem tudtam. Hát akkor miért beszélnek mégis Carabella Lídiáról?
- Ezek olyan gyermekes mendemondák. Kezét csókolom, be akarok jutni a városházára.
- Úgyse engedik...
- Engem igen, igazolványom van.
- Né, nagyszerű!
- Csönd.
- Hé! Őrjárat! Állj!...
- Dergan százados, jelentem alázattal.
- Honnan jöttök?
- A városházáról.
- Mi újság?
- Őrnagy úrnak jelentem: Raganza átvette a parancsnokságot, és felszólította a Házat, hogy az üléstermet hagyják el.
- Hm. Nem rossz. Az ágyúk?
- Kigurították őket a parlament elé.
- Jól van, köszönöm.
- Őrjárat, indulj!

- Rendkívüli kiadás!...
- Halló, fiú... ide is egyet... Hallottam... Na, most minden felfordul...
- Sőt, most végre minden rendbe jön. Elég volt belőlük, mondhatom. Legszívesebben botot ragadnék, hogy elpáholjam ezeket a gyalázatosakat.
- Te se mertél volna így beszélni még ma reggel.
- Majd bolond vagyok, hogy leüssenek.
- Bottal, mi?
- Persze hogy bottal.
- Amivel most te ütöd le őket. Na, szervusz.
- Szervusz, ne légy olyan savanyú.

Most itt vagyok hát, mondta magának sötéten és tünődve. Hogy kerültem fel? Igen, sokan tolakodtak, azt hiszem, ketten a vállukra emeltek fel. Ez az erkély, ez itt a karfa, jó lesz erősen megfogni. De milyen sokan kavarognak odalent! Talán tizenötezer is, lehet, vagy még több... És milyen lelkesen figyelnek, kitátják a szájukat. De mi ez a tűrhetetlen csönd?

Fegyverropogáson, hangok zűrzavarán át az elviselhetetlen, ásító csönd, nem bírom. Mit felejtettem el? Valamit elfelejtettem, amire gondolni kellett volna. Mi lehet az? Nem, nem... hiszen arra folyton gondolok. Nem, ez nagyon rossz. Talán oda kellene figyelni arra, amit beszélek.

Igen, úgy látszik, már vagy egy negyedórája beszélek. A hangom is rekedt, most egy kicsit emelni kell. Úgy, ezt megértették. Hallga csak! abba hagyom egy pillanatra, hadd bömböljék ki magukat.

- Raganza! Raganza!...

Raganza!... Szépen hangzik a név, a nevem. Így, tömegben. Azt hiszem, most jól csináltam, most talán meg lesz elégedve velem. De miért, miért, én istenem, miért kell nekem tudni, hogy most mi lesz majd? Hiszen akkor ez nem lehet igaz, ha tudom, hogy mi fog most következni, akkor az egész nem lehet igaz. Úgy van, ez az, amit elfelejtettem. Nem szabadott volna. Mert tudom, hogy most befejezem, azután lemegyünk, talán fel a várba. És onnan?

Csönd.

De hát mit kell nekem most tenni velük? El kell kábítani, meg kell részégtíteni őket, elaltatni, ugye. Készen vannak immár az áldozatra, itt hevernek előttem, az erkély alatt, készen arra, hogy eltöltsem őket a káprázattal, ami bennem világít. Akármit mondok most, mindegy. Elhiszik. Ó, szörnyű, most elhiszik, akármit mondok nekik. Ha felmutatok a napfényes égre, s így szólok: „látjátok ama fényes csillagokat, látjátok a sötét eget?”, felnéznek ragyogó szemmel, és álmélkodva látják a csodát: s tátott torkukban megáll a lélegzet.

Csönd.

Azután önfeledten elborul a tekintetük, boldog, csillogó, szerelmes tekintetük, amivel néznek rám, hogy befogadják az Igét, akármi lenne! Mindegy.

Ti boldogok! Ti boldog hívők! Itt az erkélyen állva előttem, míg ajkam gyújtó szavakat kiált felétek, hogy fellángoljon a szívetek, itt előttem búcsúszom magamtól, e fekete csönd közepén, melyet rikoztató diadalkiáltás, ropogó fegyverzörej vesz körül, e fekete csöndet használom fel, hogy utólszor beszéljek magammal, s így szóljak: Isten veled! Isten veled! Szegény idegen, Isten veled, te ismeretlen vándor, Isten veled, névtelen kísértet, Raganza búcsúzik.

S a Névtelen megrendülve s remegve hallotta a néma jelt és erőlködött. Raganza, ne hagyj el - így sirt a Névtelen -, de hát miért akarsz elhagyni engem? Ki hív?

S Raganza már-már odalent a tömegben, mely mint egy hullám, emelkedett az erkély felé, hogy elöntse, Raganza tűnődve bámult vissza a Névtelenre, s döbbenve szólt: Nem tudom. Valaki, odalent, ezek közül. - És mondd, mivel hív? - kérdezte a Névtelen, és Raganza engedelmesen felelt: Sötét szemekkel és csillogó fogakkal. - De hát ő? - így szólt a Névtelen és Raganza engedelmesen felelt: Egy ezek közül.

- És kik ezek? - kérdezte ismét a Névtelen. És Raganza felelt: - Ezek közönséges emberek. - És ő is az? - kérdezte a Névtelen. S Raganza felelt: - Ő egy ezek közül. - S jobban szereted őt nálam? - S Raganza felelt: - Jobban szeretem nálad, Névtelen. - S miért szereted őt jobban én nálam, boldogtalannál? - S Raganza felelt:

- Mert egy ezek közül, ó, Névtelen, s mert csodálatosabb nálad. Mert ezeké az élet és valóság, mert ezek meghalnak, ha szomorúak, ezek sírnak, ha bánatuk van, s szeretnek, ha boldogok, de te a Tükör vagy csak, Névtelen, te semmi sem vagy, üres vagy énnekem, Idegen Lélek, Ismeretlen Csillag vándora, s nem tudod azt adni nekem, amit ők éreznek. Halálos szomorúsággal, reménytelen szerelemmel hadd közeledem hát feléjük. Ők boldogtalank, de te nem vagy boldog. Névtelen, ó, milyen ismeretlen vagy nekem, ó, hogy ismerem én őket, ó, hogy szeretem őket, milyen forrón és reménytelenül, engedj közém, ó engedj közém! Olyanná akarok válni, mint ők, nem akarlak ismerni téged, akiben élnek. Engedj engem, felejt el, s tedd, hogy elfelejtselek!

S Raganza még egyszer látta a Névtelen arcát, fent az erkélyen. Fájdalmas csodálkozás volt ezen az arcon, mint akkor, mikor a holt arc fölé hajolt, s a csukott száj azt mondta: Nem értelek. És ekkor, mint a ködfolt, szétoszlott a levegőben. És Raganza arcát forró könnyek borították el.

Ez a pillanat összeesett a beszéd befejező részével, s Raganza egy lendülő mondatnál, a hang hatása kedvéért, felhasználta ezeket a könnyeket.

Elemi erővel tört ki a tetszés. S a csöndet, az elviselhetetlen, süket csöndet hang törte keresztül, komoly, áhítatos, kicsit mély asszonyi hang.

- Raganza! Gyönyörű volt!

Ó, milyen rég nem hallott emberi hangot! Olyan érzése volt, mintha hosszú süketség után visszanyerte volna a hallását, vagy mint aki víz alól bukkan elő, s eldugult füléből langyosan kibuggyan a nedvesség.

A szobában bársonyszékek voltak, leült az egyik pamlagra, fáradtan. Azután körülnézett. A segédtszót állt mellette, hűséges szemekkel, odaadóan. Kicsit távolabb, a szoba sarkában, tarka csoport. Katonák és politikusok, izgatottan tárgyaltak, beszélgettek. Hátrább, Kalp István mellett, ott állott Erna. Egyenesen és mosolyogva, mint mikor először találkoztak. A szobán át kiáltotta feléje az elismerő szavakat.

Valaki azt indítványozta, hogy hagyják magára a parancsnokot, pihenni akar. Egymás után vonultak ki, egy kis hadnagy még a csillárt is eloltotta: csak a kék falilámpák világítottak enyhén. Ült és csodálkozva, tünődve vizsgálódott. Perc múlva Erna visszajött. Tréfásan tisztelgett előtte.

- Parancsnokom!

- Hagyjuk most a tréfát, Erna!

Valami ingerültség lehetett a hangjában, mert Erna csodálkozva nézett rá. Talán mert egyebet várt. Lükettett a homloka, és az lett volna jó, ha másról beszélnek vele, megsimogatják. Álmos lett, szeretett volna aludni. Megpróbálta, hogy ezt valami kerülő úton tudtára adja a feleségének.

- Holnap nehéz napunk lesz, Erna. Jó lenne hazamenni.

- Ugyan, mi jut eszébe! A győzelmi vacsora!...

- Nem akarok részt venni benne.

- Kell. Kötelességeink vannak. Ez a nagyság átka, barátocskám.

- Hm. Nagyszerű voltam, mi?

- Hatalmas és csodálatos.

Raganza tünődve nézett körül. Mintha keresne valakit. Azután szórakozottan beszélt tovább.

- Igen, határozottan jól sikerült. Magam se hittem volna. Mondtam, hogy nem lehet másképpen, de nem hittem, amit mondtam. Hanem Kalp Istvánra vigyázni kell, ezt nem szabad elfelejteni.

- Bízva rám Kalp Istvánt, jó? Nem lesz vele semmi baj. Gondoljon most csak magára. Erősnek érzi magát?

- Erős vagyok és bízom magamban. Csókolj meg, Erna.

- Most nem lehet...

Később, Egyiptomban, a Nílus partján üldögélve, sokszor gondolt vissza ezekre a napokra. Arra is gondolt, hogy feljegyzi őket, valami határozatlan képzelet támadt benne annak, amit az emberek Történelemnek neveznek, hogy azt valakinek meg kell tudni, valakivel közölni kell. Valahová levelet kell írni, ahonnan nem jöhet válasz, s ahová mégis, egyre forróbb vággyal, egyre reménytelenebbül írjuk a leveleket: *az elkövetkező generációknak*, akik élni fognak, mikor mi már halottak leszünk. Legigazibb, legrejtettebb gondolatainkat velük szeretnénk közölni, akik nincsenek, legfontosabb eseményeibe életünknek őket szeretnénk beavatni, akiket nem érdekel még, legégetőbb kérdéseinket hozzájuk akarjuk intézni, akik nem tudnak felelni, s nem fognak felelni soha és jönnek, évezredek óta, egy irányban a levelek, és soha nincs válasz, és nem lesz válasz soha, az idők végzetéig.

Ő is gondolt erre, hogy feljegyzi e napok történetét: úgy és annyit, amennyit neki jelentettek. Kalp Istvánnak is próbált beszélni róla, zavartan és általánosságban, szorongva lesván, vajon megérti-e, észreveszi-e, hogy róla van szó és a családjáról. De Kalp István, aki áhítattal és bámulva figyelte, nem értette meg őt, nem látta meg könyörgő tekintetét, szó szerint vette a szöveget, általános érvényét fogta csak fel, és példázatokot csinált belőle. Ezek a szomorú, ködös példázatok maradtak azután meg az egészből, pompás, hímzett köntösök, amik mindenkire illenek és senkire, amik fel nem melegíthetik a hóban és fagyban dermedező meztelen lelket.

Talán közelebb jutott volna a valósághoz, ha semmit sem fűz ahhoz, ami történt: se gondolatot, se tanulságot. Ha nem lát összefüggést az események közt, s nem veszi észre a jelképet, ami ott lebeg fölöttük, hogy késő századok emlékül elvihessék. Csak a mozdulatot figyeli, s ceruzájával hűen kíséri a kacskaringós vonalat, amint fel és alá hullámozik a mozgás és szabadság ficáncoló boldogságában.

Mert Raganza sokat mozgott s cselekedett ezekben a napokban. Nem tudta, miért és hogyan, de cselekedett. A helyzet kialakult. Föllélegzett a Város, az élet elnyomott arisztokráciája elébújt pincéiből, s ujjongva söpörte el az Elmélet sárga, zörgőcsontú kísérteteit. Széttépett papírlapokat kergetett a szél, a kor áhítattal tisztelt bibliáját, egy bizonyos könyvet, ami szigorú, természettudományos alapon tárgyalt egy teljesen fiktív, statisztikai pasziánszjátékot, ami a valódi tudományt soha nem érdekelte, és nem is tartozott hozzá, ezt a könyvet vidám gyermekkezek szaggatták szét, és lapjai odasodródtek a dübörgő kocsikerekhez, amik, íme, megindultak megint a hosszú vesztéglés után, sárosan, nyikorogva, zihálva a túlterheléstől, de megindultak.

Az egész nagy eset olyan volt, mint valami gyermekcsíny. Az ágyúban - mint később, az élclapok nagy öröme, kiderült - valóban nem volt töltelék: az Elmélet komor papjai, akik lenézték a tényeket, és nem vették tudomásul, gögös hitében a nagy Elvnek, kísértet-testükhöz képest meglepő élénkséggel riadtak szét az első Tény falra festett árnyékától. Ez volt a dolog képe: és utána ment minden magától, mint a karikacsapás.

Raganza egy hónapon belül hadügyminiszter, azután úgyszólván diktátor. A legféktelenebb álmok, feltéve, hogy az Élet szülte őket s nem az Elmélet, hihetetlen könnyűséggel, játszva valósulnak meg. Akropoliszról úgy beszélnek, mintha már meg is volna. Az Akropolisz-részvények óriási magasságba emelkednek, minden vállalatnak van, ha csak közvetve is, valami köze hozzá. Az ellentéteket, amik miatt egy év előtt az egész légvár olyanféle képtelenségnek tűnt, mint az örökmozgó, vagy a fából vaskarika, most egyszerűen elfűjja a közvélemény. Csak merjen moccanni a kishitű, savanyú ellenség, majd meglátja, ki húzza a rövidebbet! Mi tulajdonképpen mindig Akropoliszt akartuk, s ki tudná fölépíteni, ha mi nem? Afrika hallgat, és szkeptikusan figyel, ugyan ki törődik Afrikával? És ha Európa haragszik, és

dörmög egy kicsit, majd megbékül, ha látja, hogy nem megy másképpen. És ha a Mars-csillag lakói nem vesznek részt a vállalkozásban, annál rosszabb a Mars-csillag lakóira nézve. Raganza a cselekvés embere, ki állítja meg Raganzát? Az ő személyében egyesül költészet és valóság, nézzétek hajlékony, kemény kis alakját, mily hetykén, vidáman lobog és lángol a kitörő életkedv tűzhányója fölött. Vajon mi fűti?

De hát jegyzékek jönnek és sok tárgyalás és egyéb bolondságok. Idebent is morognak sokan. Valami Bolza Károly pamfletet bocsát ki, amiben figyelmezteti az uralkodó pártot a fenyegető veszélyekre. Összekötetésben áll a külfölddel és hazaáruló! Elfogják, de azonnal szabadon bocsátják, állítólag Raganza kívánságára. Raganzának nincs oka félni senkitől, nagylelkű lehet, ha akar. A jegyzékekre és tárgyalásokra és fenyegetőzésekre pedig fütyülünk. Lám, minden elintéződik szépen, magától, a kishitűek morogva húzódnak vissza, s szájtátva figyelik a csodálatos színjátékot, amit a Város nyújt nekik. A nagy vállalkozás előmunkálatai folynak, nincs még bevallva a cél, de mindenki tud róla, és mindenki helyesli. Mindenki tudja, mit jelent, mikor egy napon kétezer repülőcsoda emelkedik a város fölé, és próbaköröket ír le, hatezer méter magasságban. Pompás, ragyogó fecskék ti, itt az ősz, és ti bontogatjátok, edzitek szárnyaitokat, mi tudjuk, hová akartok repülni, vándormadarak, forróbb hazába, át a Földközi-tengeren. Nos, kinek van kedve velük tartani? Hiszen nincs egyéb dolgunk, az élet állati részén túl vagyunk, ki gondol a kenyérre? Eddig volt az élet, a puszta keret, lássuk végre, mit tud adni nekünk, lássuk a Tartalmat.

Raganza majd megcsinálja nekünk. Raganza betölti majd az üres keretet. Ki tart Raganzával, a cselekvés emberével, Raganzával, az erőssel?

Együtt áll az expedíciós hadsereg. Egy kis huzavona, intrikák, félelmek, egy kis irigység s féltékenység, azután minden úgy történik, ahogy mindenki kívánta.

Raganzát kinevezték az expedíciós hadsereg főparancsnokává. E napokban sokat dolgozott valóban. Akropolisz tervrajzai, szétterítve az asztalokon, hat szobát töltöttek meg, és ő nem mozdult ki ebből a hat szobából. És mindenkivel beszélt, és mindenkit irányított. Munkatársai, alantasai el voltak ragadtatva tőle. Mindent tudott, a legapróbb részletekig. A sokoldalúságán bámultak: hogy katonának éppen akkora, mint szervezőnek, a rombolásban éppoly kitűnő, mint az építésben. Elhitték a csodát, hogy odakint, a Nílus partjain, harcolva fog építeni, egyik kezében karddal, másik kezében vakolókanállal.

Katonai testőrei csodákat beszéltek szakértelméről. A diplomaták, követek telekürtölték a világot államférfiúi géniuszával. És volt egy mérnök, aki azt állította, hogy Raganza a század legnagyobb tervezője, aki korszakot alkot az építőművészetben.

Ez a mérnök, aki Akropolisz tervrajzán dolgozott, megleste Raganzát. Este tíz óra után, mikor munkatársai elmentek, Raganza visszavonult az egyik, számára fönntartott asztal mögé, amihez senkinek nem szabadott nyúlni. Egy kastély terve készült ezen az asztalon, helye az általános tervrajzban úgy volt megjelölve, hogy a kilencedik sugárút végén, a Béke-negyedben épül: egyike azoknak az épületeknek, amikhez elsősorban fognak hozzá, ha a katonai expedíció sikerül. Óriási park közepén, kacskaringós hegyi út tetején áll majd a kastély. Kék köd veszi körül, és tornyából nem lehet látni, csak a parkot és a messze láthatárt, ami a kettő közt van, eltakarják a pálmák. Izzó és bódító álmot szülte ezt a kastélyt, különös alakú folyosók kötik össze a szeszélyes rajzú szobákat. Lépcső nincs is az egész házban, furcsa szerkezetek emelkednek és süllyednek, fel a kertből, le a langyos vizű fürdőtavakig: ebben a kastélyban csak felröppenni és lezuhanni lehet, és mindenütt új csoda várja azt, akit a kastély vendégül lát. De ki lehet ez a vendég? Mert az egészet az ő számára építették, ebben a kastélyban lakni és élni nem lehet, csak várni őt, vörös fényben remegő szobák mélyén, óriás fák alatt, hatal-

mas ágyak függőyei közt. Ebben a kastélyban a vendég van otthon, az ajtók kitérve várják, a szőnyegek elébefutnak. Két szoba közt nincs ajtó, az egyikből egy márványmedencébe lépsz, melyben hattyúk úsznak, s a túlsó oldalon a medencéből lépsz át a másik szobába. Nincs benne tűzhely, csak kandalló, nincs benne éléstár, csak heverőpamlag.

A bútorok és szobák pedig mintha ruhái volnának egy karcsú testnek, mind emberformájúak, homorú és kígyózó vonalakban utánozzák fejét, amit lecsüggeszt, karjait, amit kinyújt, derekát, amit hátrahajt, lábait, amiket fáradtan bocsát el.

A hadsereg első része elindult. Harc nélkül érték el a tengert, és minden a legnagyobb rendben bonyolódott le. A derékhad, Raganzával és a vezérkarral, később volt indulóban. Az utolsó napokban az új kormány elfoglalta helyét, és megszavazta az előirányzatot.

Most már nem fogadott senkit, minden idejét lefoglalták az előkészületek. De bizalmas körben henyélve és vidáman beszélgetett. Egész kis udvar alakult körülötte, első hevenyészett vázlata egy későbbi, nagyszabású udvartartásnak. Az utolsó esték egyikén színházba ment: megváltoztatták a darabot, a színészek neki játszottak. Az a bolond ötlete támadt, hogy az egyik jelenetet hagyják el, és játsszanak helyette egy másikat egy másik darabból, és megtették. A páholyból azonban nyugtalanul nézett körül. Azután, még a darab befejezése előtt, otthagya helyét, és hazament.

Feleségét a fogadószobában találta. Nagyobb társaság volt együtt, katonák és politikusok. Ernán estélyi ruha, néhány vakító ékszer. Apró asztalkákon italt és csemegét szolgáltak fel. Őt is körülvették, asszonyok mosolyogtak rá.

Többször megpróbálta, hogy a felesége közelébe kerüljön. Nem sikerült. Végre, mikor már lemondott róla, váratlanul tette vállára a kezét.

- Elhanyagol, Raganza.

- Látom, el van foglaltva nagyon.

- Haragszik?

- Örülök, hogy vidámnak és bátornak látom. Emlékeket kell gyűjtenie, ugye, legyen majd miből élni odakint, ahol talán sokat leszünk egyedül.

- Egyedül?

Az asszony csodálkozva, tágra meresztett szemmel nézett rá. Raganza felnevetett.

- Hát azt hitte, ott is multságokat tartunk majd?

- Ott... azt nem hiszem... de itt... úgy gondolom, nincs ellenére, ha úgy vezetem tovább a házat, mintha itthon volna a gazda...

A kalandor egy percre elsápadt.

- Erna... úgy érti... hogy... nem jön el...

- Hová?

- Egyiptomba...

- Dehogynem... Nagyon hamar meg fogom látogatni, nem is hiszi, mennyire érdekel a tábori élet, meg fogom látogatni, nagyon hamar... Tavasszal, ha Kalp István értem jön, jó lesz így, tábornok úr?

Kalp István ebben a pillanatban lépett hozzájuk. Az utolsó szavak már neki szóltak.

X

Egyiptom.

A parton túl zölden, betegen búsul az afrikai ég. Túlhan, ha a másik oldalra fordul a szem, a gúlák ködös, álomszerű körvonala. Lent a folyónál a tábor: Raganza vezérkara.

A diadalmas chartumi ütközetet a nyugalom néhány napja követte. Odahaza a Város ünnepelt, idekint pihent a sereg. A foglyokat válogatták, nagy részük máris útnak indult Alexandria felé, hogy részt vegyenek az építkezésben, mert a gúlák alatt, sivó homokban, szeszélyes rajzok futkostak immár, Akropolisz alapvonala.

A parancsnok este érkezett a táborba, az árkokból jött egyenesen. Testőrsége már berendezte a betonsátrat fogadására, őrzőjáratok cirkáltak mindenfelé. Kalp István, aki parancs szerint itt kellett, hogy bevárja, már-már azt hitte, nem érkezik meg. Hat óra volt, s az alkonyattalan afrikai éjszaka, mint valami színpadi fogás, hirtelen kioltotta a napot. Villanygömbök gyúltak ki mindenfelé a sátorutcák során: a tisztek visszavonultak. Két százados átjött a parancsnok sátrába, Kalp István vette át a jelentést helyette, azután maga is a nagy lakószobába vonult.

Kóválygott a feje, nyugtalan volt. Katonáit kiküldte, egyedül maradt, járkálni kezdett. Megnézte az óráját, néhány sürgönyt olvasott el, a központból jöttek, csaknem kivétel nélkül a parancsnoknak szóltak. Egyhangú lelkesedés, elragadtatás és mégis volt az egészben valami erőltetett, természetellenes. Kalp Istvánban nyugtalan utóérzés támadt. Félteni kezdett: szeretne volna már, ha a parancsnok itt van. Sötét lett odakint, és a tábor elcsendesedett.

Nyolc órakor lefeküdt. Még az ágyba is magával vitt néhány iratot, hogy elűzze a rossz gondolatokat. De az afrikai éj erősebb volt, valami zúgott, és valami zengett, azután, messziről, egészen halkán, szinte derülten, fojtott, mély hangon...

Kalp István kiejtette kezéből az ívet, összeborzongott, és felült az ágyban. Fülelt. Most megint csend lett, de nem, nem tévedhetett. Fülére szorította kezét, hogy felismerje, *belülről* hallotta-e mégis, de nem, odabent ijesztő csend volt megint. Vagy talán nem működik a szerkezet?

Lefeküdt megint, és komoran nézte a szemben levő falat. És érezte, hogy közeledik az ájulás: a falon lassan megjelent, alakot öltött a kép, afrikai erdő, az ám, itt a közelben valahol. A pálmák szétnyílnak, meztelen nő hajtja félre az ágakat. Felkúszik egy hajlékony törzsre, a sűrűből párduc ugrik elő... lábai után kap...

Kalp Istvánt veríték lepte el. Mikor már majdnem kialakult a kép s meg tudott volna nyugodni, az éjszaka mélyéből, az erdők felől megint felhangzott a bugyborékoló, mély, halk nevetés. Nem volt benne kétség, *onnan* jött a hang, *onnan* jött a csiklandós, bugyborékoló nevetés. Soha eddig nem kísértette még lelkében a hang ezt a buja, kábító képet, és most egyszerre, az erdő, az erdő szöveget adott hozzá...

A nevetés erősödik... mintha különböző helyekről fakadna. Bujkál a fák között, kipattan, eltűnik megint. Merészebbé válik, vontatottan kinyúlik, visszakunkorodik, mint az ostorszój. Zizegve borzolódik a levegőben.

Mikor magához tért, az ágya szélén ült valaki. Raganza volt, tábori ruhában.

- Parancsnok! Hogy került ide?

- Hallgasson, Kalp. Elengedtem az őrséget.

- Miért nem futottak be este...

- A postát vártam.

- Milyen szörnyű éjszaka...

- Ez a mai?

- És a tegnapi... Az utolsó összecsapás.

- Igen. Sokan elestek.

Az éj sötétjében, fojtottan, gyors szavakat váltottak, különös éj volt.

- Bejött a szobámba?

- Nyugtalan vagyok, Kalp.

- Én is. Hallucináltam.

- Mit hallott?

- Nevetést.

- Nem hallucinált. A sakálok üvöltének. Engem is végigkísértek az úton.

- Borzasztó hang, soha nem hittem volna. Úgy látszik, közel van az erdő...

- Az az erdő, ahonnan a felvétel készült...?

- Úgy látszik, az az erdő.

Hallgattak. Azután megint Kalp István szólalt meg.

- Ön sem tud aludni, parancsnok?

- Nem tudok.

Szünet. Azután Raganza:

- A sürgönyök?...

- Ó igen... persze. Az Elnök jelenti, hogy...

- Nem érdekel... Mi van még?

- A külügyi hivatal...

- Hát még?

- Igen... a kegyelmes asszony...

Csönd.

- Ennyi az egész: „Büszke vagyok rád”.

- Semmi több.

- Semmi.

Csönd.

- Én sem tudok aludni, Kalp. Mit tegyünk?

- Menjünk talán szemlét tartani.

- Hadd aludjanak. Maradjunk csak így kettesben.

- De nem bírom hallani ezt az átkozott röhögést. Szét kellene kergetni a sakálokat.

- Elszélednek maguktól is. Ott kóborolnak az épülő falak közt. Valami egyebet.
- Sakkozzunk?
- Nem. Színházat szeretnék.
- Idézzünk szellemeket.
- Az ám. Jó ötlet, Kalp... és jó játék. Ma hajlandó vagyok. De nincs itt a felszerelés.
- Itt van. Elhozattam mindent. Fel van szerelve.
- Ah, igazán... Ez már derék.
- Ideát, a másik szobában.

Hálóköntöst kapott magára.

- De médium kellene... Felkeltsek egy katonát?
- Minek? Majd én. Egyszer mulatni akarok magam is.

Izgatottan, élénken, felvillanyozva vetették rá magukat a játékra. Elkapkodták egymástól a tárgyakat, siettek. Felállították a dobogót, amin a kísértetnek meg kell jelenni. Raganza le-guggolt, és elkészítette a füstölőszekrényt, a dobogó alatt. Azután a médium ülőhelyét kapcsolták be az áramba, a bűvárharangban, amit a fejre kell illeszteni, hibátlanul keringett az áram. Kipróbálták mindent, hogy működik-e. Azután elsötétítették a szobát, a sötétben izgatottan nevettek előre. Raganza fejére illesztette a harangot.

- Nos, Kalp. Fogja meg a kezem. Csavarja fel a füstölőt... Aha, nagyon szép. Nos, mit gondolsz, ki fog jelentkezni?
- Próbáljunk valami egyebet... Talán mi magunk hívhatnánk... Mi lenne, ha Caesart idéznők?
- Ugyan, nem érdekes... Unalmas ötletei vannak, Kalp. Majd én állítom össze a műsort. A színház ötlete a magáé volt, Kalp, ezt ne felejtse el, de a műsort, ha már benne vagyunk, majd én állítom össze.
- De zene kellene hozzá...
- Nem hallja üvölteni a sakálokat? Kell ennél istenibb zene? Tehát élőképet akarok látni bevezetőnek...
- Akropoliszt... Akropoliszt akarom látni... a jövőbe néznék, ha lehetne... Gondoljon Akropoliszra, és vetítse elém, Raganza... Gondoljon Akropoliszra, Raganza...

Raganza felnevetett. Először hallotta nevetni Raganzát, és összeborzongott: ugyanakkor egészen közelről egy sakál is felüvöltött, és a két nevetés összefolyt.

A ködoszlopban éles kép jelent meg. Elöl a sivatag, mögötte távoli város, mintegy délibáb. Fehér kupolás tornyok, büszke ívek. Aztán közeledik a kép a lencse felé. Tágulnak az utcák, forogni kezd a város, a sugárutak tölcészerűen ágaznak szerte, a lassan forgó korong szélei felé, egyenlő távolságban. Mindegyikből a központ felé látni: középen vakító fehér fényben úszva, a Bábel torony, ezer cirádával, körbefutó ablakosokkal.

Kalp István elragadtatva kiált fel. De szinte ugyanakkor összezavarodik a kép, az egész szétomlik. Láng csap fel a Colosseumból, pillanat alatt romokban hever minden. Holttestek ezrei borítják az utcákat, sakálok nyúlnak ki a tátongó ablakokon. Kalp István csalódottan nyög.

- Raganza, nézze... Távolodik a kép... Füstölgő romokat látni... Dermedező falakat, amik nincsenek betetőzve... Ennyi maradt Akropoliszból?

- Nem ennyi maradt, ennyi készült csak el. Az alapterv rossz volt, nem lehet megcsinálni.

- És ezt tudta, Raganza?

- Tudtam, Kalp István.

- Mi lesz hát?

- Mindegy... Mulatni akarok. Hadd lássuk hát a színészeket. Jöjjenek a hölgyek előre. Nos, Kalp... valami szépet... akar-e látni... Egy nő kísértetét, fehér ruhában, csukott szemekkel... összeszorult ajkakkal, amiket nem lehet megszólaltatni... Figyeljen...

Kalp a ködoszlopra meredt. De hiába, a köd kóválygott, gomolygott, szeszélyes rajzok futkostak rajta, de nem alakult ki semmi. Percekig tartott az erőlködés. Aztán Raganza károgva felnevetett.

- Ej, hát nem sikerült... Sejtettem előre, hogy ez nem fog sikerülni. Vannak nagyon makacs kísértetek... Nos, lássunk valami mást. Emlékszik még a legutolsó ülésre?...

- Emlékszem, Raganza. Mikor szétkergetett bennünket...

- Igaza van, udvariatlan voltam. És főként magával szemben resteltem, nos, veszett fejsze nyele, tegyük jóvá, ha még lehet. Ki is volt az utolsó azon a kellemetlen ülésen?

- Nem tudom biztosan... valami szakállas...

- Igen, emlékszem már... Valami apostol... Nagyon méregbe hozott, tudom már. Ízetlen célzásokat tett rám, a hölgyek kedvéért, hízelegni akart. Rosszul nevelt kísértet... de ha úgy tetszik neki, *most* ám hadd jöjjön, hajlandó vagyok tőle is bocsánatot kérni, a lovagiasság szabályai szerint. És mondja el a mondókáját, amiben félbeszakítottam... Jöjj hát, apostol, béküljünk ki, prédikálj nekem. Beszélj a jóságáról és szeretetről.

De a ködoszlop nyugtalanul lobogott csak. És Raganza felugrott.

- Hé! Kalp István! Ma nincs szerencsém!

Letépte a harangot fejről.

- A képzeletem... a képzeletem megrekedt valahol... nem rajzol éberen... nem engedelmesskednek a kísértetek... Adj innom...

Kalp István pálinkát hozott a kamrából. Beteg fényben égő szemmel néztek egymásra, nevettek és koccintottak. Azután Raganza állt fel először. Tántorogva ment a szélig, részegen bukott le rá. Fejére illesztette megint a harangot, lihegett.

- Jöjj hát, Szókratész... beszélj nekem a boldogságról. Idézlek, Mahomet, jelenj meg, Confucius. Alusztok-e, vagy mi van veletek, ördögadta álomszuszékok? A nagy ébresztő, Darman idéz benneteket. Vagy nem alusztok, makacsul szűrös szemmel figyeltek a sötétből? Idéz hát benneteket Jellen Rudolf, a nagy Altató, Jellen Rudolf, Darman, Raganza, vagy mit akartok még? Nos, senki többét? Kalp, a kísértetek nem jelentkeznek. Nézd meg csak, pajtás, a vezetőket.

Kalp az árammal babrált. Sziszegett és zúgott az egész, szikrák pattantak a homályban.

- Jöjjön hát akárki.

A ködoszlop magasra csap, fények villannak belsejében. Aztán, hosszú kóválygás után lassan kialakul valami. Nem ismerik fel. Csúnya tekintetű, ráncos arc, fehér copfos paróka. A térdharisnyás, csatos kötő galamszín nadrágja combjára feszül.

- Ej, márki, be jókor jelentél meg. Ismerlek valahonnan, csak nem tudom, ki vagy. Mutatkozz be, kérlek.

A kísértet gúnyosan mosolyog, hallgat.

- Voltaire?... Vagy valamelyik Bourbon?... Vagy Nagy Frigyes?... Egyik se és mindegyik egy kicsit... Van benned valami a bölcsből... valami a zsarnokból... és valami a katonából... Tudom már!... Marquis de Sade...

A kísértet meghajtja magát.

- Az „Erény hátrányai” és a „Bűn előnyei”, remekmű mind a kettő! Csakhogy szemtől szembe láthatlak, sátánok Krisztusa, szerzője a rosszság bibliájának! Nem is tudtam, hogy a díszes csöcselékben, mely lelkem alatt lakik, te is ott bujkáltál valahol. Nos hát, ki a porondra, fickó! Beszéljünk kicsit.

A kísértet gúnyosan nézi őket.

- Azt mondd, én idéztelek? Mindegy. Talán a pálinka mámorra idézett, mámorok apostola. Jöjj hát, győzz meg bennünket, hogy a bűn, a gyűlölet és gyilkolás gyönyörében ébredünk önmagunkra, haláltól vacogó élőlények mi, hogy a jóság a gyávák menedéke csak, hogy önmagát nem az váltja meg, aki keresztre hagyja feszíteni testét, hanem az, aki őt keresztre feszíti, hogy kínjában gyönyörködjék: hogy az, amit mi részvétnak hiszünk magunkban, szorongó aggodalma csak önzésünknek, mely attól tart, hogy *őt* is hasonló baj érheti, hogy akinek nincs oka félni senkitől, nem ismer kegyelmet, hogy ama szörnyű Isten, ki a gyötrelmek poklát teremte a földön, ki bűnösnek teremte a világot, hogy vízözönbe fojthassa, példát akart csak adni nekünk, hogy kövessük, s teremtsünk egymás számára, a magunk gyönyörére, hasonló poklokat? Beszélj, de Sade, mulattass minket!

De a kísértet hallgat, hunyorogva és mosolyogva figyel.

- Ej, hát nem tudsz beszélni? Csak *én* tudok szavakat adni neked, én, aki jó voltam, s nem gyilkoltam embert? Akkor el veled, hitvány kísértet, nincs dolgunk egymással. Keresd fel hű társadat ott az alvilágban, ő megért téged, neki éppolyan öröme a szenvedés, mint neked a kínzás, énnekem egyik se kell, egyik se boldogít, hallod-e? Untat a kegyetlenséged, hiszen azért vagy csak kegyetlen, mert nem ismered a fájdalmat, el veled, adj helyet mulatságosabb kísérteteknek! Távozz, sátán!

A ködoszlop megremegett és összefolyt. De Sade alakja eltűnt. Kuporogva üldögéltek darabig, Kalp István a vezetéken pizsmogott.

- Ej, nagyon soványak ezek a kísértetek - pattant fel Raganza -, lefogytak a halálban. Adj innom, pajtás.

Ittak mind a ketten.

- Mi lenne, ha szakítanánk a halottakkal? - vetette fel Raganza később. - Talán több szerencsénk van az élőkkel? Ne próbáljuk meg?

Kalp István nem értette.

- Élőkkel? Élőket is lehet idézni?

- A bennük lakó kísértetet, miért ne? Pusztán technikai kérdés az egész. Hiszen csak annyit kérünk belőlük, amennyi érzékelhető, annyit bőven adhatnak anélkül, hogy vesztenének vele valamit. Ki hallotta már, hogy valaki lefogyott attól, hogy a tükörbe nézett, vagy súlycsökkenést lehet-e lemérni azon, akiből a fényképezőgép egy lemezre való emanációt kölcsönvett? Ha mozgóképet vehetsz fel magadról, és szétküldheted a világban anélkül, hogy magad oda-

mennél, miért ne idézhetnéd fel azt is, aki nincs itt: miért ne idézhetnéd fel kísértetét, vagyis azt, ami belőle számodra érzékelhető, a képét?

Kalp István megremegett.

- A lélek annyi hát, ami belőlünk érzékelhető? Ez éppen ellenkezője annak, amit eddig hittem.

- *Csak* az a lélek, Kalp István! - mosolygott Raganza. - A többi, amiről nem tudunk, mert nem foghatjuk fel érzékeinkkel, a többi *valóság*, nyilván ama *test*, amiről nem lehet fogalmunk.

- Kit idézzünk hát, Raganza?

Raganza a szék karfájába kapaszkodva előrehajolt. A szája mozgott, hang nem jött a torkából. Sokáig vívódott így, a ködoszlop közepén pillanatra megjelent egy arc, de rögtön eltűnt megint. Kalp István Ernát vélte megismerni, különös megilletődés fogta el, nem merte megnevezni. Láta, hogy erőlködik a parancsnok, és elfordult. Azután riadtan egyenesedett ki: Raganza felugrott a székből, lekapta fejéről a harangot. Az arca dült volt és vörös.

- Úgy látszik, fáradt vagyok, Kalp. De még nem fejezhetjük be az előadást: a közönség türelmetlen, nem kapott eleget. Álljon ki helyettem, Kalp, jelentse be a *pièce de résistance*-ot. Vegye fel a harangot, én majd a sűgőlyukba ülök.

Kalp István engedelmeskedett. Már nem nagyon tudta, mi történik vele. Az álmoság, az ital, a sakálók üvöltése összefolyt szívében, érezte, hogy a különös álom vége felé közeledik. Még egyszer le kell buknia a mélységbe, még egyszer meg kell ízlelnie a téboly gonosz mámorát, még egyszer birokra kelnek küszködő, szegény elméje s a Rögeszme, amitől nem tudott szabadulni, s aztán... aztán jön az ébredés, valami ismeretlen világosságban, amire már nem is emlékezett, amitől félt és amire vágyott. Békés, bánatos nyugalom szállta meg, már tudta, hogy *utólszor* indul el a szakadék fölött, a téboly vékony kötelén, kínosan, gyötrelmesen egyensúlyozva, de már megadta magát, már tudta, hogy nem akar átjutni a túlsó partra. A közepén megáll majd, eldobja egyensúlyozó rúdját, a Rögeszmét, s aláhanyatlik a boldog semmibe. Mert az örültet nem lelkesítette immár sem a pokol, sem a mennyország, csak a feledés, hogy elfelejtse végre önmagát.

A harang fejére borult. S azután eltűnő öntudattal figyelte Raganza parancsoló szavát.

- Carabella Lídia!

Még mosolygott is magában s valami ilyesfélét dörmögött: „Kár volt a falra festeni!”, és széthúzta a száját. Azután valami különös történt.

A ködoszlop félrebillent, lehajlott. Léghuzam sodorta félre a függönyt, ajtó csapódott. S az emelvényen kemény, rövid lépés dobbant. Lihegő hang kísérte a tüneményt, odakint felüvöltött a sakál. És ott állt, pár lépésnyire tőle az asszony, hunyorogva a homályban, két fehér kezét homlokához emelve, lassan forgatva a fejét jobbra és balra, mintha keresne valakit.

- Carabella Lídia?

- Én vagyok... Ki szólít?... Miért van itt olyan sötét?... Raganza... te vagy az?

Kalp István lassan, kábultan emelkedett fel a székről: ösztönszerűen a haranghoz kapott mind a két kezével, és leemelte a fejéről. Ugyanekkor Raganza a falhoz futott, és felcsavarta a villanyt. A szobát élénk, vidám, fehér fény nyitotta fel. És ott álltak mindhárman: a két férfi sápadt, gyűrött arccal, zavaros szemekkel és a színésznő. Carabella Lídián bőrkabát volt, fekete haján sportkalap, lábán szürke szattyáncsizma. Most, hogy világosság lett, rögtön Raganza felé fordult, s nem is vette le róla többé a tekintetét.

Raganza összehúzta a szemöldökét. Erre nem számított.

- Mit jelentsen ez, Carabella?

Carabella dacosan vont vállat, azután erőltetve nevetett föl.

- Hát ön nem tudta, dicső parancsnokom, hogy már egy hete Khartumban vagyok a hadszíntéren? Pedig ott voltam a fogadtatáson. Most azután itt vagyok.

Egy pillanatra megállt.

- Azt hittem, egyedül találom és...

Raganza gyors pillantást vetett Kalp Istvánra, és keményen vágott közbe:

- Ki engedte be?

- Senki. A kert felől jöttem. Nyitva hagyták az ajtót. Láttam a sátor tervrajzát, tudtam, hogy ez a lakoszobája. Az ablakon át néztem be, sötét volt már. Azt hittem, lefeküdt.

Lihegve fejezte be, hogy ne legyen ideje meggondolni magát.

- Beosontam ide a szomszédba a sötétben, lefeküdtem a szobája küszöbe elé, hogy reggel, mikor kijön, ott találjon. Azt hittem, abban a másik szobában van. Alig feküdtem öt percet, a nevemet hallottam, maga a nevemet kiáltotta, Raganza... Felugrottam, és benyitottam ide... Valami gözt láttam... Azt hittem, egyedül van...

Nem nézett Kalp Istvánra, egyenletes, egyhangú, érzéketlen határozottsággal beszélt, énekelve szinte, mintha leckét mondana fel.

- Látom, hogy csapdába csaltak. És ön szövetkezett Kalp Istvánnal, Raganza, hogy csapdába csaljon. De mindegy, játsszunk nyílt kártyákkal. Én önt szeretem, Raganza, és azért jöttem, hogy ezt megmondjam önnek. Ha Kalp Istvánnak ez kellett, hát megkapta, mert, úgy látom, ez kellett neki.

Mereven, mozdulatlanul állt, a vágy és gyűlölet eksztázisában, alázottan és gőgösen, szerelmet könyörögve, és szerelmet megtagadva, felajánlkozva az egyiknek, és eltaszítva a másikat.

De nem nézett egyikre se: az egyik és a másik pedig összenézett. Kalp Istvánt valami fájdalmas, szelíd béke öntötte el, hogy túl van a dőfésen, most már csak vérének csobogását kell figyelnie, míg elfolyik, és alhat végre, az álmatlan éjszakák után. Raganza lelkében újra felcsendült a kintorna émelygős dala: a dal a boldogságról. És most hová? kérdezte magától. De csak a sakálok üvöltöttek.

Azután tivornya következett. Tarka színű italok kerültek elő, muzsika is volt, felkeltettek néhány zenészt. Ezeket később elküldték, és ott maradtak hármasban. Carabella jókedvű lett az italtól, vacsorát rögtönzött, pudingot és parfét, à l'Akropolisz. Anekdotákat, pletykákat beszélt el, hazulról, amiket Raganzáról csinált a ledér utcai divat; fuldokolva nevettek, különösen egyikén, amiben Raganza nagyon furcsa színben volt feltüntetve. Carabella fátylakat vett magára, és táncolt nekik. Utána részegen és bolondul Kalp István ölébe vetette magát, dadogott és nevetett és sírt, az életéről beszélt. Tökéletesen be volt rúgva. Magához ölelte Kalp István fejét, s lihegve vallotta be, hogy igen... a kép, a különös filmrészlet, ami a birtokában van, megtörtént... még a dátumot is megmondta, amikor csinálták, igen, itt a közelben valahol, az erdő sűrűjében. Hát igen, nagyon fiatal volt, és valaki okvetlenül akarta, nagy pénzt ígértek érte és protekciót a világ egyik legnagyobb vállalatához, diadalmas pályát, érvényesülést... elkábult, nem tudott ellenállani, de azután nagyon megbánta az egész ostobaságot. És Carabella átölelve, magához szorítva Kalp István fejét, forró szemekkel nézte. Raganzát, és

minden átmenet nélkül beszélni kezdett róla. Gúnyolódva és kicsinylően, részegen jellemezni kezdte Raganzát, és makacsul követelte, hogy Kalp István adjon neki igazat. Nézd, odanézz, szegény, beteg ember, milyen ostobán bámul bennünket, a parancsnok úr! A világhódító! Szegény, nagyon szerelmes a feleségébe, azt mondják. Pedig egész csinos fiú volna, ha nem ráncolná össze a homlokát, és nem nézne olyan sötéten maga elé, mintha azokat a kis szobrocskákat akarná utánozni, amiket csináltak róla a Városban, amiken a szája úgy legörbül és az egyik kezét a mellényébe dugja, mintha nagyon töprengene valamin. A cselekvés embere! A nagy Tett, ilyen címmel adott ki róla könyvet valami ostoba ánglius, és a címlapon is ez az ostoba képe van a fizimiskájának, a legörbült száj, összeráncolt szemek, mellénybe dugott kéz, töprengő tekintet! Hát nem bolondság? A Cselekvés Embere, olyan ábrázattal a címlapon, mint valami dervis, vagy talmudista rabbinus. De az a furcsa, hogy ezek a nagy politikusok, nagy hadvezérek mindig így vétetik le magukat, olyan arccal, mintha a cserebogár halhatatlanságáról elmélnének. Hát a költők és nagy szellemek ezzel szemben miért nem ábrázoltatják magukat díjbirkózónak, amint éppen sziklákat dobálnak a hegyről lefelé? És a haja, no de nézd már a haját, azt az egy tincset, ami olyan ábrándosan és okosan, olyan nagyon jelentősen lóg bele a homlokába. Ez is rajta van a képen meg a szobron meg a könyvben. Tudod-e, min töpreng olyan nagyon? Csak a hajtincsen töpreng, hidd el nekem, nem a világ megváltásán és Akropolisz felépítésén, vagy hogy hívják ezt a mozi-várost, amit itt csinálni akartok nekem, hogy még egyszer eljásszam Cleopatrára, amit már akkor is untam, mikor először játszottam el. Mert tudom ám, hogy nekem csináljátok, pedig én már nem akarok játszani, nem akarom már látni magamat kifestett arccal, táguló fekete szemekkel, jaj, a szemeim, elbódulok és émelygés fog el, ha látom, ezer példányban, tízezer példányban, ahányszor akarjátok!... pfuj! valami egyebet!... No de miről is volt szó? hát igen, ez a hajtincs. Mondom neked, azon töpreng, hogy mi legyen vele? hogy milyen jó volna, ha a felesége félresimítaná a homlokából, ha azt mondaná a felesége: „nézd, fiam, milyen kócos vagy megint, nem tudod rendben tartani a hajadat, te rossz gyerek?” Igen, ezt szeretné a nagy Raganza, ezért lóg a tincs a homlokába, ezért töpreng, ezt várja, emiatt csinálta Akropoliszt meg a többi, ezért ölték le a szegény arabokat, hú! láttam őket sorjába feküdni az árkok szélén, borzasztó volt! és igaziak voltak! olyanok, mint a moziképen. És mindezt, csakhogy Raganza felesége félresimítsa a tincset, és megsimogassa a homlokát, de ezt az egyet lesheti Raganza, tudod-e? Nézd, milyen vadul tekintett most rám, hú, de félek! Pedig megmondom, ha kivégeztet is, lesheti, lesheti Raganza! A feleségének esze ágában sincs félresimítani a hajtincset, majd bolond lesz, hogy a szobrokat mind össze kelljen törni! a képeket mind megsemmisíteni! mikor neki éppen a szobrok és a képek kellene, az ő ura, az ő bálványa, az erős és hatalmas Raganza! a híres, nevezetes, csodálatos Raganza! az ő ura!... Olvastam, hehehe, olvastam, jaj az oldalam, a sürgönyt! odakint, a másik szobában!... „Büszke vagyok rád!” hihhi... „Büszke vagyok rád!”... Nem jövök, nem jöhetek, tudod... nagyon el vagyok foglalva, sok estélyt kell tartani, a Város ünnepel... de büszke vagyok rád! tudom hogy dolgozol, töprengsz és lángelmédből nagyszerű szikrák pattannak, ott ülsz, mellényedben a kezed, fejedén csákó, és hajtincsed a homlokodba lóg!... maradj így, kérlek, egy percig, tessék barátságos arcot csinálni, úgy, köszönöm, elég. Elmenni?!... majd Carabella Lídia!... híresek... jaj, az oldalam, adjatok inni, híresek!

Hajnalodott. Barátságtalan, beteg, zöld hajnal volt Kalp István utolsó hajnala. Carabella Lídia lecsúszott az öléből, a szőnyegen fetrengett, nevetett és rikácsolt, és dobálta magát. Csak később, a beömlő fényben vették észre kezei közt a gyűrött, tépett leveleket!

- Hé!... mit bámulsz úgy, Raganza? Azt hiszed, részeg vagyok? Azt hiszed, félek tőled? Gyöngé legény vagy te, Raganza, annyira gyöngé, hogy még csak nem is bántalak, sajnállak,

Raganza! Nem tudom, ki voltál, nem tudom, honnan kerülsz ide, de érdekeltél egy darabig! Míg meg nem tudtam, miért lóg a tincs a homlokodba!... De csak én tudom, hogy milyen gyöngye vagy, csak én tudom, milyen hazug vagy, hencegő kalandor!... Miket hazudoztál ezeknek itt?... Nem szégyenled magad?... Hogy te Jellen Rudolf vagy... Hogy te Raganza vagy... és ezek elhitték? De kinek találtad ki ezeket?... a feleségednek?... ó, te bolond! Rossz vége lesz ennek, Raganza, meglátod, rossz vége lesz ezeknek a hazugságoknak!... *Mert Jellen Rudolf él valahol, és Raganza is él valahol...* csendben és ámulva várnak még, hogy meddig bitorlod a nevüket, komédiás!... Én tudom, én ismerem őket, a szerény tudóst, a bátor katonát, egyiknek sincs felesége, te, te ismeretlen kalandor!... csaló, csaló, csaló!... sikkasztó, tolvaj, okmányhamisító!... Nézz... idenézz... a levelek... itt a kezemben, de ne merészelj közeledni, a hiteles okmányok... mind itt van... és a többi is... az egész összeesküvés... a bosszú... olvasd csak a sürgönyöket, hogy a város ünnepel... Mi tudjuk, ugye, Kalp István?... mi ketten tudjuk az igazat, ugye, szerelmem? Miért félsz? Mit alakoskodsز még?... Vágd a szemébe a cudarnak!... Már nem kell tartanod semmitől, reggel van, mindjárt hozzák a hírt, hogy odahaza kitört a forradalom!

A sakálok üvöltöttek. Raganza lassan, nyugodtan felállt. Az asszony rikácsolva húzódott Kalp István térdei közé. Sikoltozott.

- Kalp István! Védj meg! Ki akarja tépni a kezemből! Hogy megsemmisítse! Védj meg! Vigyázz, vedd magadhoz!... Ez... ez a válasz... a válasz a leveledre, amit Bolza Károlynak írtál... értesít, hogy minden rendben van, a forradalmárok fel vannak fegyverezve... hogy te csak tartsd magad... tégy úgy, mintha kitartanál Raganza mellett... és a kellő időben, ha jelt ad, fogd le, az ő felelősségükre... Itt van... itt van minden... én csempésztem át... a rajvonalon keresztül...

Átkulcsolta Kalp István térdeit, hörgött, a szája tajtékzott.

- Vedd magadhoz a leveleket... ezt itt, főként... szerelmem... a Bolza Károlyét... a forradalom... szerelmem... tudod-e, hogy az asszony is velük van titokban... a felesége... láttam őket... Bolza Károllyal... a volt urával...

Nappal volt. Odakint ébredtek a katonák. Éles kürtjel harsant fel, a sakálok elhallgattak az erdőben. Raganza az ablakhoz lépett. Szomorú volt, az ital kóválygott a fejében. Carabella Lídia a szőnyegen feküdt, mélyen aludt, egyformán lélegzett: görcsösen összeszorított kezei közt az egyik levél letépett darabja. A többi körülötte hevert. Az, amit Bolza Károly írt, Raganza kezében volt már.

- Elfogassam önt, vagy...

- Nem. Majd én.

- Igen... legjobban lesz... ha ön... Mert nekem még haza kell mennem... dolgom van, nem tudom ebben a pillanatban, hogy mi... de valami dolgom van még...

Kalp István nyögve emelte le a színésznő kezét, ami ölében nyugodott még, átment a másik szobába, és föbe lőtte magát.

XI

A visszavonuló csapatok felgyújtották a hidakat maguk mögött, felgyújtották a nyomorult fellah falvakat is, és az utakon fatörzseket döntöttek keresztül. Itt nem lehetett megfordulni, csak előremenni: apró csoportokra válva nyargaltak a part felé, a kikötő felé, ahol a keretek alakultak.

Raganza, ötvenedmagával, először érte el a tengert. Mögötte vörösen égett a láthatár, lángoszlopok csaptak fel, a felrobbantott lőportartályok krátereit. A vezérkar riadtan, hőkkenve hallgatott, szorongó előérzettel figyeltek, nem értve semmit, nem vállalva a felelősséget a tanáccsal vagy kérdezősködéssel. Ráhagytak mindent a parancsnokra, aki ezekben a napokban élénk és tevékeny volt: hihetetlen gyorsasággal intézkedett, határozott, vezette az egész manővert. Az együgyűbbek szájtátva bámulták ezt a gigászi munkát, a szédítő gyorsaságot, ahogy a nehéz hadtömegeket szinte ujja hegyén mozgatta és dobálta, mint az egyensúlyozó légtornász: csak a finomabb ösztönűek éreztek olyanféle kábulatot, mint a griffmadártól elragadott, ládikóba zárt Gulliver, mikor a repülés lélegzetakasztó iramából aggódva kezdi gyanítani, hogy baj van: *ilyen gyorsan csak zuhanni lehet, emelkedni nem.*

A kikötőtől a szigetekig együtt maradtak: ott érték Raganzát a legújabb hírek és a repülő futár, akit maga elé küldött, s aki már megtette az utat. Ekkor, hajnalban, el se búcsúzva vezérkarától, átkelt a közelben horgonyzó „Adriá”-ra, mire magukhoz tértek, a kis hajónak már híre-hamva se volt, kijutott a tengerre, elnyelte a köd. Egy óra múlva végre üzenetet kaptak, hogy várják be, míg Raganza - egyedül, minden kíséret nélkül - partot ér a túlsó oldalon, a további utasításokat onnan fogja megadni.

Köd volt mögötte és előtte köd. És a ködre gigászi ábrákat rajzolt az elhagyott földrész, a félbehagyott tornyok csonka vonalát, amik kietlenebbek voltak a romoknál. Hullám emelte a hajó orrát, emelte s leejtette megint, és Raganza az előfedélköz párkányán járt fel és alá, hátrattette kezét, s töprengve igyekezett elolvasni az írást, amit a ködfalra rajzolt egy óriási ujj, megérteni a képet, amit a ködlepelre vetített egy óriási lencse.

Igyekezett elolvasni, azután abbahagyta. Néhány órája megint hallotta a muzsikát, a kintorna édes dalát, honnan jött? talán a hajófenékről vagy a vizek mélyéről szivárgott fel? De már nem értette a szöveget. Csak néha rémlett úgy, mintha meztelen karok nyúlnának ki a vízből, csak néha villant meg zölden valami, de hogy ő volt-e az, az Ingovány lidérce, akit keresett, nem tudta már. Most jó lett volna gondolni megint az ismeretlen csodára, a véletlenre, a boldog pillanatra, melyből béke és felejtés buzog. De bárhogy erőlködött: hiába, mintha elfelejtette volna a varázsszót. Behunyta szemét, elállította a zakatoló gondolat-gépet, hogy talán így jelentkezik majd. Azután megnyugtatta magát, hogy majd ott, ott, ahová hajója tart. És mikor felszállt a köd, és körülnézve a láthatáron, megismerte az ismerős napot s az ismerős vizet, zavartan mosolygott, félelem fogta el, s lement szobájába aludni, nem tudni semmiről.

De újra ébredni kellett, s a nyugtalan félelem nem hagyta el. Hajnalban otthagyta a hajót: motorcsónakba szállt, egyedül, és kikötött az ismerős parton, amitől félve búcsúzott el, Akropoliszért. Sokáig cirkált a móló körül, abban a reményben, hogy talál egy öblöt vagy folyótorkolatot, ahol még nem járt, ahová befuthat. Azután megadta magát, s egy befutó gőzös védelme alatt partra szállt.

Kempisch János korcsmáros tanúságát sokat emlegették, vagy huszonöt éven át, azok, akik Raganza legendás alakját mentegették a romantikának. A harmincnapos uralom előtt, mielőtt megjelent volna a városban, ebbe a korcsmába tért be Raganza, egyedül, fáradtan és kiéhezve. Kempisch János megismerte képekről, de nem mert szólni: még nem jelent meg a hirdetés, és a környék falvai nem tudták mihez tartani magukat. Italt kért, megízlelte és visszaküldte, és „igen szomorú arccal” üldögélt sokáig a kandalló mellett: mint aki nem találta meg, amit keresett. Azután felállt és elment.

Mert nem találta meg. A *felejtés* italát kérte Raganza ebben a korcsmában: szomjazott, ínye szápadlásához tapadt. Ezen az estén az országúton még mások is találkoztak vele.

Először egy katona. A Város felé ballagott, sietve szedte a lábát, hogy még elérje, mielőtt besötétedik. Lucfenyő erdő előtt kellett elhaladnia, és ekkor egy, az útra kanyarodó ösvényből toppant elébe. Vízért kért tőle, vagy akármilyen italt: a katona kulacsában lotyogott valami, de restellte megkínálni vele, mert már poshadt volt és meleg. Azután egymás mellett mentek darabig. Az ismeretlen beszélgetni kezdett. A katona is beszélt: elmondta a történetét, a csatákat, amikben részt vett, és hogy sokáig néma volt. Egyszer azután egy híres tanár, valami Jellen Rudolf, meggyógyította. Az ismeretlen megkérdezte tőle, nem tudja-e, vajon él-e még s ha igen, hol és merre található az a csodadoktor, mert ő is beteg, de a katona már nem tudta megmondani.

Azután még valakivel találkozott, egy kereskedővel, aki árut vitt szekéren a Város felé. Az ismeretlen odakiáltott neki, hogy fáradt, és hogy vegye fel a kocsijára. A kocsi mellett ment, de a kocsin már nem volt hely, csak úgy beszéltek. A kereskedő elmondta, hogy nyomorék, béna koldus volt valamikor, de volt valami híres tanár, akinek elfelejtette a nevét: ez gyógyította meg őt, valamelyik háznak a kapualjában. Azóta sokan magyarázták neki, hogy tulajdonképpen nem is ez a tanár gyógyította meg őt, magától is meggyógyult volna, de ő nem szívesen hitte el. Az ismeretlen bölintott, azután elmaradt, leült az árok szélére.

Azoktól, akikkel ezután került össze, már nem kért semmit, csak kérdezősködött. Valami utcát keresett, aminek nem tudta megmondani a nevét. Leírta pontosan a helyet, a házat, ahová be akar térni, a szomszéd tereket, ahonnan oda lehet jutni. Azután, hogy ez nem sikerült, mindenáron Jellen Rudolf lakhelyét igyekezett kinyomozni. Elment a rendőrségre, könyvkereskedőknél régi újságokat keresett. Egyik helyen azt mondták neki, hogy külföldön tartózkodik, másutt nem is tudtak róla, és hevesen igyekeztek meggyőzni őt, hogy téved, vagy összetéveszti valaki mással. Azután különféle embereknek külvárosi csapszékekben - egyszer még a pályaudvaron is - hosszadalmas magyarázatokat tartott valami találmányról, egy gépről, amivel szellemeket lehet idézni: hogy ez a gép állítólag meg is van már, egy *Darman* nevű ember csinálta, és ő valahol azt olvasta, hogy kísérletezett vele és eredménnyel: csak azt nem tudja, hol történt ez, és nagyon szeretné felkeresni az illetőt, mert a találmánnyal kapcsolatban van egy ötlete, amit fel akar ajánlani a kormánynak, ezzel az ötlettel ugyanis meg lehetne oldani a mai kritikus helyzetet.

Este, kint a mezőn, a hegy alatt látták ólálkodni. Itt meg valami barlangot vagy nyílást keresett, azt mondta magáról, hogy külföldi utazó, és hogy ennek a barlangnak kultúrtörténeti híre van, nagyon régi emlék található benne, amit meg szeretne nézni. Nem tudták útbaigazítani.

Egy kisfiú ugyanakkor azt állította, hogy a hegyoldalból óriási madár vagy lepke bújt elő, lehet, hogy repülőgép volt, de akkor egészen régi, primitív darab, sáros, homokkal borított kerekei, szárnyai inkább valami undorító, félelmes nagy rovarhoz tették hasonlóvá, amint összenyomva, letaposott hátsó lábakkal, döcögve igyekszik előkecmeregni a rászakadt torlasz

alól. Nem mert egészen közel menni, de mikor jobban kimeresztette a szemét, rájött, hogy a nagy tárgyat egy nyakig sáros, fáradt emberalak rángatja kifelé a hegyből, iszonyú erőfeszítéssel vonszolja maga után. A kerekek belesüppednek a sárba, nem engednek, ilyenkor hátrafut, alájamászik, lökni, emelni próbálja. Úgy hat a dolog, mint mikor a galacsintúró bogár egy veréb tetemét igyekszik felemelni, átgördíteni másik oldalára. Végre sikerülni látszik: a döcögő alkalmatosság valahogy megáll a lábán. A sáros emberalak pihegve pihen, azután kínosan, erőlködve feláll megint, aggódva nézi a feketülő eget. Felmászik a gép oldalán, mindkét kezével a szárnyakba kapaszkodik. Többször visszaesik, látni, hogy halálosan ki van merülve. Végre felkerül, végighasal az egyik szárnyon; gallyakat, nedves, nehéz göröngytömegeket tisztít el útjából. Azután a gép nyílásába dugja kezét, mélyen lenyúl, előrebukó fejfelé. Rángatni kezd valamit. Hátralendül, valami, amit rángatott, elszakadt a kezében: görcsösen összeszorított ujjai közt egy darab szennyes, fehér selyem. Nézi, arcához, orrához emeli, összeborzong, és elhajítja. Habozik, azután megint benyúl a nyílásba. Tapogat, keres. Mindkét keze elmerül valamibe. Most mintha súlyos, enyves, ragadós tömegbe tapadna: nagy erőfeszítéssel húzni kezd megint valamit. Bizonytalan tömeg emelkedik a nyílás szája fölé: szennyes, fehér selyembe burkolt tömeg. Megtámasztja az ülőke szélén, azután mintha érett banánt hámozna, bontogatni kezdi a selymet. Iszonyodva hőköl hátra. Habozik, odanyúl megint, a szétfolyó, mállott, barna pépet érintik ujjai, mikor visszakapja, golyó alakú kocsonya marad a két ujj között, borzadva rázza a kezét, a szennyes selyembe törli meg. Azután egy mozdulattal az egészet visszalöki a nyílásba.

Most a pilótaülésbe mászik, összekuporodva. A fogókon babrál, szellentyűket emelget. Nyiszeregve mozgolódik valami a rozsdás alkotmány belsejében. A motor rekedten hördül fel, szikrák pattannak. Egyszerre zöldes láng csap elő: ugyanekkor megmozdul a madár, és recsegve, döccenve lendül előre. Perc múlva az előrészt felágaskodik: a kormány végigszántja a sarat, mély barázdát hasít belőle, fülsértő, éles sivalkodással zúgni kezd a légszavart. A madár ugrik néhányat, kerekei sárban cuppognak. Azután a harmadik ugrásnál nagyot zökken fölfelé, és a levegőben marad. Perdül, imbolyog, vergődik, mintha rögtön le akarna bukni, egy helyben zúg, lármásan berregve, óriási darázs. Most emelkedik, a berregés csendesebb, egyenletesebb, oldalt dőlve, néhány kicsi kört igyekszik leírni, de félreccsapódik. Hármát, négyet cikázik, mint a denevér, mögötte, a fekete égen, már csillagok bújtak elő: a sárga félholdat eltakarják egy pillanatra a denevérszárnyak. De csak egy pillanatra: nagyot reccsen valami, a gép zihálva és hörögve csuklik össze, bukfcenet hány és lebukik.

Darabig a vergődő légszavart verdesi a földet, azután minden elcsendesedik. A felfordult gép alól, ijesztő mocsokból, emberalak vergődik elő. Felegyenesedik, összerogy megint. Újra feláll, bukdácsol, imbolyog. Azután hátra se nézve, eliramodik - egy domb mögött tűnik el sovány, kapálózó körvonala.

Az úton, ugyanazon úton, a Város felé indult el, de most már ismerős volt minden sarok, minden forduló. Az ott a kis korcsma volt, ahová betért, mielőtt bekanyarodott a felfelé vezető utcába, az erkély is ide látszik, az erkély, ahonnan az ismeretlen hölgy megszólította, és megkérdezte, akar-e uzsonnázni. Amott egy kis kávéház, ahová este ült be s az első híreket olvasta Jellen Rudolfról. Ez itt a mozgókép-színház, ahol először hallotta a kintorna szavát.

De milyen langyos, jó érzés volt ez. Az erkély alatt befordul, s átmegy az udvaron. Az ajtó nyílik, s Erna magas alakja jelenik meg az előszoba félhomályában, az ismeretlen fekete hölgy, úgy, ahogy először látta. És mosolyogva invitálja be az ismeretlen férfit, egy másik, kedves hölgy ül a szobában, duruzsoló szamovár mellett, hogy is hívják? Olga, igen, a kedves,

okos Olga, akivel olyan vidáman, váratlanul belemelegedtek a beszélgetésbe. Mosolygott, és felnézett az erkélyre.

De az erkély üres volt, és az ajtószárnyak betéve hallgattak. A csukott ajtókról, a hallgató és csodálkozó ajtókról eszébe jutott valami, de sikerült azonnal elhessegetni ezt a gondolatot. Mert hiszen várnak rá az ismeretlen szobában, és most már akarja is, hogy várjanak.

A házmester álmosan csoszogott elő.

- Bolza... igen, azok itt laktak, két évvel ezelőtt. Tudom, sokat kérdezősködnek mostanában újságírók. A, már rég nem laknak itt. A lakás? A lakás most üres. Hogy most... á, most nem lehet, ilyenkor akar lakást nézni?

- Kérem, nagyon szeretném.

- Nem lehet, tessék máskor jönni.

Erősen ránézett az álmos emberre.

- Akarom.

Az álmos ember egyszerre éber ember lett.

- Még hogy akarom? No né! Mit tetszik gondolni? Jobb ha elmegy. Ugyan, mi járatban van, ilyen későn? Ni csak, hogy meresztli a szemét... Hallja, majd rendőrt hívok! Ismerem én magát, nekem beszélhet, maga az a csirkefogó, ugye, aki belopózott kapuzárás után, vagy másfél éve, mikor az a híres csodadoktor itt járt a Bolza nagyságos úréknál? Hé... Zsófi!

Kövér, szuszogó asszony kukucskált elő gyanakodva a szoba mélyéről.

- Itt nincs semmi keresnivalója... hé! Hordja el magát!

- Jól van, de adjanak egy pohár vizet. Nagyon szomjas vagyok.

- Csak menjen, menjen!

- Hát nem kaphatok egy pohár vizet?

- Ott a csap, hé, minek magának pohár. Hová megy, hé, a falból akar vizet fakasztani? Nem szégyelli magát, be van rúgva? Az ott a csap, merre csavarja? Milyen ügyetlen. Persze, el van zárva a fővezeték. Na, láthatja, hogy most nincs. Kérjen a kávémérésben, az még nyitva van. Isten áldja meg.

A kapu becsapódott.

Gondolkodva állt meg az utcán. A közelben fél tizenkettőt ütött egy toronyóra. A kávémérés már be volt zárva, elindult, hogy valahol bekopogjon. Mikor a hídra lépett, fegyveres katonák állták útját.

- Hé! Az igazolvány!

- Nincs nálam igazolvány. Most érkeztem a városba.

Tanácskozás indult meg, hogy bevigyék-e. A statárium csak tegnap lépett életbe, és még nem volt pontosan meghatározva, hogy kinek van joga az utcán tartózkodni. Végre valahonnan egy vasúti jegy került elő, erre nagy nehezen elengedték, adtak neki valami ideiglenes igazolványt. Szükség is volt rá, az utcákon őrség cirkált mindenfelé. Katonák fogadták a palota ajtaja előtt is.

- Mit akar?

- Jellen Rudolf tanár vagyok. A kegyelmes asszonnyal akarok beszélni.

- A kegyelmes asszonnyal nem lehet beszélni.
 - Hát nem tudjátok, fickók, ki vagyok én? Nézzétek az írásaimat.
 - Mi ehhez nem értünk, semmi közünk hozzá. Mindenki tele van most írásokkal.
 - Nézz a szemembe, fickó. Nem tudsz elmozdulni onnan...
 - No, ne erőszakoskodjék, bácsi, mert odavágok. Gyerünk, tisztuljon innen.
- Ordító csoport közeledett.

A reggeli lapok óriási betűkkel hirdették már, hogy Raganza megérkezett. A város pillanatra megkönnyebbült. Az optimisták hinni kezdtek már, sőt nyíltan hirdették, hogy minden rendbe jött, a forradalmat sikerült csírájában elfojtani. Nyolc órakor izgatott csoportok jelentek meg a városháza előtt, kézzel-lábbal magyarázva az eseményeket. Nagy megnyugvást keltett Raganza első intézkedése, amellyel megszüntette a statáriumot, nők és férfiak kimerészkedtek az utcára, tarka ruhák lepték el a sétányt, a boltok felhúzták redőnyeiket. Híre járt, hogy Bolza Károlyt letartóztatták, letartóztatták, vagy megölték, vagy öngyilkos lett, vagy megszökött. Mindebből semmit nem lehetett tudni biztosan. A falakon kiáltványok követték egymást, mind nyugalmat, békét, rendet ígért. Fellelegzett a boldog polgárság, tíz órára olyan volt már a helyzet, hogy a hetykébbek kitépték a Raganza fejét ábrázoló kokárdát gomblyukaikba. A szobrocskák is előkerültek, a körúton dörgő éljennel fogadták az első zöldingeseket, akik zászlók alatt énekelték az „Akropolisz” indulót. Vidám, mosolygó arcok virultak fel mindenütt, az aggodalmaskodó, vészes szemű forradalmárok elbújtak odvaikba, mint a szürkület bogarai, mikor a nap kisüt. Mert kisütött a remény és öröm napja még egyszer, délre már megjötték a sürgönyök, melyek megcáfolták a tegnapi vész híreket, koncentrált csapatokról, ultimátumról, bevonulásról. A szomszéd államok békét akarnak Raganzával, hogy is ne akarnának, nem bolondok ujjat húzni vele. Vérmes, pompázó látomások ragyogtak fel a részeg szívekben, a Palota újra felépül, kibontja szárnyát a hermelin palást, hiszen Raganza az lehet, ami akar, konzul, vagy császár, miért ne? A fő, hogy itt van megint, megint a mienk, csak ki akart próbálni bennünket, erősek vagyunk-e, bízunk-e benne, hiszünk-e abban a csodavilágban, a boldog paradicsomban, amit megígért nekünk? Nem szabad elmennie többé, ha nincs velünk, rögtön elkomorul minden, az élet nem reményteljes, izgató álmodozás, a Valóság savanyú tudósai jönnek azonnal, helyzetről és kenyérről beszélnek, mindent elrontanak, és nem tudnak segíteni. Igen, jönnek ezek a gyáva hitetlenek, halálról és pusztulásról kárognak, azt mondják, le kell rombolni az Életnek mostani formáit, mert a halál és nyomor csíráit hordozzák magukban, le akarják rombolni, de nem tudnak mást adni cserébe. Ezek azok, a nyugtalanok, az örömtelenek, rossz lelkiismerettel és korgó gyomorral, akik csak azt tudják károgni, hogy baj van, nagy baj van, vigyázzunk, egyre rosszabb lesz minden, ha így hagyjuk, és a végén meghalunk. Majd ők csinálnak mást, mesterséges életet, amit rendben lehet tartani, majd ők gondoskodnak az unokáinkról, hogy megszülessenek, de ki gondoskodik rólunk, akik már megszülettünk? Ej, félre az álmos doktrinákkal, Raganza az élet és a valóság, Raganza az erő és a hit, fel, Raganza után!

A boldogság és ünneplés talán még nagyobb volt Raganza visszatérésekor, mint amikor elindult. Kiderült, hogy az egyiptomi expedíció tulajdonképpen győzelem volt: biztosítékok vannak a kezünkben, amiket nem lehet elvenni többé. Lám, Európa máris kapitulál, mit szóltok az Elnök nyilatkozatához? Mondom nektek, minden rendben van végre, gazember, aki tagadja.

Raganza délben jelent meg először a tömeg előtt. Akkorra beérkeztek már mindenünnen a csatlakozó nyilatkozatok, mint valami rossz álom, úgy tűntek el a nyugtalanító forradalom

utolsó nyomai. Még egyszer hallották szavát: a harmincnapos uralom első napján frissebben és gyújtóbban zengett, mint valaha. Senki nem kételkedett benne, hogy véglegesen és visszavonhatatlanul felül került. A szeme friss volt, megfiatalodott, a Tanács így látta őt, egész délután, mialatt a forradalmárok büntetésének ügyét tárgyalták.

Hat órákor kocsiba ült, hogy felkeresse Ernát.

Kat... kat... kat...

Mit kattognak a kerekek?

Raganza... Raganza... Raganza...

Raganza, hová mész?... Raganza, ki vezet?... Raganza, ki vagy?... Raganza, emlékszel-e még, mit akartál?... Nézd, az ordító, lelkes tömeget... Raganza, felelsz-e értük?... Ők bíznak benned, azt hiszik, tudják, mit akarsz, hogy azt akarod, amiről beszéltél... Raganza, tudod-e, hová tartasz?

Hallgassatok, kerekek. Nem emlékszem semmire, nem várok semmit. Valamikor nagy golyók keringtek a fényes üstökös körül, és a csoda megszületett. Valamikor borzongva libabőrözött a hűlő habarék, s a Szikra, az ő kezében, a Lélek szikrája, zölden hunyorgott és helyét várta, várta az Életet, hogy belépattanjon, mert ahová ez a szikra pattan, annak a tömegnek élő vagy élettelen, pompás tollú madár a levegőben, vagy hitvány kavics az árok partján, mozdulni kell, indulni kell, repülni kell a világosság felé. Hunyorgó csillagok, a kocsí üvegén keresztül, ti tudjátok, emlékeztek rá. Ti emlékeztek, egyetlen szemetek ravaszul, nevetve hunyorog, mint annak a szeme, aki kárörvendve markába nevet, ti láttátok a szégyent, láttátok a gonosz tréfát. Mert nem a büszke hegyek tüzet okádó kráterébe, nem a végtelen űrt szeldelő üstökös közepébe esett a szikra, s az élők közül is nem ama pompás Repülőgyík kapta el röptében, akit álmodtál magadnak, mikor a bolygó Föld kérge kihűlt. Nyüzsgő figurái, sok furcsa formája az egyetlen életnek, kik ott nyüzsgöttek körülötte földön, vízben és levegőben, mikor ama hatodik napon leszállt közétek, hogy a szikrát kiengedje kezéből, ti láttátok, álmélkodva s bökkelve láttátok, mi történt. Volt köztetek sokféle, tarka madár és szökdelő őz, volt kicsi és nagy, szemnek és fülnek kedves, és volt köztetek egy, a legocsmányabb, fintorgó ördögarcúval, görbe ujjakkal, szőrös és ráncos testtel, az ördög teremtette, saját képére: rút állat a szépek között, ördögarcú majom. S aki ama szikrát kezében tartotta, elment a ragyogó tollú páva, az eget hasító, drágakő testű Repülőgyík mellett, s megállt e rút előtt: megállt, ámulva nézte ördögi fintorait, nézte, elnevette magát, s a szikra kiröppent kezéből. Ti láttátok e tréfát, elfordultatok, és nevettek azóta és hallgattok.

Mire emlékezzem tehát? hol a tűzhely, hol van családom? Ki vagyok, hol találom magam, kitől származom, hol van az én Atyám? Ő, aki a szikrát tartotta kezében, vagy a csípás szemű ördög, aki mohó szájával elkapta, mikor kiröppent?

Most már nem is akarom tudni. Kérdeztem őket: istent és ördögöt, vállalnak-e, akarnak-e gyermeküknek, nem felelt egyik se. Kerestem társamat a földön, vízben és levegőben, s egyszer azt hittem, már megtaláltam.

Többet nem tudok, másra nem emlékszem. Őrá se és magamra se, de emlékszem valakire, aki lerántott a földre, mikor társtalanul kóvályogtam a sötét felhők alatt, s már nem emlékeztem a nevemre. Nem mertem az emberek közé menni, mert szégyelltem, hogy nem emlékszem, de milyen jó volt akkor bemenni az ismeretlen szobába. Enni és inni adtak nekem, s adtak nevet is, és megmondták, hová kell mennem, és mit kell tennem. Oda, abba a szobába már nem mehetek, elkergettek engem, de még megvan aki hívott...

Kat... kat... kat...

Kiverekedtem... igen, kiverekedtem... Raganza... Raganza... ki lehet vajon?... De jól csináltam, úgy, ahogy ő álmodta... És most majd pihenek kicsit... azt hiszem, nagyon fáradt vagyok, csak onnan tudom, hogy sok minden történt, különben nem emlékszem semmire. Nagyon jó lesz pihenni... Ej, ez a beszéd, az erkélyről... talán mégse kellett volna? de hát *ilyenek* gondolta Raganzát... tudom, ilyenek gondolta... hogy is volt?

Kat... kat... kat...

A film peregni kezd... A régiek, egy pillanatra... Jellen Rudolf, a dermesztő szemű, aki elrabolta a sikoltozó nőt... míg a férj vérében hevert a havon... Összeborzongott. Ej, elég belőle... Aztán Darman, szellemek királya... fehér foltok ködlenek fel a lepedőn... Igen, ez tarka volt, tarka volt... De a legszebb ez a mostani, a hősköltemény, Raganzáról, aki Akropoliszt építi... Raganzáról, álmok diadalmas királyáról, aki térképeken gázol keresztül, akit tömegek éltetnek ordítva, hadseregek ura, hódító isten, pajzs és dárda együtt. És csak ő tudja, ő, aki ezt a hőskölteményt álmodta...

Kat... kat...

Egy pillanatra hideg futott végig a hátán: mintha nyakszirten szúrták volna. Minden persze megvan, de mi lesz, ha... Talán mégsem kellett volna, azt a beszédet? Mindegy, nem ment másképp. Jellen Rudolf nem tudott találkozni vele, elvesztette erejét, mihelyt önmagának volt szüksége rá. Raganzának kellett kicsikarni a találkozást: és másképpen nem ment a dolog. Hogy mi lesz, ha az egyiptomi csapatok megindulnak? Most nem kell gondolni rá, fehér karok várják és forró ajkak, és pihenni lehet... és bámuló mosoly várja: „Raganza... büszke vagyok rád...” És le lehet feküdni a színes szőnyegre, és zavartan, lágyan, boldogan a felszabaduló örömtől beszélni lehet végre: Édesem... én kedvesem... ne szólíts így... én nem vagyok Raganza... Raganza tébolyult, gonosz kalandor, nincs többé meghalt és elmerült... és nem vagyok Jellen Rudolf... Jellen Rudolf nem tud már parancsolni senkinek, s nem tudja meggyógyítani önmagát... és Darman sem vagyok. Darmanra nem hallgatnak már a múlt kísértetei. Immár nincs nevem, és nincs hazám, az vagyok, akinek ismeretlenül láttál, mikor kívántál, magadnak, az utcára vetült képe gondolatodnak, a csodálatos jelen, melynek nincs múltja, s nem lesz folytatása,... tréfálunk és csókolózunk...

Kat... kat... kat...

Ó, be különös arc... szép és rút egyszerre... csak tudnám, milyen vagy igazán...

Kat... kat...

Álmos vagyok... altass el... ugye, most itthon vagyok... ugye, most hazamegyek...

- A kegyelmes asszony nincs itthon.

- Hová ment?

- Nem tudom...

- Nem találta itthon az egy órával ezelőtt elküldött futár?

- De igen. Csakhogy utána még valaki jött, akivel azonnal el kellett mennie. Nem tudjuk, mikor jön meg.

- Jó, köszönöm.

- Excellenciád itt marad?

- Nem, vissza kell mennem a tanácsba. Szerettem volna beszélni a feleségemmel, megérkezésem óta még nem találkoztunk.

- Üzenetet nem hagy hátra excellenciád?

- Igen... azonnal. Csak bemegyek a szobámba, néhány okmányt veszek magamhoz.

Mintha valami neszt hallott volna, mikor a sötét szoba ajtaját kinyitotta. Meg is állt egy pillanatra, fűlelt, de a zaj nem ismétlődött.

Felgyújtotta a villanyt, átment a szobán, az íróasztalhoz lépett. Az iratok közt babrált, s tulajdonképpen csak időt akart nyerni, míg a szolgák visszavonulnak, az volt a terve, hogy lefekszik a pamlagra, és egy kicsit pihenni próbál. A pamlag a könyvszekrény előtt volt, úgy látszik, olyan mozdulattal fordult arrafelé, mintha a könyvszekrényből akarna kivenni valamit: az, aki az asztal és a szekrény közti fal tapétaajtaja mögött állt, legalább is azt hihette. Mert ebben a pillanatban dördült el a lövés.

Raganza jól látta a golyó irányát. Feltépte az ajtót, és Bolza Károly, mint egy ólomkatona, aminek letörték a lábát, kibukott felső testtel a pamlagra. Olyan mozdulatot tett, mintha a karját arca elé akarná kapni, de azután inkább a fejét hajtotta le, és oldalról nézett Raganzára. Még mosolygott is.

Raganza tünődve nézte. Azután elszégyellte magát, megfordult, az íróasztalhoz ment, lesütötte a fejét, és az iratok közt kezdett babrálni. Így, megfordulva, háttal Bolza Károlynak, lesütött fejjel szólalt meg azután, egy perc múlva, és a társalgás nagy része is ebben a furcsa helyzetben folyt le.

- Álljon fel, szedje össze magát. Pszt... még ne beszéljen, megvárom, vajon hallották-e a dördülést; ha egy percen belül nem jön senki, akkor nem hallották. Úgy, már eltelt egy perc, most lehet. Miért akart megölni?

Megtört, rekedt, mégis makacs hang.

- Magamat akartam megölni, nem önt. Félrecsúszott.

- Igaza van, körülbelül mindegy. Ha engem megöl, magát is megölte. Miért akart meghalni?

- Elfogató parancs van ellenem.

- Igazán? Ezt nem tudtam. Máris? No, és nem lehet már szökni?

Szünet.

- Talán egy órával ezelőtt még lehetett volna.

- Úgy. És miért nem?

- Mert úgy se tudnék élni anélkül, ami... ami miatt... meg akartam halni.

Szünet.

- Hogy került ide?

- Izenetet kaptam, hogy jöhetek...

- Igen. Kérte, hogy jöhessen?

- Kértem.

Szünet.

- Úgy. Ki engedte be?
- Egy komorna; a túlsó lakosztályon át jöttem.
- Szóval, el akarták önt rejteni.
- Nem tudom. Én nem tudtam volna elmenekülni, ha ide nem jövök. Nem tudom.
- De én igen.

Szünet.

Raganza hátratett kezekkel fel és alá kezdett járni a szobában. A másik, még mindig a pamlag előtt, nyomorultán figyelte a mozdulatait. Azután megszólalt.

- Mi lesz most velem?

Még egyszer kellett ismételnie, mert Raganza szórakozottan tűnődött el. Másodszor már könnyes remegés volt a hangjában. Raganza felkapta a fejét.

- Á, persze, önnel. No, majd csak csinálunk valamit.
- Meg kell halnom, mint Kalp Istvánnak?

Erre se volt válasz, és Bolza hátán hideg futott végig, a tulajdon szavaitól, amiket nem cáfoltak meg. Ekkor ámulva vette észre, hogy Raganza valamit dúdol. Hangosabban szólt még egyszer, de Raganza váratlanul a zongorához ment. Ideges ujjakkal kopogott le néhány hangot, azután hátraszólt:

- Nem tudja, hogy van ez, Bolza Károly, ez a dal...Valami kintornán hallottam... „Midőn tavasszal enyhe napsugárban... la... la... la...” itt, ez a hang nem jut eszembe...
- Nem, nem tudom. Meg kell halnom?
- Kár. Azt hittem, ön tudja.

- Hogy mi vár rám? Tudom, de lesz, aki megbosszul... A félrevezetett milliók nevében figyelmeztetem önt, Raganza, aki *most* a hatalmat képviseli, a félrevezetett milliók vére, amit a vértanúk ontanak helyette, egy napon...

Raganza csodálkozva nézett rá.

- Mit fecseg ön? Bocsásson meg, micsoda félrevezetés? Én arra mondtam, hogy kár, hogy ön se tudja ezt a hangot...

Bolza Károly emelte a hangját.

- Ez a gúnyolódás méltatlan hozzám... ehhez nincs joga önnek sem, ha az erkölcsi erő...

Raganza elkedvetlenedett.

- Ugyan, hagyja kérem. Szó sincs róla, én igazán szerettem volna tudni... azt hittem, itt találom a feleségem, és majd elzongoráztatom vele. Ejnye, igazán, hol is van a feleségem? Még mindig nem tudtam találkozni vele.

Bolza Károly kínosan felállt, azután összehúzódva hátrálni kezdett a fal felé.

- Erna... itt van... - lihegte sápadtan - ön tudja... hogy itt van... a másik szobában... mit akar... ne bántson... bevallom... ő akart elrejteni...

De Raganza nem kacagott fel gúnyosan és diadallal, mint ahogy várta. Csodálkozva, kicsit szomorúan nézett rá.

- Igazán? Itt van? El akarta rejteni? Ez különös. Erre nem számítottam.

Felkapta a fejét, és Bolza ámulva látott szemeiben, gúny és düh helyett valami irigy tiszteletet. Odalépett hozzá, vállára tette a kezét, nagyon élénk lett.

- De ugye, nem ő mondta, hogy ön... hogy megöljön engem?

- Nem! Esküszöm! Esküszöm az élő Istenre! Hívja be! Nem, ezt a gyávaságot nem hiheti el! Hívja be!...

Raganza még mindig a vállán tartotta a kezét. A szemébe nézett, mélyen, mint abban az órában, mikor ő nyitotta fel ezeket a szemeket.

- Nem, még nem, Bolza barátom. Várjon. Nézzen rám. Nem tud lemondani?

A vállak remegtek.

- Az életemről?

- Ugyan, szó sincs róla... Mit fecseg itt arról az ostoba életről... Akar menekülni? Én módját ejtem... Nézzen a szemembe... Mondjon le róla... Felejtse el...

Bolza sápadtan meredt rá, és lassan leereszkedett a pamlagra. Raganza ajkai mozogtak, de hang nem jött a torkából. Azután nagy erőfeszítéssel suttozta:

- Nézze... annyi minden van... a nagy világban... felejtse el... mondjon le róla... olyan fáradt vagyok... úgy szerettem volna... egyszer, csak egyszer... Mondjon le róla, követelem, akarom, parancsolom... mondjon le róla...

Raganza hangosan felcsuklott, és könny borította el a szemét.

És ekkor kivágódott az ajtó és Erna közöttük termett. A pamlagon ülő férfi fölé hajolt, átölelte a nyakát, melléhez szorította, lihegett.

- Nem! Nem! Károly! Nem szabad! Ne sírj, nem szabad sírni!

Raganza visszalépett, félrefordította fejét, és öklével szeméhez kapott, hogy letörölje könnyeit. Mire a nőre nézett, már tiszta volt a szeme.

Erna magánkívül volt.

- Miért sírsz? Miért könnyörsz neki? A gonosznak, a zsarnoknak! Nem szabad sírnod! Neked van igazad! Ne sírj, szegénykém, szeretlek! Mennyit szenvedtél!... Mennyit szenvedtél miattam!... Nem szabad sírnod... Nem engedlek bántani... Meghallottam a hangod... Itt vagyok...

Raganza várt. Érezte, ahogy lassan, egyenkint zsibbadnak el tagjai. A langyos zsibbadás folydogált végig rajta, megtalálta az elvesztett hangot, amit imént a zongorán keresett. És mikor meglátta, hogy a másik férfi feje odaütődik az asszony lágy, kibomlott kebléhez, behunyta a szemét, és gyorsan, erőlködve megszólalt.

- Kérem, Erna, egy percre... beszélni szeretnék magával.

Erna felállt. Egyenesen, büszkén állt, és gyűlölettel nézett rá.

- Csak akkor beszélek önnel, ha Bolza Károly jelen van. Megöletheti, ön az erősebb! De el nem kergetheti mellőlem, megvetheti őt, ön a diadalmas! De meg nem alázhatja.

- Dehogya, nem azért...

Erna emelt fővel folytatta.

- Kicsoda ön? Mondja meg, kicsoda ön? Milyen jogon szédített el, csábított el tőle? Ön a hazugság, ő az igazság! Ő az igazságért harcol, az elnyomott, igába tört igazságért, ő a hazug frázis ellen harcol, tudja meg!... ő a vértanú, és ön a zsarnok! Igenis, ne nevéssen gúnyosan, ez így van, ez így van, én rájöttem!

- Erna, kérem, nyugodjon meg, igazán nem nevettem...

A következő pillanatban Erna Raganza lábai előtt volt. Lelógó kezeit ragadta meg, felnézett rá, sötét szemei izzottak, mint a parázs. Lázasan, eszelősen hadart.

- De igen... neveltél... tudom, hogy neveltél... Mert önző vagy és gonosz... igen... gonosz nevető vagy... de nem teszed... ugye... nem bántod őt... ugye, megmented... el akarják fogni... meg akarják ölni... ma reggel keresték... nem bírja... bocsáss meg neki... te vagy az erősebb...

- Erna!

- Nem, hallgass... meg kell mentened... nem tud élni nélkülem... nem bírom ki, hogy szenvedjen... az előbb, mikor úgy felcsuklott a zokogástól... ígérd meg, hogy megmented... Nem a haláltól félsz, hanem attól, hogy engem elveszít... mentsd meg...

Raganza igyekezett szóhoz jutni.

- Kedves Erna, majd csinálunk valamit, kérem, nyugodjon meg, egy kicsit nehéz...

- Nehéz, de te meg tudod csinálni!

- Kicsit veszélyes!

- Veszélyes, de te elbírod! Te erős vagy, hatalmas vagy, és *nekem* megteszed!... *Nekem* megteszed!... Ő nem bírja ki... csak te mentheted meg!... Emlékezzél rá, hogy *nekem* teszed meg!...

Raganza az ajtó felé nézett. Üres mosoly jelent meg az arcán, a kezeit próbálta kiszabadítani.

- Mehetek már? Várnak.

- Nem, amíg meg nem ígéred. Tudom, hogy meg akarod menteni, látom rajtad. Megígéred?

- Megígérem.

Még egyszer, utoljára, hallotta a belső hangot: „Most hová?” De már mintha messziről, nagyon messziről szólt volna. És közletről, határozottan és keményen felelt egy hang: „Sehová”.

Erna eleresztette a kezét.

XII

A három elítéltet este szállították át a kaszárnyába. Nem kellett nagy fedezet: az utcákon már kevesen jártak. Az utóbbi hónapokban a Város figyelme különben is elterelődött, kereskedők jöttek külföldről, akik felpesztítették az életet, és az elmúlt, viharos évről boldogan feledkezett meg mindenki, akinek volt valami része benne, és kinek ne lett volna? Elvértve, korcsmák asztalánál, magányos sétákon verődött össze még néhány emlékező: ezek úgy beszéltek azután a múltról, mintha annak minden tanulsága kész utalás volna a jövőre, hogy mit kell tenni, és mit kell kerülni. A vidám, tudatlan kereskedők, akiknek minden új volt itt, tátott szájjal hallgatták a regényes történetet, nekik ez regény volt, színház és költemény. Ha valaki indulatba jött, lelkesen kiabált, vagy rajongott, azt mondták neki: mi az, Akropoliszból jöttél? És ha imádottja szépsége elragadta őt, vagy féltékeny volt, és felordított a vágytól vagy fájdalomtól, vagy megragadta a nő csuklóját, és kicsavarta, a meghökkent nő nem meredt szemébe ősi félelemmel s nem mondta neki: nyugodj meg, szörnyű és viharos, végtelen tengere a csodálatos szerelemnek, hanem tréfásan kezére ütött, s megfenyegette ujjával, s így szólt: nono, maga kis Raganza! És ha valakire nagyon hatott egy szép szó, egy meleg tekintet, vagy lágyan suttogó hang, elbűvölve mondta: Jellen Rudolf nézett rám. A kutatót és elégedetlent pedig így nevezték: Bolza Károly a mellényzsebben.

A valóságos Raganza bukását már mindenki értette, és helyesen magyarázta. A nagyszabású kalandor csodálatosképpen ott és akkor vesztette el a csatát, ahol és amikor komolyan kezdte venni. Ő, aki az Akropolisz-korszakot egyetlen, bravúros csínnel teremtette meg, mikor arra került a sor, hogy ugyanezzel a csínnel megmentse az ingadozó épületet, egyszerre habozó és kapkodó lett. Nem tudta megtartani, amit alkotott, pedig a világ kormányzásához minden pillanatban ugyanakkora erő kell, mint amekkora a létrehozásához kellett. A taktikai hiba természetesen az volt, hogy nem fogatta el Bolza Károlyt: ennek nem folytatása, hanem természetes következménye lett, hogy kompromisszumot próbált kötni vele. Itt már nem az akarat működött, hanem a kényszer, a többi üres csillogás volt már, nem hatott és nem melegített. A nagy, végső erőfeszítés, hogy a tulajdon tévedéséről meggyőzze a tömeget, lángoló beszédei, védekezése, fogadkozása hatástalanabb volt a hazugság egyetlen szavánál, amivel valamikor meg tudta részegíteni ezt a tömeget. Nyilvánvaló volt, hogy az összeomló épület az ő fejére fog szakadni. Ma már kimutatható, hogy mikor a helyét Bolza Károlyéknak átadta, ostobán és tehetetlenül, nem a belátás irányította, hanem teljes bukásának felismerése - s a bűnhődés nagyon is kevés volt azért a szerencsétlenségért, amit ezzel fejére zúdított a benne hívőknek. A felhők azóta elvonultak, hol van már Bolza Károly s az egész bolzai rend! De a bűnhődés él, és szennyes, gyászos uszályát itt lengeti az esti szél, ebben a kis menetben, mely most némán, kongó léptekkel fordul be a kaszárnya felé.

Néhány járókelő mégis felfigyelt. Egy szőke asszonyka meglöki férjét, s hökkenve mutat oda: a férfi is megáll. Igen, ők azok, igazad van, holnap reggel hat órakor ebben az épületben. Csavargók csatlakoznak a menethez, vitatkoznak, az épületben összeszedi bátorságát, és kérdez valamit az egyik katonától. A katona komoran néz maga elé, és nem felel. Erre maguk közt kezdenek suttogni: de igen, ez az, akit középen visznek. Fogadjunk. Nevetgélnek, felbátorodnak, hogy a katonák nem kergették el őket mindjárt: előbb csak halkán, azután egyre hetykébben folytatják, figyelve közben, vajon hallják-e az elítéltek. No de mondom neked, hogy ez a Jellen, ez a hórihorgas, nem hallottad? hát nem olvassz újságot, porosfülü: ez ám a nagy szemverő, ügyelj csak, mindjárt megveri szemmel a vitéz urat, hogy eleressze. Ne beszélj, bolond, nem a hórihorgas az, hanem a másik, a köpcös: ez a Darman, a csepürágó,

komám. Vigyázz csak, mindjárt átváltozik Salamon királlyá, és szétver közöttünk. Nagy ezermester, csak még nem akarja a láncot leszedni a kezéről, de majd holnap reggel, nézd meg!... Ne ugrasd, te, hisz ez Raganza, az építőpallér úr, azt hallottam, nagyon jól keverte a meszet, csak hát kevés volt az oltó, most majd kipróbálják rajta, a meszesgödörbe. Te, kérdezd csak meg még egyszer, be lehet-e menni? mert itt aludnék inkább, csak láthassam. Ne okoskodj, mert majd közrekapnak, oszt alhatsz, reggel, vízszintesen.

Ezek az utolsó szavak dobogtak még fülében és halántékában, mikor a gázlángokkal világított folyosókon végigvezették, s azután cellájában leülhetett. Kapkodott e szavak után, keresett közöttük egyet, ami eloszlassa benne a rettentő gyanút, a szörnyű gyanút, ami napok óta dagadt, ficánkolt: orrán, száján keresett utat, hogy kitörjön egyetlen, állati ordításban. De nem talált. „Vízszintesen”, „meszesgödör”, „Salamon király”, „csepürágó”, „elereszti”, nem, hiába, akárhogy erőltette, facsarta és gyötörte őket, egyikben sem volt semmi, ami egyébre vonatkozott, mint ama kézzelfogható tárgyakra, amik körülvették mindenkor, s amik közé ő is tartozott, s amikből ennyi maradt: a cella padja és a korszó az asztalon. És ilyen szavak voltak azok is, amiket hallott maga körül, mióta leteperték, és tudtára adták, hogy tárgynak tekintik. A napfényes teremben, ahol megláncolva ült, a padosorok, amik közt végigvezették, az elnök mozgó szája, kissé nedvesen, ahogy végignyalta, mikor az ítéletet olvasta fel: nem életről és halálról beszélt, hanem kötélről és akasztófáról, és ő, mikor a szó elhangzott, nem látott semmi mást, csak a kötelet: kínlódva igyekezett elképzelni, hogy vastag lesz-e vagy vékony, és melyik oldalon van a hurok. És e perctől fogva a didergő, sárga gyanú nem tágított: ott dobogott, ficánkolt, erőlködött minden porcikájában, melyet veríték lepett el: néha a szívébe szaladt, néha agyába rohant fel, néha lábait dermesztette meg. És a gyanú mindig és mindenütt erről akart beszélni, durván, felordítva a dühtől, mocsos szitkokkal szájában, és már nem volt ereje, hogy betapassza, meg akart születni a gyanú, és bőgni akart, elbőgni a tévedések rémséges álmvilágát, amiből előkerült.

Mikor a pap belépett, első gondolata az volt, hogy elmondja neki. Magas, szelíd képű ember volt a pap, mohón nézett az arcára, de csak a hunyorgó szemeket látta, a kissé vaskos orrot s a borotvált állat. Az életet kereste a pap szemében, és várta, hogy majd fellobban, akkor talán még egyszer meg tudta volna érteni, hogy van Szép és Rút, Jó és Rossz, Igaz és Hazug, Álom és Valóság. A pap imádkozott, és ő remegve nézte. Azután beszélgetni kezdtek. Halkan, egyhangúan folyt ez a beszélgetés, mint akiknek nincs min vitázni, s mégis, hetekkel később, mikor eszébe jutott, a pap csodálkozva kérdezte magától, miért nem mondott ellent akkor az elítéltnak. A kezdő kérdésre, hogy tud-e hinni, az elítélt mohón felkapta fejét, s azt mondta: igen. A hitcikkelyek fölött sem volt kétsége, még a formaságokon sem akadékoskodott. De a további beszélgetés folyamán kiderült, hogy az elítélt nemcsak abban hitt, amiben hinnie kellett, hanem sok minden egyébben is, sőt, úgy látszik, mindenben, amiben sok ezer éven át, sokféle tájon és vidéken valaha is hittek férfiak és nők és gyermekek. Valami olyan hitbéli túltengés volt ez, és a pap később bosszankodva gondolt rá, hogy ez a mindenben való hívés tulajdonképpen nagyon hasonlít a hitetlenséghez. És meghökkent, mikor eszébe jutott, hogy az elítélt mondott is afféle valamit: mikor ő az istentagadókat kárhoztatta, és sajnálta előtte, az elítélt védelmébe vette őket, s azt állította, hogy ezek tulajdonképpen az igazságot keresik, s az a világ, amit teremtenek maguknak, mély áhítatot kelt benne. Hogy mi nem értjük Istent és magunkat, de éppen ebben a meg nem értésben van az ő létének legfőbb bizonyítéka, ezt a tételt szó nélkül elfogadta, de ugyanakkor elragadtatva beszélt egy nagy gondolkodóról, aki ennek az ellenkezőjét hirdette. A pap sokáig tűnődött ezeken, s végre azzal nyugtatta meg magát, hogy a megsemmisülés borzalmától rettegő nyomorult valószínűleg hajlandó lett volna azon az éjszakán mindenfajta paptól, mindenféle vallási és filozófiai rendszer képviselőjétől

elfogadni a lelki vigasztalást, csakhogy figyelmét ettől a rettegéstől elterelje. De azután eszébe jutott a papnak, hívő lélek volt, hogy ha ezt elismeri vagy elfogadja, azoknak a gyűlölt anyagelvűeknek ad igazat, akik fennen hirdetik, hogy a testi értelemben vett emberi elme csak azért találja ki a különféle vallások rendszerét, hogy megnyugtassa, megvédje a kínlódó, szenvedő testet s ha ezeknek igazat ad anélkül, hogy a maga hitét a kifürkészhetetlen isteni sugallatról feladná, ő maga is többhitűvé válna, mint ama boldogtalan.

Ez volt hát, ami meg fog maradni a pap lelkében, mondta magának, mikor mind a ketten elhallgattak, s ő is igyekezett elhallgattatni a rémet. De az nem hallgatott el. Az asztalon gyertya égett, és az ablak rácsa barátságatlanul villant meg ebben a fényben. Ekkor kopácsolást hallott, és ugyanekkor a Gyanú is kalapálni kezdett megint. És kalapált, lent az udvaron, és kalapált idefent a szobában, és kalapált, mikor a pap felállt, megáldotta őt és elment, és kalapált még mindig, mikor lerogyott a padozatra, és elvesztett öt órát életéből.

És kalapált még reggel is, a szürkülő fényben, mikor az ajtó kinyílt, s az ör szürke, szégyenkező arca megjelent a nyílásban.

Most a folyosó volt a Gyanú és a folyosó végén egy kemény, fekete négyszög: a vasajtó. Tudta, hogy amíg odaér, a négyszögig, még vissza tudja tartani, de azután? Egy fegyveres előtte ment és egy mögötte, mikor pedig az ajtó kinyílt, az udvarra vezető lépcsőn még négyen csatlakoztak, kettő-kettő két oldalára állt és mentek.

Reggel volt, és a magas, sokemeletes falon túl valami határozatlan mormogás. Míg ezt a falat megkerülték, hogy a kiszögellőn túl az udvarra érjenek, felvillant benne, hogy még nem mosakodott. De ezt a megállapítást már nem követte semmi szándék. Körülbelül tíz lépés után fordultak be: ekkor kiderült a mormogás eredete. A nagy, négyszögletes udvar külső kőfala mentén ötven vagy hatvan ember állt: ezeket pillantotta meg először, négy katona tartotta vissza őket, mindegyiknek ki volt fordítva a nyaka. Most a szembenlévő falat is meglátta, ez az épület fala volt, sötétszürke, óriási négyszög, három egymás fölötti hosszú sor négyszögletes lyukkal, egy pillanat múlva már tudta, hogy ablakok. A faltól mintegy tíz lépésnyire gyalu-
latlan asztal, előtte, szemben a fallal, hárman ülnek, az egyik, félig háttal a közeledőknek, valamit ír: éppen bemártja tollát a tintába, a szabad ég alatt. Közvetlenül éppen szemben az asztallal a falhoz lapulva egyenes, hasáb alakú farúd, aljában két lépcső.

De a menet nem a farúd felé tart, hanem az asztal felé: kicsit ferdén: Mikor odaérnek, a hat katona hátralép.

Azt mondták neki: állj.

Az asztal előtt állt ekkor, háttal a falnak. A középső ülő is felállt, papírral a kezében, csodálkozva nézte a papírt, és felvont szemöldökkel, magas éneklő hangon beszélni kezdett. Megint arról az ítéletről beszélt, pontos adatokat sorolt fel, és az elítélt is csodálkozott, hogy ezzel olyan sokat foglalkoznak. Valami nagyon hangosan dobogott, egyre hangosabban. És ekkor az olvasó letette a papírt, maga elé nézett, de mégse őrá és nem is hozzá szólt, hanem, úgy látszik, valakinek, aki az ő háta mögött állt.

Talán az ő háta mögött áll az, ami olyan hangosan dobog. Lassan hátrálni kezdett, és engedték: két kéz fogta a karját, de ezek is hátrafelé húzódtak, egyirányú mozgás volt, nem kellett erőlködni. Ekkor tért végre magához, teljesen fölébredt és körülnézett: farúd alatt állt, két lépcső tetején, amire felemelték, mert nem tudta még jól mozgatni a lábait.

Pedig én tudok járni, villant át agyán a reggeli ébredés élességével az irtózat. Szemben velem, az asztal előtt, még állt az az ember, és ránézett. Már tudta, kiről feledkezett meg az álmom kavargó, bukdácsoló zürzavarában. És bámult, hunyorgó szemekkel: nini, reggel van: nini, ez

van *most*, *most* van, *most* van, *most* van: egy magas rúd a háta mögött, két gyalulatlan lépcső a lába alatt, *most* kötelet dobtak a nyakába, hátulról, *most* egy kéz, *most*, kinek a keze? az Erna keze, még jó, hogy ráismert.

Most... igen, ez *most* van, egészen bizonyos, ez a Bizonyosság, végre! És szemben vele, az asztal mellett, ott áll Anya, fehéren, bizonyosan azt várta már, hogy ő felébredjen, a szeme még csukva van, de összeszorított szája már kinyílt, szólni akar, nem azt akarja mondani: „nem értelek”, mint eddig, a gonosz álomban...

És kitört végre, csaknem ujjongva, a bizonyosság, kavargott és száguldott, szédítő iramban. Hallod-e, elég, hagyjátok abba, szólj nekik, az egész ostobaság, kiderült, tévedtem! Tévedtem! Amit meg akartam menteni, amihez olyan görcsösen kapaszkodtam, álom volt, káprázat volt; a lélek, a lelkem, micsoda álom, hiszen én élek! élő ember!... a kezem... a lábam... megfeledeztem róla álomban... a káprázat üres árnyékával tévesztettem össze... nem vigyáztam, a kezemet, a lábamat, a fejemet, hagytam, hogy leguruljon, megfogták - hagytam, bejöttem az ajtón, vezettek, és én hagytam, én örült, ide az udvarra még magam jöttem, a saját lábamon, a fához, én részeg... hagytam!... Mondd meg nekik, hogy részeg voltam, hogy engedjék el a lábam, csavarják le róla, értelek már, csak még egyszer... még egyszer, engedj el, nem teszem többé, nem teszem többé, vigyázni fogok rá, anyám, vigyázni fogok, ígérem, még élek... a dobogás, hallod? hiszen ez a szívem, milyen hangosan dobog, no, elég lesz, hé...

Anya azonban eltűnt.

Ekkor rángatni kezdte a lábait, haraggal és felháborodva, hogy engedjék el, hiszen ő él, és már ébren van. Kinyílt a szája, és a szeme dühösen kimeredt. Ez már nem játék, ez nagyon buta tréfa, igazán, gondolta magában, és fejébe szállt vére a haragtól. No, majd ad nektek az Új Úr, az Élő Ember, a Megölhetetlen.

Mert a gyanú végre bizonyossággá vált, és ő hagyta, hogy kitörjön egy szörnyű ordításban. Ő hagyta, de valaki más, aki nem ő volt, nem engedte ki a torkán.

Azután mozdulatlan arcok voltak ég felé fordulva, figyelmes, várakozó tekintettel.

-&-